

KADIN ve SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
Bursa’da AKP ve CHP Kadın Kolları

Perihan TÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sosyoloji Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Serap SUĞUR

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2010

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

KADIN ve SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Bursa’da AKP ve CHP Kadın Kolları

Perihan TÜRK

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2010

Danışman: Doç. Dr. Serap SUĞUR

İnsan hakları, demokrasi ve eşitlik kavramları, tarihsel süreç içerisinde sürekli erkeklerin elde ettiği haklar olarak görülmüştür. Kadın ve erkek arasındaki eşitsiz toplumsal ilişkilerin en net görüldüğü alanlardan biri ise siyasette temsil eksikliğinde kendini göstermektedir. Gerek yerel, gerekse küresel boyutta kadınlar siyasal yaşamda eşit haklara sahip olmak için mücadeleler vermiştir. Ancak bugün, en gelişmiş ülkelerde dahi edinilmiş siyasal haklar eşit bir şekilde kullanılamamaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal yapılar içerisinde meşrulaşan ataerkil bakış açısı, kadınların sözde edinilmiş siyasal haklarını etken bir şekilde kullanmalarına engel teşkil etmektedir. Türkiye’de kadınların meclisteki eksik temsiline önlem olarak kurulan siyasi partilerin kadın kolları, kadınları parlamentoya taşıyıp siyasal yaşamda kadın temsilini artırma amacı taşımaktadır. Ancak kadınların karar verme mekanizmalarında yeteri kadar yer almaması ve dolayısıyla siyasetteki temsil eksikliği, halen Türkiye’de en önemli kadın sorunları içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı bu tez, Türkiye’de iki lider parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) siyasal kollarında faaliyetlerde bulunan kadınların profilini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple Bursa AKP ve CHP kadın kolları, Türk siyasetinde kadının rolü çerçevesinde kadınların eksik temsiline ışık tutma amacıyla çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları; kadın kollarının siyasal yaşamda temsil eksikliğini gidermede zorlandığını ve erkek egemen siyasal yapı içerisinde kadınların siyasetteki rolünü dönüştürmede büyük oranda başarısız olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Kolları, Siyaset, Toplumsal Cinsiyet, Bursa

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON RELATIONSHIP BETWEEN WOMEN AND POLITICS

AKP and CHP Woman Branches in Bursa

Perihan TÜRK

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, September 2010

Adviser: Associate Prof. Dr. Serap SUĞUR

Concepts of human rights, democracy and equality appear to be the rights acquired by men through the course of history. One of the areas where the unequal social relationships between men and women have been the case is the lack of political representation. Women have struggled to obtain equal rights in politics both at the local and global level. Nevertheless, the gained political rights cannot be used equally even in the most developed countries. Gender stereotypes and the patriarchal viewpoints legalized within the social structures and these have precluded women from using their so called political rights effectively. Woman branches, which have been set up by political parties in Turkey against the inadequate representation of women in the parliament, aim to promote the representation of women in political life. However, insufficient participation of women in decision making processes and thus the lack of representation in politics are still one of the most important problems for women in Turkey. Therefore, this thesis aimed at looking into ways views of woman who are involved in the activities of political branches of two leading parties in Turkey; Justice and Development Party (AKP) and The Republican People's Party (CHP). For this objective, AKP and CHP' woman branches in Bursa have been studied in order to shed light on the inadequate representation of women within the framework of women's role in Turkish politics. The research found out that; woman branches have found it very difficult to eliminate the inadequate representation of women in politics and largely failed to convert the position of women in political life in men dominated political structure.

Keywords: Women, Woman Branches, Politics, Gender, Bursa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Perihan TÜRK'ün “*Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma Bursa’da AKP ve CHP Kadın Kolları*” başlıklı tezi .../.../2010 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Sosyoloji** Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Serap SUĞUR

Üye :

Üye :

.....

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ramazan Geylan

ÖNSÖZ

Araştırmanın oluşmasında, konunun geliştirilmesinde, çalışma planının yürütülmesinde ve yazım aşamasında yardımını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bana inanıp beni her zaman motive eden danışman hocam Doç. Dr. Serap SUĞUR'a;

Yöntem ve verilerin çözümlenmesi aşamasında yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN'a ve Arş. Gör. Dr. Özgün KORUKÇU'ya;

Çalışmam boyunca bana maddi, manevi destek olan, her zaman yanımda olup beni cesaretlendiren ve motive eden canım aileme, beni destekleyen arkadaşlarıma;

Mülakata katılıp soruları tüm samimiyetiyle cevaplayan kadın kolları üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Eylül, 2010

Perihan TÜRK

ÖZGEÇMİŞ

Perihan TÜRK
Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans	2006 Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, İletişim Bölümü, Eskişehir
Lise	1998 Cumhuriyet Lisesi, Bursa

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Ankara/1981 **Cinsiyet:** Kadın **Yabancı Dil:** İngilizce

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	8
1.3. Önem.....	9
1.4. Varsayımlar.....	9
1.5. Sınırlılıklar.....	9
1.6. Tanımlar.....	10
2. ALANYAZIN.....	11
2.1. Siyaset ve Köşesindeki Kadın.....	11
2.2. Kadın Ezilmişliğine Tarihsel Bakış.....	14
2.3. Kadın: Toplumsal ve Biyolojik Cinsiyet.....	18
2.4. Ataerkil Toplumsal Yapılarda Kadın.....	23
2.4.1. Aile (ev).....	24
2.4.2. Din ve mit.....	25
2.4.3. Eğitim.....	27
2.4.4. Çalışma yaşamı.....	29
2.5. Tarihsel Süreç İçerisinde Kadınların Siyasal Eşitlik Mücadelesi.....	32
2.6. Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kadınların Siyasal Eşitlik Mücadelesi.....	39

2.6.1. Osmanlı Dönemi ve yenileşme hareketleri.....	39
2.6.2. Cumhuriyet Dönemi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti.....	41
2.6.3. 1980 sonrası.....	45
2.6.4. 1990'lar ve günümüz.....	47
2.7. Siyasi Partilerin Kadına Yönelik Bakışı.....	48
2.8. Siyasetin İçyapısı ve Kadın İlişkisi.....	56
2.9. Kadın Kolları Örgütlenmesi.....	59
3. YÖNTEM.....	65
3.1. Araştırma Modeli.....	65
3.2. Araştırma Alanı ve Katılımcılar.....	65
3.3. Verilerin Toplanması.....	66
3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	67
3.5. Araştırmanın İnanırlığı.....	67
3.6. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri.....	67
4. BULGULAR ve YORUM.....	69
4.1. Giriş.....	69
4.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	69
4.3. Katılımcıların Araştırma Problemine Yönelik Görüşleri.....	81
4.3.1. Katılımcıların kadın kolları ile ilgili değerlendirmeleri.....	81
4.3.2. Katılımcıların siyaset ve kadın-siyaset ilişkisine yönelik değerlendirmeleri.....	95
4.3.3. Katılımcıların kadın ve kadının toplumsal konumu ile ilgili değerlendirmeleri.....	104
4.4. Katılımcıların Araştırma Problemine Yönelik Tutumları.....	112
4.4.1. Katılımcıların kadın ve siyaset ilişkisine yönelik genel tutumları.....	112

4.4.2. Katılımcıların siyasi partilerde kadın kollarına yönelik tutumları.....	120
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	127
5.1. Sonuç.....	127
5.2. Öneriler.....	130
EKLER.....	133
KAYNAKÇA.....	144

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Yaş Ortalaması.....	70
Tablo 2. Meslek Bilgileri.....	71
Tablo 3. Gelir Düzeyi.....	72
Tablo 4. Eğitim Durumu.....	73
Tablo 5. Kadın Kollarına Üyelik Süreleri ve Günlük Ortalama Çalışma Saatleri.....	82
Tablo 6. Kadınlar İçin Siyaset Yapmak Erkeklerle Göre Daha Zordur.....	112
Tablo 7. Kadınlar, Siyasal/Politik Meseleleri Çözmede Erkeklerle Göre Daha Zayıftır.....	113
Tablo 8. Siyaset Dünyasında Erkek Egemenliği Vardır.....	114
Tablo 9. Evli ve Çocuklu olmak Kadının Siyasetle Uğraşmasına Engeldir.....	114
Tablo 10. Siyasetle Uğraşan Kadın Ev İşlerini Aksatır.....	116
Tablo 11. Kadınlar, Siyasetle Erkekler Kadar İyi Baş Edemezler.....	118
Tablo 12. Tüm Kadınlar Ev Dışında Ücretli Bir İşte Çalışmalıdır.....	118
Tablo 13. Kadınların Öncelikli Olarak Anne ve Eş Rollerini Yerine Getirmeleri Gerektiği İçin Siyasete Katılımlarının Sınırlı Olması Hoş Görülmelidir.....	119
Tablo 14. Bir Cinsin En Az %30, En Çok %70 Oranında Temsil Edilmesi Anlamına Gelen Kotanın, Siyasette Kadınlar İçin Kullanılmasını Destekliyorum.....	120
Tablo 15. Partimin Çıkarları Kadın Çıkarlarından Daha Önemlidir.....	121
Tablo 16. Kendi Partimin Kadınlara Yönelik Bakışını Olumlu Buluyorum.....	122

Tablo 17. Kendi Partimin Kadınlara Yönelik Bakışını

Olumsuz Buluyorum.....	122
------------------------	-----

Tablo 18. Bağlı Oldukları Siyasi Parti Fark Etmeksizin

Bütün Kadın Kollarının Hedefleri Aynıdır.....	125
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

- AKP** : Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP : Barış ve Demokrasi Partisi
CEDAW : Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
KA-DER : Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Kadın erkek eşitliği, demokrasinin ve insan haklarının olmazsa olmaz kurallarından biridir. Çağdaş, demokratik bir toplum olmanın gereği, kadının toplumun tüm yapıları içinde erkeklerle eşit statüde olmasıdır. Fakat günümüzde sadece Türkiye’de değil, demokrasi, insan hakları ve sosyal eşitlik açısından en gelişmiş ülkelerde bile kadın, karar mekanizmalarında eşit temsil edilememektedir (Koray, 1991:81). Temsil edilememe gerçeği, en basit ifadeyle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında ve kadının erkeğe göre düşük toplumsal statüsünde ve erkek lehine siyasal iktidar ilişkilerinde kendini bulmaktadır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, ayrımcılığın en köklü ve en eski biçimidir. Sadece cinsiyetlerinden dolayı kadınlar, erkeklerden sistematik bir şekilde geri bırakılmış, toplumsal, kültürel yapılar ile de bu durumun meşruiyeti sağlanmıştır (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği [KA-DER], 2007:7). Kadın erkek eşitsizliği, bilinen en eski toplumsal fark olarak varlığını halen sürdürmektedir. Her toplumda ve her çağda cinsiyet ayrımcılığının kendine has yönleri bulunmaktadır ve değişmeyen tek şey ayrımın kendisi ilkesidir. Cinsiyet ayrımı, var olan kültür içinde ortaya çıktığından kazandığı anlam da erkekler ve kadınlar arasındaki gerçek ilişkilerde ortaya çıkmaktadır (Agacinski, 1998:22–23).

Kadın erkek arasındaki eşitsiz ilişki, ilkel toplumlardan günümüze dek toplumsal olaylar içerisinde farklı formlar alarak bugüne kadar ulaşmıştır. Kadın erkek ilişkisinin kökenleri ile ilgili düşüncelerden birincisi, özel mülkiyet, tarım, hayvanlarının evcilleştirilmesi ve yerleşik hayata geçmeden önceki ilkel toplumlarda anasoylu bir toplum yapısı olduğu ve bu gelişmelerin ardından kadınların toplumsal statülerinin gerileyip anasoylu yapının ataerkilliğe doğru evrildiği şeklindedir. İkinci görüş ise, anasoylu toplum yapısının bile ataerkil olduğu ve kadın hakimiyetinin hiçbir zaman var olmadığı yönündedir. Bu tartışmalar kadın erkek arasındaki ilişkinin kökenlerini

aydınlatmak konusunda faydalı olmakla birlikte, kadın erkek eşitsizliği ve kadın ezilmişliği, zamana ve mekana göre değişiklik göstererek varlığını sürdürmüştür.

Kadın veya erkek olmanın biyolojik özellikler dışında toplumsal özellikleri de bulunmaktadır. Her toplum, kadına ve erkeğe belli toplumsal cinsiyet rolleri belirlemiş ve onlardan bu rollere uygun davranışlarda bulunmalarını öngörmüştür. Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından çoğu kadın özel alana ait, erkeğin güdümünde, bağımlı ve yönetilen bir varlık olarak nitelendirilirken; erkek, kamusal alana ait, bağımsız ve yöneten bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bunun temeli, erkeklerden oluşan egemen grubun ihtiyaçlarına ve değerlerine dayanmaktadır. Egemen grup, kendinde var olduğunu kabul ettiği özellikleri kendisiyle özdeşleştirirken, çıkarına uygun gelen başka özellikleri de karşıt cinsiyet grubuna yüklemiştir. Millett’a göre (1987:49) bu özellikler, erkeklerde saldırganlık, zeka, güç ve etkenlik; kadınlarda ise bilgisizlik, güçsüzlük, iffet ve edilgenliktir. Bu özellikler bağlamında kız çocukları çoğunlukla aile için yetiştirilirken, erkek çocuklar kamusal alan için yetiştirilmektedir. Erkeğin üstünlüğünü kabul eden bu düşünce biçiminden ötürü kadın, statü olarak daha aşağıda olmuştur. Bu düşünce biçimi toplumun tüm yapıları, kültürel değerler ve medya tarafından yeniden üretildiği ve meşrulaştırıldığı ölçüde kız ve erkek çocuklar ataerkil düşünce yapısının kadın ve erkeğe biçtiği rollere göre yetiştirilmektedir.

Kadınlar genel olarak kamu dışı algılandıkları için toplumsal hayattaki varlıkları erkeklerden daha geridedir. Erkek egemenliğin en yoğun olduğu alan ise siyasette kendini göstermektedir. Çünkü toplumsal yapılar içerisinde iktidarın en güçlü olduğu mekanizmalardan biri siyasal alan olmuştur. Doğal olarak da kadınların varlıklarının en az olduğu alan da siyasette temsil eksikliği olarak kendini göstermektedir.

“Siyaset ‘erkek işi’ veya ‘erkek alanı’ olarak algılanmakta ve kadının bugün de ‘oy verme ile yetinmesi’ istenmektedir. Bu konuda toplumun yarısını oluşturan kadının temsil edilememesi gibi eşitliğe de, demokrasiye aykırı gerçeklerden söz edilecek olursa ‘kadının siyasete ilgisizliği’ ya da ‘yetersizliği’ gibi yanıtlar da eksik değildir. Oysa kadınların bu konudaki ilgisizlikleri ya da yetersizlikleri gerçek olarak kabul edilse bile, bunun kökenlerinin sosyo-kültürel yapıda, açıkça toplumdaki cinsiyet ayrımında yattığı bir başka gerçek değil midir? Bu nedenle kadınların ilgisizlik ve yetersizliğinden söz etmek olsa olsa ‘mağdurun suçlanması’ anlamını taşımaktadır”. (Council of Europe [CE], 1986’dan aktaran Koray, 1991:82).

Koray'ın da aktardığı gibi, kadının siyasetteki eksikliğini sadece ilgisizlik ya da yetersizlik şeklinde açıklamak oldukça basit kalacaktır. Daha açık bir ifadeyle, ataerkil düşüncenin egemen olduğu toplumun diğer yapılarında kadının durumunu incelemeksizin siyasette kadının eksikliğinden bahsetmek veyahut bunun nedenini ilgisizliğe ya da yetersizliğe bağlamak oldukça yüzeysel olacaktır.

Ataerkil değerler toplumun tüm yapılarında az veya çok kendini göstermektedir. Aile, din ve mit, eğitim ve çalışma yaşamı öteden beri bu değerlere göre şekillendiğinden siyasetin yapısı da doğal olarak ataerkil bir şekilde oluşmuştur. Bu yapılar içerisinde varlık göstermesi güçleşen kadın, doğal olarak siyasette de erkeklerden oldukça geride kalmıştır.

Beauvoir'a göre (1993:11–16) toplumsal yapılardan biri olan aile kurumu veya evlilik, toplumun kadına hazırladığı, nihai bir son olarak gördüğü bir yazgıdır. Babanın veya erkek kardeşlerin egemen olduğu aile yapısında kadın, öteden beri ailesindeki erkekler tarafından diğer erkeklere verilmektedir. Ekonomik özgürlüğe sahip olmayan kadın için evlilik, biricik geçim yolunu oluşturmaktadır. Üretim gücü erkeklerin tekeline olduğu için ekonomik açıdan da ailenin başını erkekler çekmektedir. Doğal olarak da toplumun gözünde aileyi erkek temsil etmektedir. Toplumun en küçük birimi ailede iktidar sahibi olan erkek, aileyi soyadıyla ve yaşam biçimiyle temsil ettiği için doğal olarak toplumsal ve siyasal ilişkilerde de temsil yetkisini kendisinde görmektedir. Başka bir deyişle, siyasette kadının temsil eksikliğinin sebepleri geriye dönüp bakıldığında aile içi ilişkilerde kendini göstermektedir.

Kadının siyasal alandaki temsil eksikliği, çoğu toplumda mevcut olan dinsel ideolojiler tarafından da meşrulaştırılmaktadır. Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi tüm kitaplı dinlerde kadın, eş ve anne kimliğiyle ikincil konumda tanımlanarak erkek ile arasında hiyerarşik bir ilişki yaratılmıştır. Talaslı (1996:52), İslamiyet'te erkeğin kadına göre üstünlüğünün ve kadın üzerindeki tahakküm yetkisinin çeşitli boyutlarıyla ele alındığını ifade etmiştir. İslamcı ideoloji, kadının toplumsal yaşamdaki yerini saptarken siyaset içindeki rolünü de belirlemiştir. Kadının toplumun siyasi liderliğini yapması, halife olması, çoğu düşünür tarafından İslam'ın kadına yasakladığı işler arasında

sayılmıştır. Bebel'e göre (1978:43–46) Hristiyanlıkta da kadının erkekten daha aşağı konumda olduğu olgusu, yaratılış savları ve cadı mitleriyle desteklenmiş, kadın bedeni ve toplumsal hayattaki konumu kilise ve devlet tarafından boyunduruk altına alınmıştır. Musevilik ise tıpkı Hristiyanlıkta olduğu gibi kadın, erkekten daha aşağı bir düzeyde konumlanmış ve toplumsal hayat ona göre düzenlenmiştir. Kısaca özetlenecek olursa ataerkil yapı, kendini meşrulaştırırken toplumun birçok yapısı gibi din ve benzeri ideolojileri de kadının toplumsal konumunu belirlemek amacıyla kullanmaktadır.

UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) hesaplarına göre dünyada 876 milyon okuryazar olmayan insanın üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır (Tan, 2000:33). Sadece bu veri bile kadınların eğitim hayatında erkeklerden daha geri planda olduğunun bir göstergesidir. Okuryazar olmak, bireyin günlük yaşamını sürdürmesi, çevresiyle ve dünyayla ilişki halinde olması ve sosyalleşmesi açısından oldukça önemlidir. Eğitim, gelecek nesillerin toplumsallaşması için en önemli araçlardan biridir. Temel eğitimin yaygınlaşması geliştirmekte olan ülkelerde siyasetin ana hedeflerindedir. Ayrıca birçok sosyal proje de kız çocuklarının okumasını teşvik edici çalışmalara imza atmıştır. Gerek siyasetin ana hedeflerinden biri olan, gerekse sivil örgütler tarafından desteklenen özellikle kız çocuklarının eğitimi, günümüzde halen erkek çocuklarından geridedir. Ataerkil toplumsal değerler erkek çocukları kız çocuklarına göre eğitime daha çok teşvik etmektedir. Çünkü bu değerlere göre toplumsal ilişkiler erkek egemen olduğu için toplumsallaşma yönünde bir donanım da erkek için uygun görülmüştür. Kız çocukları ise genel olarak ev, evlilik, anne, ya da eş gibi roller için teşvik edilmektedir. Tan'a göre (2000:27) eğitim sistemleri de zaman zaman var olan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir yansıması olabilmektedir. Eğitim, kadınları güçler hiyerarşisinin alt basamaklarında tutacak şekilde yapılandığı ölçüde ataerkinin yeniden üretilmesine hizmet etmektedir, fakat aynı zamanda toplumsal ilişkileri sorgulamaya fırsat veren mekanizmaları da içinde barındırmaktadır.

Çalışma hayatında kadının konumu da kadınların aleyhine bir çerçeve çizmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinden bakıldığında kadının ev içinde yaptığı üretim ve harcadığı emek bir sermaye değeri taşımamaktadır. Bu durum ev kadınlığını ücretsiz emek işçisi konumuna sokarken, kadını piyasa gözüyle değersiz kılmaktadır.

Dolayısıyla kadının ev içinde harcadığı emek, toplum ve sistem tarafından yok sayılmaktadır. Kırsal kesimde çalışan kadınların konumu da çoğunlukla ücretsiz aile işçiliği konumunda sayılmış, sistem ve sermaye tarafından bir değer addedilmemiştir. Çalışma hayatındaki kadının konumu ise evdeki ya da kırsal kesimdeki kadından çok daha iyi gözükmemektedir. Kadınlar erkeklere oranla daha düşük ücretli ve daha niteliksiz iş gruplarında toplanırken, hiyerarşinin üst basamaklarına çıktıkça kadın sayısı azalmaktadır. Çalışma yaşamıyla ilgili sosyal devlet politikalarının ya da iş kanunlarının ataerkil bir şekilde düzenlenmesi, kadını çalışma hayatından çekip eve yönlendiren unsurlar olmaktadır.

Öteden beri toplumsal yapılarda hakim olan ataerkil değer ve algılardan ötürü kadınlar, özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin eşitlik, özgürlük ve hümanizm söylemlerine dayanarak toplumsal ve siyasal hayatta eşitlik talep etmişlerdir. Farklı feminist akımlar zaman zaman farklı toplumsal hareketlerle beraber hareket etmiş olsa da, özünde kadın ezilmişliğinden kurtulmanın mücadelesini vermişler ve çözüm yollarını ortaya koymuşlardır. Kadınların siyasal yaşamda eşitlik talebi de en yoğun biçimde 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yarısında kadın hareketi içerisinde yerini almıştır.

Sadece dünyada değil, Türkiye'de de kadınlar toplumsal ve siyasal hayatta varlık göstermek için mücadeleler vermişlerdir. Çakır'ın (1995:750–756) Osmanlı Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi kadın hareketine ilişkin değerlendirmelerine bakıldığında Tanzimat'ın getirdiği yenileşme hareketleriyle beraber Osmanlı Döneminde kadınların, eğitimde ve sosyal hayatta varlık göstermeye başladıkları görülmektedir. Özellikle Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı zamanında başta yardım dernekleri olmak üzere çeşitli sosyal dernek ve örgüt çatısı altında toplanmışlardır. Cumhuriyet Dönemine geçişle beraber kadınların siyasal eşitlik talepleri gündeme gelmiştir. 1923'te kurulan İlk kadın partisi Kadınlar Halk Fırkası, kadınlara oy hakkının tanınmadığı gerekçesiyle valilikten onay alamamış, daha sonra Türk Kadınlar Birliği çatısı altında siyasal haklar için mücadele vermiştir. Nihayet, 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasından sonra kadınlar parlamentoda varlık göstermişlerdir. Bağımsız olarak örgütlenmeleri uygun bulunmasa da, kadınlar yayıncılık faaliyetlerini

devam ettirerek toplumsal ve siyasal hayatta seslerini duyurmaya çalışmışlardır. 1970’li yıllarda kadın hareketi, işçi sınıfı mücadelesiyle birleşerek kadınların kurtuluşu için tek çarenin erkeklerle birlikte verilecek sınıf mücadelesine dayanması gerektiği konusunda yayınlar, çalışmalar ve dernekler oluşturulmuştur. 1980’den sonra kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olduğu ve bunun işçi sınıfı sorunları içerisinde çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Bu dönemde bilinç yükseltme grupları, dernekler, vakıflar ve kadın ezilmişliğine karşı toplumsal içerikli protesto ve eylemler ön plana çıkmaya başlamıştır. 1990’lı yıllarda kadın hareketi daha da kurumsallaşmış, üniversitede kadın sorunlarına yönelik kürsüler ve enstitüler açılmaya başlamıştır. Kadın eserleri kütüphanesi ve kadın sorunlarını çözmeye yönelik hükümet düzeyinde ilk birim de bu yıllarda kurulmuştur. Kadın hareketi, günümüzde de Türkiye’deki kadınların özel, toplumsal ve siyasal alandaki konumlarını iyileştirmek ve çözüm yolları üretmek adına akademik, sivil ve politik düzeyde çalışmalar yapmaktadır.

Bir ülkenin siyasal sistemi, siyasi partileri, partilerin içyapıları, o ülkenin toplumsal yapısını anlamak açısından önem taşımaktadır. Çünkü çağdaş, demokratik toplumlarda başa gelen parti veya partiler çoğunluğun oylarından oluşmaktadır. Bu yüzden, bir ülkenin siyasal yapısı, toplumsal yapısının yansımasıdır denilebilir. Siyasi partilerin kadınlara ve kadın sorunlarına olan yaklaşımları, partilerin niteliklerini ortaya çıkarması bakımından da önem taşımaktadır (Talaslı, 1996:84).

Türkiye’de siyasi partilerin kadına olan yaklaşımlarına genel olarak bakıldığında hem sol hem de sağ partilerin kadın ve kadın sorunları üzerinde gerektiği gibi durmadıkları, ya da tüzüklerinde, broşürlerinde veya yayınlarında genel geçer kadın erkek eşitliğinden bahsedip soyut açıklamalar yaptıkları, somut öneriler ve çözüm yollarına ise gitmedikleri görülmektedir. Özellikle kadının siyasal yaşamdaki rolü ve temsil eksikliği üzerine hemen hemen hiç durulmamıştır. Talaslı’ya göre (1996:112) partilerin genel olarak birleştiği nokta, kadınla erkeğin eşit olduğu, kadınların günümüzde hak ettikleri yerde oldukları, daha da iyi olacakları, kadının annelik, eşlik rolleri, aile içindeki konumu ve ailenin önemi şeklinde özetlenebilir. Günümüzde siyasi partilerin çoğu, siyasal katılım konusuna değinmişlerse de temsil eksikliğini çözmeye yönelik somut

yaklaşımlar, hedefler ve çözüm yollarına yer vermemişlerdir. Tüzükler ve programlar, soyut ifadeler ve teorik yaklaşımlar olmaktan öteye gidememiştir.

Siyasi partilerde iktidarı ele geçirmek veya karar mekanizmalarında olabilmek için iktidar yeteneğine sahip olmak gerekmektedir. Fakat ataerkil toplumlarda iktidar, yönetme, iktidar yeteneği gibi kavramlar erkek bakış açıları ve değerleriyle belirlendiği için kadınlar siyasette karar verme noktalarında kayda değer sayılara ulaşamamaktadır (Yaraman, 1999:25). Siyasi partilerin çalışma koşulları ve saatleri, sosyal aktiviteleri, toplantıları ve de fiziki yapıları meslek sahibi erkeklerle göre biçimlendiği ölçüde kadın, siyasal alanda erkeklerden daha geride kalacaktır. Hiyerarşinin üst basamaklarına çıktıkça erkek egemen bir yönetimin olması, partilerin yapısını da o oranda erkek egemen kılmaktadır. Parti içindeki kemikleşmiş erkek egemen kadro, güçlü ataerkil değerlere sahip tarikat, aşiret gibi geleneksel yapılarla olan bağlantılar, parti içi seçim sisteminin yapısı, seçim listelerinde kadınların genelde son sıralara yerleştirilmesi gibi faktörler kadınların siyasal hayatta etkin bir şekilde varlık gösterebilmesini zorlaştırmaktadır. Kadınlar böylesi koşullarda ya sistemi meşrulaştırıcı, yeniden üretici, geleneksel değerlerin uzantısı rollere sahip olmakta, ya da siyasetin içinde erkeklerle rekabet edebilmek için erkekleşmektedir.

Aday belirlerken gerekli hassasiyeti göstermedikleri halde kadınlar, siyasi partiler için en önemli seçim propagandalarından biri olmuştur. Her kanattan siyasi parti, kadınların oy potansiyelinin farkına varmış ve seçim öncesi kadınlara seslenmiştir. Seçim zamanı gerek sağ, gerek sol kanattaki hemen tüm partiler kadına en çok değer veren partinin kendi partileri olduğunu dile getirip karşı partiyi karalama yoluna gitmişlerdir. Seçim kampanyalarında kadınlar hakkında çeşitli sözler söyleyip vaatler vererek oylarını kazanmaya çalışmışlardır (Say, 1998:114–115).

Gerek güçlü bir seçim propagandası, gerekse güçlü bir oy potansiyeli olduğundan dolayı siyasi partilere kadınların üyeliği özel bir önem taşımaktadır. Bu sebeple hemen her parti, teşkilatı bünyesinde kadın kolları oluşturmuştur. Kadın kolları, 1940'lı yılların sonuna doğru mecliste kadın milletvekili sayısının düşüşüne bir önlem olarak ilki Cumhuriyet Halk Partisi'nde, daha sonra da diğer partiler bünyesinde yasal olarak ise

1960'lı yıllarda kurulmuştur. Kuruluş amacı, kadınlara siyaseti sevdirmek, onları siyasete özendirmek ve parlamentoya taşıyarak mecliste olması gereken sayılara ulaşmasını sağlamaktır. Kadının temsil sorununu çözmeye yönelik oluşturulan kadın kolları, onlarca yıldır faaliyette olmasına karşın kadının temsil sorunu halen ülkemizde çözülmeyi bekleyen kadın sorunları arasında bulunmaktadır. Bu sebeple kadın kollarının günümüz siyaseti içindeki rolü, görev ve yetkilerini incelemek kadın ve siyaset ilişkisi açısından daha anlamlı bir hale gelmiştir.

Bu araştırmada şimdiye kadar verilen açıklamalara dayalı olarak, kadın kollarının siyasetin içindeki rolü, kollara üye kadınların Türkiye'de kadının siyasal yaşamdaki yeri ve temsil sorunu gibi konulara olan bakış açıları, toplumsal cinsiyet ve kadının sosyal, kültürel, ekonomik durumu hakkındaki görüşleri ortaya konulmuş ve araştırmanın temel problemi olarak belirlenmiştir.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de kadının siyasetteki temsil sorununa siyasette kadının en yoğun olduğu alan olan kadın kolları penceresinden bakmaktır. Çalışmada özellikle siyasi partilerin kadın kollarına üye olan kadınların Türkiye'de kadının toplumsal konumunu nasıl algıladıkları, siyasal yaşamda yer almanın kadının toplumsal konumu açısından önemini nasıl değerlendirdikleri ve nihayetinde üyesi oldukları partinin kadın kollarından beklentilerinin neler olduğu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla cevaplandırılacak olan sorular şunlardır:

1. Türkiye'de kadının toplumsal yaşamdaki konumu nedir?
2. Kadın kollarına üye kadınların; toplumsal cinsiyet, kadın sorunları, siyasal yaşamda kadın konularına olan bakış açıları ne yöndedir?
3. Siyasi partilerde neden kadın kolları bulunmaktadır?
4. Kadın kollarının siyasetin içinde nasıl bir rolü bulunmaktadır?
5. Kadın kollarının, kadının temsil sorununa karşı nasıl bir duruşu bulunmaktadır?

1.3. Önem

Bu araştırmada elde edilecek verilerin,

1. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının siyasal yaşamdaki yeri ve temsil sorunu konularına ışık tutacağı,
2. Kadın kollarının, kadın ve siyaset çerçevesinde rolünün belirlenmesi,
3. Kadının siyasal alanda karşılaştığı sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları belli bir örneklem grubu çerçevesinde irdelleyerek ilgili alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmada,

1. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygın bir şekilde olduğu,
2. Siyasal alanda kadının temsil sorunu olduğu varsayımlarından hareket edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. Ekim 2008 – Eylül 2010 tarihleri arasında,
2. İktidar partisi konumunda olup merkez sağda yer alan AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) ile ana muhalefet partisi konumunda olup merkez solda yer alan CHP’nin (Cumhuriyet Halk Partisi) Bursa merkez ilçeleri olan Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım kadın kolları birimleriyle,
3. Bursa merkez ilçeler AKP ve CHP kadın kollarına üye toplam yüz kadınla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve dört kadınla yapılmış derinlemesine görüşmeler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Kadın kolları: 1940'lı yıllar bitmeden meclisteki kadın temsil oranının giderek düşmesine bir önlem olarak ilki CHP'de kurulmuş olan, tabandaki kadınları önce siyasi hayata, sonra parlamentoya taşımayı amaçlayan parti içi bir birimdir (www.kadin.chp.org.tr/kkchptarihce.html Erişim: Haziran 2008).

Toplumsal cinsiyet: Kadınlar ile erkekler arasında toplumsal ve sosyo-kültürel düzeyde oluşturulan farklar, bakış açıları ve algılardır.

Siyasal katılım: Oy kullanma, siyasi güç, çıkar ve iktidar elde etme, yönetim ve karar verme mekanizmalarında görev alma, kamu görev ve hizmetlerini yerine getirme vb. uygulamaların bütünü.

Siyasi Partiler: Belirli bir program ve ideoloji etrafında toplanmış, siyasi iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar (Talaslı, 1996:74).

Siyaset: Toplum ve devlet ile ilgili meseleleri denetleme, düzenleme, yürütme biçimi.

2. ALANYAZIN

2.1. Siyaset ve Köşesindeki Kadın

İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumda birey olarak var olabilmek ve kendini gerçekleştirebilmek için hayatlarının öznesi konumunda olmalıdır. Bir insan, özne olarak var olmak istiyorsa, ihtiyaçlarının ne olduğunu belirlemek, giderilmesi için çözüm önerileri geliştirmek, mücadele vermek, bu mücadeleyi toplum katında çözmek için politik karar süreçlerine katılmak, politikada ve sivil toplumda varlığını hissettirmek zorundadır (Tekeli, 1982:19). Selek'e göre (2008:5) "politika, herhangi bir toplumsal soruna el atmak değil, bu sorunun hayatımızla, varoluşumuzla bağını tanımlamak ve bu bağdan elimizi çekmeden kendi müdahalemizi gerçekleştirmektir." Politika yaparken hayatımızı yeniden kurar ve kurgularız, kendi hayatımızın etkeni, öznesi oluruz. Politik düşünebilmek ve politika yapabilmek kişinin varoluşuyla ilgili bir meseledir.

Kadınların toplumsal alanda varoluşları başlı başına bir sorun iken, varoluşsal bir eylem olarak bir kadın için politika yapmak ve politik düşünebilmek daha derin bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çağdaş, demokratik toplumlarda siyasal karar verme aşamasına dahil olmak ya da karar verme mekanizmalarının içinde olmak bir vatandaşlık hakkıdır ve bu hak hiçbir fark gözetilmeksizin tüm vatandaşlara eşit bir biçimde tanınmıştır. Fakat bu eşit haklar eşit bir biçimde kullanılamamıştır.

Sancar'a göre (2000:204), kadınların yaptıkları işler özel yaşam alanında dolayısıyla toplumun ortak yaşamının dışında görülür; bu nedenle de kamuyu ilgilendirmeyen, bir diğer ifadeyle apolitik dünyaya ait olarak nitelendirilir. Doğal olarak siyasal alan kadın dışı olarak algılanmış, siyasal yapılanma da erkek egemen, ataerkil düşünce yapısıyla şekillenmiştir. Endüstriyel kapitalizmin yükselişiyle de kamusal alan ve özel alan ayrımı iyice derinleşmiştir. Tüm bu değişimlerle akıl kamusal alanla, akıl dışılık ve ahlak özel alanla yani kadınla özdeşleştirilmiştir (Donovan, 2005:19).

Bu yapılanmalar sonucu kadının siyasal yaşamdaki varlığı, daha doğru bir ifadeyle yokluğu tartışılır hale gelmiştir. Millett’a göre (1987:46–47) politikanın özü güç sahibi olmaktır. Askerlik, endüstri, teknoloji, üniversite, bilim, politika, ekonomi, polis kuvvetleri de dahil olmak üzere toplumdaki tüm güçlerin erkeklerin elinde olduğu göz önünde bulundurulursa kadın ezilmişliğinin ne kadar açık olduğu anlaşılabacaktır. “Toplumda belirli grupların böylesine sürekli ezilmesinin ve değişmez yapısının sebebi, bu grupların toplum tarafından kabul görmüş politik yapılarda temsil edilmeyişleridir.”

Akal (1994:13–16), kadınların politik yapılarda temsil edilmeyişinin nedenini kadın erkek ilişkisinin bir yöneten-yönetilen ilişkisi olmasına bağlamış ve bu ilişkiyi de siyasal iktidar ilişkisi şeklinde tanımlamıştır. Siyasal iktidar ilişkisi, taraflardan birinin soyut bir güce dönüşmesiyle başlamaktadır. Akal, burada iktidarın zorlayıcı, baskıcı, devamlı hayır diyen bir güç şeklinde var olmadığını, tam aksine, söylem üreten, zevk veren, gözetim sistemi oluşturan bir iktidar çeşidi olduğunu ifade etmiştir.

Bu ilişki içerisinde erkekler, kendi mekanlarının ve özelliklerinin tam tersini kadınlara atfetmiştir. Erkekler kendilerine kamusal alan, siyasal iktidar alanı(merkez), kültür, din dışılık, denetlenmemiş cinsellik, düzen, uygarlık gibi mekan ve özellikleri atfederken, öteki diye tanımladıkları kadına ise bunların tam tersi olan, özel alan, çevre, doğa, kutsallık, bastırılmış cinsellik, kaos, vahşi hal gibi özellikler ve mekanlar belirlemişlerdir (Akal, 1994:21).

Yaraman’a göre (1999:22) iktidar ilişkileri genellikle toplumsal yapılar içerisinde kurumsallaşmakta ve bu yapılar bu ilişki biçimlerini yeniden üreterek meşruiyetini sağlamaktadır. Genel bir meşruiyet oluşturma görevine sahip olan ve toplum içindeki tüm iktidar ilişkilerinin dağılımını gerçekleştiren ve düzenleyen devlet ise, egemen iktidar sahibinin oluşturduğu ilişkilerin en üst düzeydeki kurumlaşmış biçimi olmuştur. Yaraman (1999:23), devlet kurumunun, tüm iktidar ilişkilerinin sembolik bir yansıması olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple de devleti yönetme sanatı olan siyaset ile kadın ilişkisi siyasi iktidarın cinsiyeti açısından bakıldığında eşitsiz bir ilişki olarak başlamıştır. Ataerkil düzen, yöneten-yönetilen ilişkisi olarak tanımlandığında her siyasi iktidar ilişkisinin kadına karşı kurulduğu görülmektedir.

Ataerkil bakışa göre siyasetle ilgilenmek, iktidar sahibi olmak, yönetmek gibi kavramlar erkeklere daha uygun görülmüş, kadınla özdeşleşen kavramlar toplum ve siyaset dışı olmuştur. Erkeğe, etken, güçlü, yöneten, rasyonel, dayanıklı, koruyan, kollayan gibi özellikler yüklenirken; kadına, edilgen, güçsüz, yönetilen, duygusal, dayanıksız, korunmaya muhtaç gibi özellikler yüklenmiştir. Bu bakış açısından dolayı kadınlar toplumsal ve siyasal hayatta erkeğe göre daha düşük statüde olmuştur.

Toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü kız ve erkek çocuklar küçüklüklerinden itibaren farklı ilgi alanlarına ve meslek kollarına yönlendirilmiştir. Erkekler çoğunlukla karar verici rollere sahip iken, kadın, ikincil, edilgen, bağımlı roller içerisinde olmuştur. Bu sebeplerden dolayı kız çocuklarının ilgileri de daha çok ev içinde kalmıştır. Evi ve aileyi yücelten söylemleriyle gelişen burjuva kültürü de bu savın yüzyıllar boyu yeniden üreticiliğinde rol oynamıştır. Kadını ev, aile gibi kavramlarla tanımlamak, çocuk bakımı gibi sorumlulukları salt kadının görevi sayan toplumsal yapıdan ötürü birçok kadın siyasal etkinlikten uzak kalmakta ya da bu tarz etkinlikleri çocuklar büyüdükten sonra düşünmektedir.

Avrupa Konseyi'nce yapılmış araştırmanın verilerine göre Batı Avrupa'da erkeklerin %30'una karşılık kadınların %80'i siyasetten anlamadıklarını söylemiştir. Aynı araştırma Orta Avrupa'da üç kadından ancak birinin gazetede siyasetle ilgili haber okumakta olduğunu, buna karşın üç kadından birinin de hiç siyaset konuşmadığını ortaya koymuştur. Akdeniz ülkelerinde ise ancak on kadından biri sık sık siyasi haber okumakta ve siyaset konuşmaktadır (Koray, 1991:89–90). Kadınların toplumsal ve siyasal statüleri iyileşmekle beraber siyasal katılım eksikliği, ilgisizliği ve temsil sorunu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en net biçimde görüldüğü alanlardan birisidir. Kadın erkek ilişkisinde mevcut eşitsizliğe tarihsel açıdan bakmak, bu eşitsizliğin nedenlerinin görülmesi açısından önem taşımaktadır.

2.2. Kadın Ezilmişliğine Tarihsel Bakış

Kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkinin toplumsal kökenlerinin incelenmesi, kadının özgürleşmesi adına önem taşımaktadır. Kadın ezilmişliği sorununu çözebilmek için bu ilişkinin başlangıcını, temellerini, işleyişini ortaya koymak gerekmektedir. Kadın özgürleşmesine giden yolu açmak için onun özgürlüğü yitirmesine neden olan maddi koşullara bakmak önemlidir. Bu da anasoyluluktan ataerkilliğe geçişi sorgulamakla mümkündür. Kızılkaya'nın ifadesine göre (2004:9–10), ataerkil öncesi eski toplumu tanımlamak için anaerkil yerine anasoylu kelimesi kullanılmalıdır, çünkü yapılan arkeolojik ve antropolojik araştırmalar sonucu anasoylu olan ilkel komünal topluluklarda günümüzdeki gibi özel mülkiyet ve aile gibi kavramlara ya bu tarz bir yaşayış biçimine rastlanılmamıştır. Aile kavramı yerine kandaşlık bağlarına dayanan topluluk akrabalığı kavramı anasoylu toplumları açıklamak için daha uygun görülmüştür. Anasoylu topluluklarda soyu devam ettirmede belirleyici unsura bakıldığında ana figürü ön plana çıkmaktadır. Ana, çiftleşmede soyun devamını sağlayıcı bir faktör olarak kabul edildiği için ilişkiye girdiği erkekle duygusal ve toplumsal bir bağ kurulmasına gerek görülmemiştir. Bu sebeple de erkek, üremenin bir aracı konumunda olmuştur. Doğan çocuklar erkeğin varlığına ihtiyaç duymadan ananın ve onun akrabalarının himayesinde yetişmişlerdir. Özel mülkiyet kavramı olmadığı için kadın ve diğer üyeler, kimsenin üzerinde bir tahakküm ve iktidar sahibi olmamıştır. Bu sebepten dolayı Kızılkaya, güç, kudret, iktidar manasına gelen erk, yani anaerkil toplumlar yerine anasoylu toplumlar ifadesini kullanmıştır.

Bebel'e göre (1978:35) insanoğlu anasoylu toplum döneminde emek harcamadan doğanın sunduklarından yararlanmakta ve toplayıcılıkla yaşamını sürdürmekteydi. Zamanla, nüfusun da artmasıyla doğanın sundukları yetmemiş, insanoğlunun doğayı dönüştürme süreci başlamıştır. Bu aşama kadınlar için bir dönüm noktası niteliğindedir ve yüzyıllar boyu sürecek olan toplumsal eşitsizliğin temelleri bu aşamada atılmıştır. Bu süreç içerisinde doğadaki hayvanların avlanması, evcilleştirilmesi, silah yapma ve el sanatları erkeklerin alanına girmiş, kadının tutsaklığına neden olmuştur. Balıkçılık, avcılık, çobanlık, av ve tarım aletlerini yapma işini erkekler üstlenmiş, onların av aletleri de ilk özel mülkiyet sayılmıştır.

Tam bu noktada küçük bir parantez açmak faydalı olacaktır. İnsanoğlunun doğayı dönüştürmesi avcılıkla, av aletleri yapmakla ve av hayvanlarını eğitmekle başladığı belirtilmektedir. Halbuki Mies'in yaklaşımına göre (2008:117–121) kadınlar dünyada var olduklarından beri üretici ve doğayı dönüştürücü güce doğal olarak sahiptirler. İlk insan topluluklarının anasoylu olmasının sebebi kadınların üretici bir güç olarak görülmesi ve çocuklarını besleme sorumluluğudur. Bu sorumluluk kadına güçlü bir konum kazandırmıştır ve çocuklarıyla kurdukları ilişkiler, kadınları ilk toplumsal ilişkilerin mucidi yapmıştır. Kadınlar doğum yaparak doğayı kendi bedeniyle, tıpkı erkeklerin alet yaparak doğayı dönüştürmesi gibi dönüştürmektedirler. Üstelik süt üreterek doğayla üretici bir ilişki içerisine girmişlerdir. Kadınlar, bedeninden yeni bir çocuk ve o çocuk için besin üreterek tamamen insani, bilinçli bir toplumsal etkinliğin öznesi konumunda olmuştur. Ayrıca, kadınlar sadece kendileri ve çocukları için değil aynı zamanda av şanslı gitmezse klanın diğer üyeleri için de yiyecek toplamıştır. İşte bu yüzden insanlığın yaşamını sürdürmesi, erkek avcıdan çok kadın toplayıcının eseri olmuştur. Kadınların en büyük talihsizliği tüm bu eylemlerinin bilinçli, rasyonel, üretici olmayan, doğaya ait, doğal, fizyolojik işlevler olarak algılanması ve bunun yanında erkeklerin doğayı dönüştürmek için yaptıkları işlerin ise bilinçli, planlı, rasyonel insan eylemi olarak görülmesidir. Mies'in (2008:104), bu konudaki açıklamaları aşağıdaki gibidir:

“Emek kavramını ele alalım: kadınların doğa ile etkileşiminin biyolojik olarak tanımlanması yüzünden, hem doğurmanın hem de çocukları büyütmenin yanı sıra ev işlerinin geri kalanı da çalışma ya da emek olarak görülmez. ...Bu emeğin aletleri ya da bu kavramın zımnen gönderme yaptığı bedensel üretim araçları eller ve kafadır; kesinlikle bir kadının rahmi ya da göğüsleri değildir”

Avcı erkek ve toplayıcı kadın arasındaki toplumsal işbölümü zaman içerisinde erkeğin lehine çalışmaya başlamıştır. Evde yönetimi erkek alırken kadın, çocuklar ve erkek için bir araç haline gelmeye başlamıştır. Eşitsiz işbölümü ve ürünlerin eşitsiz paylaşımı cinsler arasındaki sömürüyü, tahakküm ilişkilerini ve özel mülkiyeti beraberinde getirmiştir (Marks, Engels, Lenin, 2006:16).

Avcı toplumdan tarım toplumu aşamasına geçişte toplayıcı kadının bitkiler ve tohumlar konusundaki bilgisi çok önemli bir yer tutmaktadır. Fakat avlanan hayvanların evcilleştirilmesi ve tarımda kullanılmasıyla toplayıcı kadının tarımdaki önemi, yerini

evcilleştirilmiş hayvanlara bırakmıştır. Bundan sonra kadın emeği ve varlığı kamusal alandan özel alana doğru kaymaya başlamış, artı değer üretme konumu, yerini üreme aracı konumuna bırakmıştır. Av aletleri ve işlenen toprak üretici güç ve özel mülkiyet niteliği kazanmış, bu güce sahip olmak da erkeği toplumun egemeni konumuna getirmiştir (Kızılkaya, 2004:18–29).

Elizabeth Fisher’e göre ise (aktaran: Mies, 2008:133) erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakküm ilişkisi, avcı topluma ve tarım toplumuna geçişten ziyade erkeklerin döl verme kapasitesini keşfettikten sonra kurulabilmiştir. Yapılan arkeolojik çalışmalar bu görüşü doğrular niteliktedir çünkü kazılarda elde edilen bulgular, cinsel özellikleri ön planda olan kadın figürleridir. Erkek figürlerinin olmayışı, erkeklerin üremedeki rollerinin bilinmemesine bağlanmıştır. Fisher, bu keşfin hayvanların evcilleştirilmesi ile eşzamanlı olduğunu belirtmiştir. Pastoralist¹ topluluklar bir boğanın birçok ineği gebe bıraktığını keşfetmişler ve sonrasında kadınlara da aynı ekonomik mantıkla bakılmaya başlanmıştır. Erkeklerin silahlar üzerindeki tekeli ve hayvan davranışlarının gözlenmesi sonucunda kadınlar da evcilleştirilmiş ve yeni üretim tarzının kölesi haline gelmişlerdir. Fallusla özdeşleştirilen iktidar, kendini meşru kılmak için uterusu sistematik bir biçimde ötekileştirme yoluna gitmiştir. Bunun sonucunda da kadınlar üretici güç olmaktan yoksun oldukları gibi, soy devamı için amaç olmaktan çıkıp araca dönüşmüşlerdir. Kadının üretici gücünün yani bedeninin denetim altına alınması, araca dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak tüm bu dinamikler anasoylu toplum yapısının işlevini yitirmesine yol açmış ve toplum, ataerkil bir şekilde yapılanmaya başlamıştır.

Akal (1994:19–20), tüm bu söylemlerin aksine anasoylu toplumların kadın hakimiyetinin olduğu toplumlar değil, tam tersi erkeklerce belirlenmiş bir toplum yapısı olduğunu ve kadın hakimiyetinin hiç var olmadığını ileri sürmüştür. Kadının dışlandığı siyasal iktidar alanının aynı zamanda dinsel de bir alan olduğunu ifade ederek anatanrıçalı sistemlerle kadın egemenliğini açıklayan görüşlere eleştiri getirmiştir. “Önemli olan göndergenin cinsi değil, bu göndergeyi hangi cinsin temsil ettiğidir. ...Gönderge ister tanrıça, ister tanrı olsun, dinsel alan hep erkeğindir.” Tanrıça imgeleri kadının yaratıcı bir güç olarak önemsenen, korkulan ve denetim altına alınmasının

¹ Hayvancılıkla uğraşan çoban toplulukları

farkında olunduğu bir imgedir. Ayrıca çocukla baba arasındaki kan bağı ilişkisini tanımayan, anasoyunu esas alan bu toplumlarda baba, anne üzerinde bir tahakküm kurmasa bile kız kardeş üzerinde tahakküm kurabilir. Kadın ezilmişliği, tarihin belli bir döneminde ortaya çıkan koşulların ürünüyse bu koşulların sona ermesi kadınları da kurtaracaktır, ama tam aksi olarak toplum kadın erkek eşitsizliği üzerine kurulmuşsa bir toplumsal yapıdan ötekine geçiş, kadınların durumunda kökten değişimler yaratmayacaktır.

Simone de Beauvoir da (1993:19) tarihte kadın hakimiyetinin olmadığı düşüncesini savunmuştur. Bir toplumsal kategorinin bir diğer toplumsal kategoriyi boyunduruğu altına alması, kendi yasalarını azınlığa benimsetmesi ve onu ezmesini sağlayan ayrıcalığın sayıca üstünlük olduğunu belirtmiştir. Fakat kadınlar Amerikan zencileri ya da Yahudiler gibi azınlık değildir. Beauvoir, kadınların durumunu işçi sınıfına benzeterek işçilerin de azınlık olmadığını fakat hiçbir zaman ayrı bir topluluk kuramadıklarını ifade etmiştir. Kadınların biyolojik eşitsizliği toplumsal eşitsizliği doğurmuştur, yani kadınlar bedenlerinden ötürü tarihin en eski çağlarından beri erkeğin boyunduruğu altındadır ve bağımlı hale gelmeleri bir tarihsel olay ya da gelişmenin sonucu değildir. Kadın da bu çemberi hiçbir zaman kıramamıştır.

Beauvoir (1993:23), kadınların eyleminin simgesel bir hareketten öteye gidemediği düşüncesindedir. Kadınların kendilerine özgü bir geçmişleri, tarihleri ve dinleri bulunmamaktadır. İşçilerinki gibi bir çalışma ve çıkar dayanışması olmayan kadınlar, babaları ya da kocaları gibi bazı erkeklere konut, çalışma, toplumsal ve iktisadi çıkarlar bakımından başka kadınlara bağlandıklarından daha çok bağlanmışlardır. Özetle, kadın ve erkek cinsi dünyayı eşit paylaşmamış, bu durum eşitliğe doğru ilerlese de kadın çok geride kalmıştır. Çünkü iki taraftan biri üstünlüğü elde edince arayı açmak iyice kolaylaşmış, özellikle din, devlet, aile gibi kavramlar kullanılarak ve bu durum doğallaştırılarak kadınlar daha kolay bastırılmıştır. Şuan, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yok edilmiş olsa da, erkekler bu yarışa yeni dahil olan kadınlara oranla daha iyi işleri, daha yüksek mevkileri, ücretleri ve bununla beraber daha büyük başarıları ellerinde tutmaktadırlar. Tüm bu sebeplerden dolayı günümüzde sanayi, siyaset vb. alanlarda önemli yer ve pozisyonlar erkeklerin elindedir.

Millett (1987:51), erkek hakimiyetli düzenin olduğunu savunanlarla, öncesinde kadın hakimiyetli düzenin olduğunu savunanlar arasındaki bu renkli ve çekici tartışmanın tarih öncesi bilgilere ulaşma sorunu yüzünden sonuçsuz kalmaya mahkum olduğunu belirtmiştir. Her iki düşünce biçimi de kadın-erkek ilişkisinin tarihselliğine farklı bakış açıları getirmiş olsa da, şuan kadının erkek karşısında ikinci cins konumunda olmasını, hem özel hem de kamusal alanda var olan kadın sorununu değiştirmeyecektir. Tarihte bir kadın hakimiyeti olmuş olsun veya olmasın, günümüzde kadın sadece siyasal yaşamda değil, aynı zamanda çalışma yaşamında, sosyal hayatta ve eğitimde statüleri, sayıları ve başarı örnekleri erkeklere göre düşük olmuştur.

2.3. Kadın: Toplumsal ve Biyolojik Cinsiyet

Hemen hemen tüm toplumlarda kurumsallaşmış eşitsizlikler mevcuttur ve hiçbir toplumda kadın erkek eşitsizliği yok edilememiş, aşılammamış bir mesele olarak karşımıza çıkmıştır (Tekeli, 1995:1191). Cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların toplumsal yapı içindeki eşitsiz konumlarını iyice derinleştirmektedir. Bu işbölümünü sorgulayabilmek için kadın veya erkek dendiğinde doğal değil, toplumsal bir ayırım olduğunun farkına varmak gerekmektedir (Savran, 1985:6). Bu sebepten dolayı literatürde cinsiyet (sex), toplumsal cinsiyet (gender) ayırımına gidilmektedir. Kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsiz toplumsal ilişkiler doğrudan biyolojik farklardan kaynaklanmamakta, bu farklar kültürel ve toplumsal bağlamlarda üretilmekte ve biyolojik kökenliymiş gibi tanımlanmaktadır.

Kabaca, toplumun kadın ve erkeğe olan sosyo-kültürel bakış açısı toplumsal cinsiyet (gender) olarak nitelendirilirken, biyolojik yön ise cinsiyet (sex) olarak geçmektedir. Dökmen'e göre (2006:5) farklı terimlerle ifade edilse de cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirinden net bir şekilde ayırmak zordur. Bu kavramlar ayrı kavramlar olsa bile aynı zamanda iç içe de geçmiştir ve birbirinden beslenmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet adı altındaki kavram ve yargılar, biyolojik cinsiyet ve kadın bedeniyle ilgili gözlemleri de içermektedir.

İnsanların cinsiyetleri normal koşullar altında üreme organlarına göre ikiye ayrılmıştır. Kadın ve erkeğin kromozomlarının farklılığı, hormonlarının, cinsel organlarının ve vücutlarının farklılığı kabaca biyolojik cinsiyet farklılığı olarak tanımlanmaktadır. Bu farklılıklar sonradan edinilmemiş, toplumdan topluma ya da kültürden kültüre değişmeyen, evrensel her zaman ve her yerde geçerli olan biyolojik cinsiyet farklılıklarıdır.

Zamana kültüre ve topluma göre değişim gösteren, öğrenilmiş ve öğretilmiş toplumsal cinsiyet kalıpları, biyolojik cinsiyetin üzerine giydirilmiş bir elbise gibidir. Birey, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu toplum tarafından bu toplumsal cinsiyet kalıplarına göre davranması ve yaşaması öngörülür. Aksi bir durum bireyi marjinalleştirir ve toplum dışına itilmesine sebebiyet verir.

Toplumsal cinsiyet, maddenin bir yansıması değil de, toplumun somut pratikleri ve aygıtları içerisinde oluşan maddi bir nesne olarak düşünüldüğünde, Althusser'in birey ve devletin ideolojik aygıtları arasında kurduğu ilişki, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet olarak kadın arasında da kurulabilir. Althusser (1994:10), ideolojilerin öznelere için bazı roller belirlediğini ve bu rollerle bireyleri çağırdığını belirtmiştir. Türk, Müslüman, proleter, sosyalist vb. şekilde çağırılan bireylerin tek tek düşünüldüğünde birbirinden ayrı yaptıkları somut pratikleri ve kimlikleri vardır. Fakat bu pratikler ideolojinin belirli Türk, Müslüman, proleter veya sosyalist yorumuyla uyumlu olmak zorundadır. Çağrının biçimi ile koşullar arasında ne kadar çok bağdaşma imkanı varsa ideolojinin inandırıcılığı ve çekiciliği o oranda fazlalaşmaktadır.

Ataerkil ideoloji de kadın dediği zaman dişi cinsi çağırır. Çağırılan kadınların birbirinden ayrı sosyal pratikleri olsa da ataerkilliğin kadın yorumuyla uyumlu olmak zorundadır. Ataerkil ideoloji yoluyla kendi özne olarak gören kadın, gerçeklikle kendisi arasındaki ilişkiyi ataerkil ideoloji içerisinde tasarlamaktadır. Bu sebeple ataerkilliğin çağırdığı kadın, en güçlü kalıp yargılardan birisi olmuştur.

Erkekler ve kadınlarla ilgili bu kalıplar sebebiyle kadınların ve erkeklerin kendi aralarında benzeştikleri düşünülür. Bu demektir ki herkes kendi grubunun özelliklerini

taşımaktadır. Tipik bir kadın düşünöldüğünde duygusallık, fedakarlık, çocuklara düşkünlük, çocuk bakımı, yemek ve ev işleri, edilgenlik, bilgisizlik, güçsüzlük, iffet, özel alan akla gelirken, erkek kavramı düşünöldüğünde ise, bunların hiçbirini akla gelmez. Tam tersi olarak bağımsızlık, soğukkanlı olma, cesaret, tuttuğunu koparma, eve para getirme, saldırganlık, zekâ, güç, etkenlik ve kamusal alan akla gelir. Aslında bu kategorileştirme toplumsal cinsiyet mantığına uysa da çok da doğru sayılmaz çünkü duygusal, fedakâr, çocuklara ve evle ilgili işlere düşkün erkekler olduğu gibi, cesur, soğukkanlı, ev geçimini sağlayan, tuttuğunu koparan, bağımsız ruhlu kadınlar da bulunmaktadır.

Tekeli (1995:1198), kadınlarla ilgili efsanelerde, deyişlerde ve şiirlerde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının oldukça açık bir şekilde göröldüğünü ifade etmektedir. Halk deyişlerinde kadınlara özgü olduğu düşünölen, vefasız, sözüne ve namusuna güvenilmez, uğursuz, budala, beceriksiz, erkeğe yük, kendi çıkarını koruyamayan, devamlı takip ve gözlem altında olması gereken, erkeğin karısı, evin demirbaşı temalarını içeren birçok deyiş mevcuttur. Semonides'in MÖ 7. Yüzyılda kadınlarla ilgili yazdığı şiir, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ne kadar eskiye dayandığının anlaşılması açısından çarpıcı bir örnektir:

“Kadın Kısmı

Zeus, bizlere en büyük kötölüğü
Kadınları yaratmakta yaptı.
İnsanın karısı yardım eder gibi
Görünse bile anlaşılır ki
Yardım mardım etmemiştir
Hiç tad alamazsın kadınla geçirdiğin günden
Geçim sıkıntısını, tanrıların en berbadını,
Kapı dışarı etmek için kıcını kaldırmaz.
Tanrının lütfuyla ya da kocaman iyi niyetiyle
Evde huzur sağlanır, her şey yolunda gider
Sandığın an, karı bir kusur bulup kavga çıkartır.
Karı evdeyse bir arkadaşını davet edemezsin,
Oturup iki laf edemezsin, karı rahat bırakmaz ki.
En akıllı uslu görünen karı bile işi azıtır.
Boynuzlanan koca farkına varmaz, ama komşular
Bilir de, bir adam daha kurban gitti diye gülerler.
Her erkek, kusurlarını söyler başkasının karısının,
Ama kendi karısından söz edince över de över.
Hepimiz aldatılıyor, gel gör ki farkına varamıyoruz.
Zeus bizlere en büyük kötölüğü
Kadınları yaratmakta yaptı.
Ayağımızın ucuna gülle bağı bir zincir taktı,

Bir türlü kurtulamıyoruz
Taa ki bir karı yüzünden patlak veren
Büyük savaşta nice erkek gönüllü olarak
Vuruşup cehennemi boyladığından beri.”
(Halman, 1996).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre kadın ve erkek birbirinin öteki olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle kadın, erkek olmayan; erkek de, kadın olmayandır. Bunun aksi örnekleri elbette toplumda mevcuttur fakat bunlar toplumda hoş karşılanmayan, garipsenen, hatta erkekler açısından düşünüldüğünde alaya bile alınan durumlardır. Cesur, tuttuğunu koparan, bireysel, güçlü, hem ekonomik açıdan hem de karakter açısından bağımsız olan kadınlar toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uymasa ve genel bakış açısına göre garipsense de “erkek gibi kadın”, “cesur kadın” gibi tabirler yakıştırılır. Kadına, “erkek gibi kadın” demek hakaret değil, aksine iltifat olarak görülmüştür. Çünkü erkek olmak kadın olmaya göre daha “üstün” bir merteye olarak görüldüğü için kadına yönelik bu söylemler “iyi” olarak algılanmıştır. Halbuki, duygusal, kibar, kısaca toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uymayan erkekler de tıpkı kadınlar gibi genele uymamakla ve garipsenmekle birlikte kadın kriterlerine uymak bir iltifat değil aksine erkekliğe bir hakaret olarak görülmektedir. “Kılıbık erkek”, “kadın gibi erkek” sözleri bir erkeğe söylendiğinde hoş karşılanacak, benimsenebilecek sözler değildir.

Best ve Williams’ın (1993) Amerika, Asya, Avrupa ve Avustralya’dan yirmi beş ülkede yaptıkları araştırma, kişilerin kadınlara ve erkeklere benzer özellikler yüklediğini ortaya koymuştur. Yirmi beş ülkenin insanı genel olarak erkeklere, aktif ve güçlü olmak, baskınlık, özerklik, saldırganlık, başarı, eleştirci ana-baba ve yetişkin özelliklerini yüklerken, kadınlara, pasif ve zayıf olmak, bağımlılık, saygı, yardımseverlik, bakım vericilik, dostluk, bakım verici ana-baba ve uyumlu çocuk özelliklerini yüklemişlerdir. Aynı yirmi beş ülkeden beş ila sekiz yaşları arasındaki çocuklarla yapılan aynı araştırma da aynı sonuçları vermiş, çocuklar da erkek ve kadına aynı özellikleri yüklemiştir. Bu durum da meslek seçimi ve meslekte yükselmek gibi konularda görülen cinsiyet ayrımcılığına sebebiyet vermektedir. Kadınlara atfedilen çoğu özellik toplumsal önemi yüksek meslekler olan yöneticilik, başkanlık gibi pozisyonlar için uygun görülmeyen özellikler olduğu görülmektedir.

Sadece erkekler değil, maalesef kadınlar da kadınlara karşı önyargılı bakmıştır. Dönmez ve Demirel (1990), Türkiye’de kadınların da kadınlara karşı önyargılı olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmada öncelikle kadınlar ve erkekler için uygun olduğu belirlenen dört meslek adı belirlenmiş ve bu alanda kadın ve erkek yazarlar tarafından yazıldığı söylenen makaleler üniversite öğrencisi kızlarca değerlendirilmiştir. Bu araştırmada erkekler için uygun görüldüğü belirlenen meslekler elektrik ve inşaat mühendisliği, kadınlar için ise öğretmenlik ve psikologluktur. Bu dört alanda yazılan makale bir gruba erkek tarafından yazıldığı diğer gruba da kadın tarafından yazıldığı söylenerek verilmiştir. Deneklerden her birinin makalenin değerini, açıklayıcılığını, inandırıcılığını, doyuruculuğunu, yazarın üslubunu, mesleksel yeterliliğini, statüsünü, bilgisini ve etkileme yeteneğini değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak her iki cinsiyet için de uygun görülen makaleleri erkek imzası taşıdıklarında kadın imzası taşıdıklarındakinden daha olumlu karşılamışlardır.

Kadın ve erkek için biçilmiş toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kişinin doğumundan itibaren çalışmaya başlayan bir mekanizmadır. Kıyafetlerinin renginden, oynayacağı oyuncağa, hangi mesleği yapması gerektiğine, sahip olması makbul görülen karakter yapısına kadar bireyin gelişiminde ve toplum içindeki rolünde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Erkek merkezli bir dünyada kadın, öznel bir varlık olarak değil, erkeğe göre tanımlanmıştır. Mutlak olan erkektir kadın ise ötekileştirilmiştir. Bu mantık çerçevesinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kadınların aleyhine işlemesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Erkeğe biçilen toplumsal roller ve karakterler kadınla bağdaştırılmamış, aynı şekilde kadına biçilen rol ve karakterler de erkekle ilişkilendirilmemiştir. Siyaset, buna verilecek örneklerden biridir. Say’a göre (1999:28) ataerkil toplum yapısında kadına verilen toplumsal rol, kadını siyasetle bağdaştırmayan bir görüşe sahiptir. Çünkü erkekler ev geçimini sağlayan ve yöneten rollere sahipken kadınlar ise çocuk bakımı, ev işi yapma ve yönetilen rollerinde tanımlanmıştır. Doğal olarak bu eğitim anlayışı topluma da yansımaktadır. Toplumda erkekler kolay bir şekilde yönetici kabul edilirken kadınlar bu iş için pek uygun gözükmemektedir. Bu durum toplumun her alanında olduğu gibi siyasette aynıdır. Ataerkil düşünceye göre siyaset erkek işidir ve erkeklerin

yapacağı işten otomatik olarak kadınlar saf dışı tutulmuştur. Siyaset bir nevi toplum yönetimi demektir. Kadının toplumu yönetme aşamasında kabul görmesi ve meşruiyeti, erkeğe kıyasla daha düşüktür.

Ataerkil düşüncenin geçmişten günümüze oluşturduğu kemikleşmiş yapılar, algılar ve toplumsal pratikler sonucu kadın cinsinin bastırılması, siyaset dünyası da dahil olmak üzere birçok alanda erkeklerden daha geride kalmasına yol açmıştır. Bu sebeple kadının siyasal yaşamdaki eksikliği ve temsil sorunu, ataerkil toplumsal yapılarda kadının konumu ele alındığında daha anlamlı gözükecektir.

2.4. Ataerkil Toplumsal Yapılarda Kadın

Ataerkil düşünce yapısı, erkeklerin iktidarını kadınların doğal olarak kendilerine bağımlı oldukları savından yola çıkarak yeniden üretmiştir. Böylelikle bu doğalcı kuramlar erkeklerin siyasal düzeni kurmasına ve yerleştirmesine her zaman katkı sağlamış, kadınlar da iktidarı elinde tutanların oluşturduğu ve meşrulaştırdığı ailevi, ekonomik, dinsel, siyasal düzene tabi olmuşlardır (Agacinski, 1998:33–35). Ataerkil düşünce, toplumsal yapılar içinde var olduğu ölçüde kadınların bu kurumlar içerisinde varlık gösterebilmeleri zorlu gözükmektedir. Kadını toplumsal alandan uzaklaştırmak için kadının dinine, evine ve ailesine bağlı olması², bu çerçevede sınırlı kalması ve yaşamını sürdürmesi gerektiği, ataerkil düşünce tarafından yeniden üretilmiştir. Sonuç olarak, hem özel hem de kamusal alandaki hakim yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebebiyet vermektedir.

Aile, din ve mit, eğitim ve çalışma yaşamı, erkek iktidarının meşru olduğu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kadının statüsünde iyileşmeler olmuş olsa da genel olarak bakıldığında kadının toplumsal statüsü erkeğe göre daha geri kalmıştır. Kadının siyasal yaşamda varlık gösterebilmesi ve temsil edilebilmesi için toplumun diğer yapılarındaki kadın sorunlarına değinilmesi ve çözüm yolları üretilmesi

² Kinder, küche, kirche (çocuk, mutfak, kilise): Three K's olarak da geçen bu kalıp, kadının toplum içindeki yerini özetlemektedir. Özellikle Nazi Almanya'sı döneminde sıkça kullanılmıştır (Sevim, 2005:48).

gerekmektedir. Bu sebeple kadının siyasetteki statüsünü incelemeden önce toplumun diğer yapılarında var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bakmak faydalı olacaktır.

2.4.1. Aile (ev)

Toplumun en küçük yapıtaşı aile, geçmişten günümüze kadınların her zaman tabi olduğu bir kurumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Romalılarda “aile”, yani “familia” kelimesi bir adamın kölelerinin toplamı demektir. Bu söz, Roma Döneminde başkanın öldürme ve yaşatma hakkını elinde bulunduran kadını, çocukları ve belli sayıdaki kölelerini içeren toplumsal yapı için üretilmiş bir sözdür. Bugün, bu sözün günümüzde “aile” kelimesi olarak kullanılması, bu kurumun ataerkil temellerle kurulan bir yapı olduğunun anlaşılması açısından çarpıcı bir örnektir (Engels, 2002:69).

Ataerkil toplum öteden beri kadını ev ve aileyle özdeşleştirmiş, bunun doğal bir sonucu olarak kadın da toplumsal ve siyasal yaşamda pasif kalmıştır. Bu durum burjuva kültürünün gelişmesiyle daha da artış göstermiştir. Kadın, özel alanla özdeşleştirilmiş fakat özel alanla ilgili karar alma süreçlerinden yoksun tutulmuştur, çünkü aileden sorumlu kişi erkektir. Dolayısıyla kadın, özel alandan değil, özel alana karşı sorumlu olmuştur. Kadının başlıca uğraşları, ev işleri ve çocuk bakımı olarak görülürken, toplumsal meselelerle ilgilenmek erkekler için uygun görülmüştür. Kadını eve bağlayan ve onlara evi sevimli gösteren birçok öge de beraberinde sunulmuştur. Evin bakımı, tertibi, temizliği ve düzeni kadının ne kadar iyi kadın ya da kötü kadın olduğuyla ilişkilendirilmiş ve “iyi kadın” olmak evin bakımı ve düzeniyle doğru orantılı olmuştur. Kadınlar da bu sıfatı hak etmek için mütemadiyen ev işlerine yönelmişlerdir. Ayrıca kadın-ev ilişkisi “kadının yeri evidir”, “yuvayı dışı kuş yapar”, “evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet” vb. birçok atasözünde görülmektedir. Bu ilişki, sadece halk deyişleriyle değil, okullardaki ders kitaplarından medya ya kadar birçok yerde açık ya da kapalı olarak desteklenmiştir. Medyada anneler gününe yakın yapılan reklam kampanyalarının çoğu, küçük ev aletleri, ev tekstil ürünleri ya da ev dekorasyonu ile ilgiliyken, babalar gününe bakıldığında, genelde, televizyon, cep telefonu, oyun, uydu konsolları, araba, saat gibi dış dünyayla bağlantılı hediye seçenekleri sunulmaktadır. Bu

durum tesadüf olmaktan öte toplumun ve medyanın kadını nerede gördüğünün basit ama çarpıcı örneklerinden biridir.

Devletin resmi kurumu olan diyanet işlerinin çıkardığı aylık derginin aile ile ilgili olan makalesinde (Koca, 2009:34) kadının görevleri arasında ev işlerini zamanında ve itinalı yapmak, işe giden ve işten gelen kocayı güler yüzle uğurlamak ve karşılamak sayılarak, kadın, geleneksel değerler üzerinden kodlanmıştır. Ayrıca kadının, ailesinin sorun ve sırlarını başkalarına açmaması gerektiğini tembih ederek kadına ağzını sıkı tutamayan, ya da nerede nasıl konuşması gerektiğini beceremeyen çocuksu bir özellik atfedilmiştir. Dergi'nin bir başka sayısındaki makalede ise (Okumuş, 2009:35), aile düzeninin yıkılması gibi bir aşamada en son çare olarak kadının dövülmesinin başvurulacak bir yöntem olduğuna dikkat çekilmiştir. Ardından, dövme işleminin her zaman ve keyfi olamayacağı, aşırı uygulamalar için bir sınırlandırma olabileceği belirtilerek aşırılık denilen kavramın çerçevesi erkeğe bırakılmıştır. Kadının aile kurumuna tabi olması gerektiği, tabi olmama gibi “aşırı” bir durumda ise dövülebileceği belirtilmiştir. Burada geleneksel aile ve kadın kimliklerin üzerinde ataerkil değerlerin yeniden üretimi görülmektedir. Derginin devletin kurumuna ait olması, ataerkilliğe atıfta bulunan bu sözleri aynı zamanda devletin de resmi söylemi haline getirmektedir.

2.4.2. Din ve mit

Dinler, yapısı gereği eleştirilmeye ve yenilemeye uygun olmadığı için ataerkil düşüncenin hakim olduğu en güçlü toplumsal yapılardan biridir. Bu sebeple kadınların dinle desteklenen ataerkil düşünce ve pratiklere tepki göstermeleri daha zor olmuştur. Çünkü dine karşı gelip günah işlemek ve bunun cezasını çekmek erkeğin olduğu kadar kadının da korktuğu bir durumdur. Kitaplı dinlerde ve mitoslarda kadın, erkeğe göre daha düşük statüde tanımlanmıştır.

İslamiyet'te kadınların rasyonel düşünceye sahip olduklarına dair inanç oldukça zayıftır ki, iki kadının tanıklığı bir erkeğinkine denk düşmektedir. Kuran'da erkeklerin kadınlardan daha üstün oldukları belirtilmiş, hatta bu ayet bazı Müslüman düşünürler tarafından kadının kamu görevlerinde bulunmaması gerektiği, onların kafa ve beden

olarak böyle işlere uygun olmadığı, kadınların imamlık, kadılık, halifelik, yargıçlık ve hükümdarlık yapamayacakları çeşitli hadislerde dile getirilmiştir. (Kandiyoti, 1997:66; Talaslı, 1996:53). Kadın olmak öyle kötü bir durum addedilmiştir ki, Museviler, sabahları dualarına beni kadın yaratmayan ulu tanrıya şükürler olsun diye başlarken, Eflatun da tıpkı Museviler gibi tanrıya kendisini köle değil de özgür bir insan, kadın değil de erkek yarattığı için şükretmiştir (Bebel, 1978: 64).

Ataerkil din ve mit bu dünyada var olan kötülükler kadının kusuruymuş gibi hem kadını hem de cinselliğini bir arada ele almıştır. Pandora miti bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Merakına ve iradesine yenik düşen arzu dolu Pandora, Zeus'un kendisine armağan ettiği kutuyu açar ve bu sebepten dolayı dünya kötülüğe mahkum olur. Pandora, yaratılan ilk erkeği cezalandırmak ve kötülük yaymak için özellikle yaratılmıştır ve kötü olan yine bir kadındır. Adem ve Havva'nın cennetten kovulma öyküsü de Pandora'nınki ile benzer özellikler taşımaktadır. Cennetteyken kadın (Havva), iradesizliği ve akılsızlığı yüzünden şeytana kanar ve yasak elmayı koparıp yer. Sonrasında erkek (Adem) ve erkeklerle beraber tüm insanlık kötülüğe mahkum olur. Bu hikayede kadın cinsini yerme, daha cennetten kovulmadan önce yaradılışa başlamaktadır.

Millett ve Wollstonecraft (1987:96; 2007:40), Havva'nın, Adem'in kaburga kemiğinden yaratılması hikayesinin ataerkil düşüncenin bir ürünü olduğunu düşünmekteydiler. Sonuç olarak gerek Pandora, gerekse cennetten kovulma hikayesinde vurgulanan şey, kadının bu belayı insanlığın başına getirmesinden kaynaklanan sorumluluk ve ilk günahındaki rolüne dayanarak toplum içerisinde aşağı ve bağımlı bir konumda olmasıdır.

Musevilik inancında Adem ve Havva hikayesi daha değişik olmakla birlikte yine kadın cinsi kötülenmektedir. Bu inanca göre ilk kadın Havva değil, tıpkı Adem gibi topraktan yaratılan Lilith'tir. Lilith, topraktan yaratıldığı için Adem ile olan ilişkisinde tam bir eşitlik ister ve ona karşı gelir. İsteklerini elde edemeyince Adem'i terk ederek şeytanlarla yaşamaya başlar. Lilith, Tanrı tarafından onu ikna etmek için gönderilen

meleği geri yollayınca Tanrı da itaatin sembolü olan Havva'yı yaratır. Havva, topraktan yaratılmadığı için doğal olarak Adem ile eşit değildir.

Berktaş (2003:219–229), Hristiyanlıkta kadınlara karşı önyargılı bakışın, en çarpıcı olarak kilise ve devlet işbirliği ile cadı avlarında kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Kilise ideolojisi kadının doğası gereği bozuk ve günahkar olduğunu belirterek kadınların hem ruhen hem de fiziken zayıf oldukları için şeytana yenik düşeceklerini belirtmektedir. Kilise ve devlet işbirliği ile üç yüzyıl boyunca yüz binlere varan kadın, cadı olduğu gerekçesiyle işkence edilip yakılmıştır. Cadı avı ile ilgili metinler kadınlara karşı önyargılarla dolu olup kadınların şu veya bu şekilde cadılık ve büyücülükle ilgili olduğunu söylemektedir. Doğum, gizemli bir olay olduğu için özellikle ebe kadınlar, hastalıkları iyileştiren, otacı kültürüne sahip şifacı kadınlar, bilge kadınlar, dullar, köylerde ya da kasabalarda görece daha sivri dilli, bağımsız, tek yaşayan kadınlar genellikle hedef gösterilenler arasında olmuştur. Avrupalı ve Kuzey Amerikalı kadınların üretim sürecinden ve toplumsal yaşamdan alıkonulup ev kadını haline getirilmesi barışçıl bir şekilde olmamıştır. On ikinci yüzyıldan 17. yüzyıla kadar yürütülen cadı avları ister köylü olsun ister zanaatkar, ekonomik ve cinsel bağımsızlıklarıyla yeni burjuva düzenine tehdit olarak algılanan kadınları denetlemek, boyun eğdirmek, ev ve kilise hakimiyetine almak için yüzyıllar boyu kullanılmıştır.

2.4.3. Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti'nde tüm vatandaşların eşit olarak eğitim alma hakkı yasalar önünde mevcuttur. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği var olduğu sürece kadınların eşit fırsatlar karşısında eşit şansı olamamaktadır. Bu sebeple kız çocuklarının erkek çocuklara göre eğitim alma oranı bugün bile hala eşit değildir. Kız çocuklarının okutulmasını teşvik eden birçok sosyal projenin varlığı da bundan ötürüdür. Eğitim kurumunun birincil amacı, çocukların toplumsallaşması, üretici, düşünen bireyler olması, kendini gerçekleştirebilmesi için yeterli donanıma sahip olmasına yardımcı olmaktır. Sağlıklı bir toplum iyi bir eğitimle gerçekleşmektedir. Fakat geleneksel, ataerkil bakış, kadınların eğitim görmesi gereksiz görülüp önemsenmemiştir, çünkü

kadınlar toplumun bir parçası olarak görülmedikleri için, bu yönde bir donanıma sahip olmalarına da gerek duyulmamıştır.

Helvacıoğlu (1996), 1928'den 1995'e Türkiye'deki ders kitaplarında cinsiyetçiliği incelediği araştırmasıyla, bu konuda oldukça çarpıcı örnekler ortaya koymuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar ilkokullarda hayat bilgisi kitaplarında kadına “yurttaş kadın” kimliğiyle bakılmıştır. O yıllardaki hayat bilgisi kitaplarında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin güçlü, devrimci kadın imajı görülmektedir. Kadın, eşyle omuz omuza üretim sürecinin içerisinde aktif olarak görev almıştır. Ülkenin geleceği ve kalkınması için erkeğin arkasında değil, yanında mücadele vermektedir. Ayrıca, toplumsal yaşamda da aktif biçimde rolü bulunmaktadır. Kitapların aileyi anlatan bölümlerinde ise kadın erkek arasındaki dayanışmayı güçlendirmeyi hedef alan örnekler bulunmaktadır.

1945 sonrası ders kitapların eskiye oranla ciddi farklar barındırdığı görülmüştür. Kitaplardaki kadın figürü yavaş yavaş toplumda aktif olmaktan çıkmakta ve üretim sürecinde bulunmamaktadır. Kadın; devamlı olarak yemek pişiren, bahar temizliği yapan, çamaşır bulaşık yıkayan, sökükle diken, salça, turşu, reçel yapan olarak betimlenmiş ve cinsiyetçi işbölümü yaratılmıştır. Kitaplardaki anlatımlara göre, kadının yeri evidir, ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumludur, kocasının eline bakar, çalışmaz, üretim sürecinde değildir. Baba ise evin direğidir, eve ekmek getirir, çalışan kişi odur. Ayrıca, toplumsal alan ve meslek gruplarındaki çoğu figür erkek olarak resmedilmiştir. Evde gazete okuyan, televizyon izleyen, radyo dinleyen, yani bilgiye sahip hep erkek iken; mutfak önlüğüyle resmedilen devamlı kadın figürü olmuştur. Kitaplarda, ailedeki düzen ve huzur için, kadının evdeki yaşamları ve mutluluklarıyla yetinip kusur etmemelerini öngören birçok örnek bulunmaktadır. Metinlerde ev = cennet benzetmesi yapıp, kadınlara yapay cennetler sunularak onların orada yaşamları istenmektedir.

Mevcut araştırma, ders kitaplarında geleceğin kız ve erkek çocuklarında olması istenen kişilik özelliklerinin, mesleklerin, kısaca toplumsal rollerin oldukça açık bir biçimde anlatıldığını ortaya koymaktadır. Kitaplarda kızların ortak özellikleri yumuşak, nazlı, zora gelemeyen, zayıf, süsüne düşkün, el ve ev işi becerisi olarak sıralanırken, erkek

çocuklarına hesaplı, güçlü, akıllı, kahraman, açığız özellikleri verilerek eğitim kurumlarında kadın kimliğı geleneksel değerler üzerinden tanımlanmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üreticiliğı yapılmaktadır.

Eğitim kurumu, özellikle kız çocuklarının ileride bağımsız, güçlü bireyler olabilmesi için oldukça önemlidir. Eğitim, kadınların toplumsal hayatı ve sosyal statülerini sorgulayıcı, kendi statülerine yönelik iyileştirici çözümler üretmeye yardımcı bir bakış açısı sağlarken, ataerkil toplumsal değerlerin üreticiliğini de aynı zamanda içinde barındırabilmektedir. Bu ikircikli yapıdan ötürü toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eğitim kurumları içinde zaman zaman meşrulaşabilmektedir.

2.4.4. Çalışma yaşamı

Kadınların çalışma yaşamındaki statüsünün erkeklerden daha geride olmasında kabaca iki neden gözükmektedir. İlki, kadınlara iş olarak ev işini ve çocuk bakımını uygun gören geleneksel bakış açısı, diğeri ise, kapitalist üretim biçimidir.

Gelegen'in (2001:27–30), çalışma yaşamında kadını değerlendirdiğı incelemesi, üretim sürecinde kadının konumunu ortaya koyar niteliktedir. Kısaca özetlenecek olursa, veriler yıldan yıla değışmekle birlikte kadınların istihdamı erkeklere oranla daha düşüktür. Kırdan kente olan göçten ötürü istihdama katılım oranları kentlerde daha düşüktür, çünkü tarım sektöründe çalışan kadın, kente göç ettiğinde kendine uygun bir istihdam alanı bulamamaktadır. Kadın istihdamının büyük bir kısmını ilkokul mezunu kadınlar oluştururken kadınların çalıştığı alanların başını tarım sektörü çekmektedir. Bu sektörde çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu ise ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadır. Ağırlıklı olarak çalışılan bir diğerk alan ise kamu sektörüdür. Ancak burada da karar verici konumda olan kadın sayısı oldukça düşüktür. Son yıllarda hizmet sektöründe kadın istihdamında artış görölmektedir. Bunun en temel nedeni ise bazı işlerin kadın işi olarak algılanması ve popülerleşmesi olarak belirtilmektedir. Kadınları koruyucu bazı yasalardan dolayı da kadınlar sanayi sektörünün belli başlı kollarında istihdam edilmiştir. Kadın emeğinin ucuz emek olmasından dolayı da daha çok emek yoğun iş kollarında işe alınmışlardır. Kadınların sanayi sektörüyle ilgili mesleki ve

teknik donanımlarının görece daha az olması, bu sektörden uzak kalmalarına neden olmuştur. Tüm bu olumsuz verilerin yanı sıra standart dışı istihdam biçimlerindeki saptanamayan kadın oranı da bir başka problem karşımıza çıkmaktadır.

Kadın istihdamıyla ilgili yukarıdaki değerlendirmelerin kökeninde yine toplumsal cinsiyetçi bakış olan kadın işi ve erkek işi ayrımı bulunmaktadır. Bazı işlerin erkek işi veya kadın işi olarak görülmesi, en başından kadınların bazı iş kollarına hiç girmemesi ya da çok az girmesine neden olmaktadır. Ayrıca kapitalist üretim biçiminin kadın emeğini ve işini daha değersiz görmesinden ötürü kadınların ağırlıklı çalıştığı işler daha değersiz ve ucuz olarak algılanmıştır.

Geleneksel söylemler, annelik, ev işleri ve kariyer arasında sıkışan kadınlar çoğu zaman evlendiklerinde ya da çocuk doğurduklarında çalışma hayatından çekilmişlerdir. Çocukluktan itibaren kadınlara, hayatlarındaki öncelikli ögelerin ev ve aile olması gerektiği öğretilmiş ve bu şekilde eğitim verilmiştir. Bu durum, kadın istihdam oranının erkeklere göre düşük olmasının bir diğer nedenidir. Ayrıca çalışma hayatında da kadınların daha çabuk yılmaları ve yıpranmaları varsayımından hareketle ayrılıkçı politikalar ve mobbing³ de daha çok kadın çalışanlara uygulanmaktadır.

Kapitalist sistemde çalışan kadın, emekçi kadın olarak sömürülürken, bir meta olarak görülmeyen, dolayısıyla bir değer ve artı değer üretmeyen ev içi emeğiyle de ezilmektedir. Tartışmalar her iki yönlü olmakla beraber ev içi emek tartışmaları daha ağırlıklı olup, Marksist feminizmin temel tartışma konularından biri olmuştur. Tekeli'ye göre (1982:43–44), kapitalist üretim biçiminde ev kadını ne değer, ne de artı değer üretmektedir. Kadının ev işinde harcadığı emek, kapitalist üretim biçiminin sermayeyle değiş tokuş ettiği emek türünün dışında kalmaktadır. Bir başka ifadeyle hiçbir değeri yoktur ve bu sebeple de ücrete tabi değildir, çünkü kadının harcadığı emek, üretken emek kategorisine girmemektedir. Bu durum, Marksist feminist yaklaşıma göre kadını hem ücretsiz emek işçisi hem de kocasına bağlı bir köle haline getirmektedir. Tekeli, ayrıca, ev kadınının kapitalist üretim biçimi için hiçbir değer ifade etmediği halde bu sistemin devam etmesinde oldukça önemli bir rol oynadığını da eklemiştir. Kapitalist

³ Çalışanların psikolojik ve fiziksel sağlıklarını bozan, onların işten uzaklaş(tırıl)masına neden olan psikolojik şiddet veya her tür kaba muamele.

Üretim ilişkilerinin yeniden üretimi için işçi sınıfının emek gücünün de yeniden üretimi gerekmektedir. Ev kadını da emekçi kocanın ve ailesinin emek gücünü yemek, çamaşır, bulaşık ve genel ev işleriyle yeniden yerine koymaktadır. Ayrıca emekçi koca, üretim ilişkilerinin dışında kaldığında yerine gelebilecek çocukları doğurmak ve onlara bakma işi de kadına aittir. Sistem, kapitalist üretim ilişkileri açısından bu kadar yerinde işlerken, kadınların oy kullanma mücadelesi verdiği dönemde burjuva kültürünün ne sürdüğü en kuvvetli karşı savunma, kocasına tabi olan ev kadınının iradesini kocasının temsil ettiği ve kullandığıdır. Bir yandan da aile reisinin koca olduğu, kadının kocasına tabi olduğu bir aile hukukunun varlığı ve burjuvazinin ev kadını ve anayı yücelten ideolojik söylemleri, durumu daha da zorlaştırmaktadır. Engels (2002:87), kadının bu durumunu evcil kölelik olarak özetlemiştir çünkü ona göre kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki modern karı koca ailesi, kadının evsel köleliği üzerine kurulmuştur. Aile içinde erkek burjuva iken kadın proletarya konumunda olmuştur.

Sevim'in ifadesine göre (2005:49) ev kadınlığını ve aileyi yücelten burjuva ideolojisi ve kapitalist üretim biçimi, savaş ekonomisinin getirdiği zorunluluklar nedeniyle özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı zamanlarında kadınları yedek işçi ordusu olarak kullanarak hızla çalışma yaşamında istihdam etmiştir. Başta silah fabrikaları olmak üzere birçok alanda çalıştırılan kadınların n yasalarla açılmış, mücadele ettikleri eşit koşul, kreş, yarım gün çalışma, evde çalışma gibi haklar bu dönemde kendiliğinden verilmiştir. Fakat savaşlar sonunda erkeklerin dönüşüyle beraber kadınlar, yine ev kadınlığı ve ailenin değeri söylemleriyle evlerine geri gönderilmiştir. Savaş sırasında eşitlenir gibi olan ücret farkı, savaştan sonra tekrar büyümüş, ABD'de ve İngiltere'de çalışan kadın sayısı savaşlardan sonra hızla düşüş göstermeye başlamıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, toplumsal yapılar içerisinde kadını ötekileştiren değerler sorgulanmadığı ve bu değerleri fiili anlamda çözmek için sivil ve siyasal girişimlerde bulunulmadığı sürece kadın cinsinin toplumun tüm yapılarında erkeklerden daha geride kalması kaçınılmaz gözükmektedir. Ailede, dinde, eğitimde ve çalışma yaşamında kadın, geleneksel değerler üzerinden tanımlanıp, eşitsiz ilişkilerin yeniden üreticiliği devam ettikçe kadının siyasal yaşamda karar verme mekanizmalarında istenilen

seviyelere ulaşması zorlu gözükmekte ve temsil sorunu, kadın sorunları içerisinde yer almaya devam etmektedir.

2.5.Tarihsel Süreç İçerisinde Kadınların Siyasal Eşitlik Mücadelesi

Kadınların siyasal yaşamda erkekler karşısında eşitsiz konumda olmalarına elbette sessiz kalınmış değildir. Tarihin belli dönemlerinde kadınlar, hakları için sesini yükseltmiş ve mücadeleler vermiştir. 18. yüzyıl sonları, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarındaki kadın hareketleri, vatandaşlık hakları, özellikle de oy hakkı mücadelesiyle geçmiştir. Olympe de Gouges, 1793'te kadın haklarıyla ilgili bildiriler yayınladığı için tutuklanıp idam edilmiş, Susan Anthony 1872'de oy kullandığı için seçim yasalarını çiğneme suçundan tutuklanmış, Mary Wollstonecraft ise kadınların hükümet tartışmalarında kendilerine yer verilmeden keyfi bir şekilde yönetilmeleri yerine temsilcilere sahip olmaları gerektiğini ima ettiği için alaya alınmıştır. Bugün kadınlar için yasal bir hak olan oy verme ve yönetimde söz söyleme hakkını elde edebilmek için ciddi mücadeleler verilmiş, özellikle Fransız İhtilali sonrası eşitlik, özgürlük, demokrasi söylemleriyle beraber kadınlar da aktif mücadele içine girmişlerdir.

Hem Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde hem de Fransa'nın İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde insanı ve insan aklını her şeyin üstünde tutan aydınlanma felsefesinin etkileri oldukça açık bir şekilde gözükmektedir. Bu bildirilerin ana teması, insanların apriori olarak doğal hakları olduğudur. Her birey doğuştan gelen doğal, eşit haklara sahiptir. Kamusal alanda bireylerin birer vatandaş olarak eşit hakları olmasını savunan bu bildiriler, insan hakları derken erkeğin hakkını, insan aklı derken erkek aklını kastetmiştir. İnsandan kasıt erkek olarak algılanmıştır, çünkü kadın, kamusal alana ait gözüküyor, kamu dışı ve akıl dışı algılanıyordu. Bu sebeple insan hakları ve vatandaşlık hakları kavramları kadınlarla özdeşleşmeyen bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kadının eve ve kocasına ait olduğu fikri, eş ve anne olarak konumlandırılması ve kamusal alandan ayrı tutulmasını aydınlanma felsefesi bile değiştirememiştir. Donovan'a göre (2005:20–21) kadına yönelik bu algı o dönemdeki liberal erkek kuramcılarının çoğunun genel düşüncesi idi. Doğal haklar felsefesinin tüm insanlar için

olduğunu savunan John Locke dahi kadınların doğaları gereği akıl yoksunu olduklarını ve kamusal alana uygun olmadıklarını, evlilikte aile reisi olan erkeğin üstünlüğünü, kadınların kocalarına tabi olması gerektiğini belirtmiştir. Locke'un bu düşüncesi, özel mülkiyetin ve erkeklerin veraset hakkının korunması adına kadınları evlilik ve sosyal hayat içinde ikincil konumda olmalarının zaruriliği olarak belirtilmiştir.

Phillips'e göre (1995:9), hem feminizm hem de demokrasi, eşitlik kavramıyla ilgilenmiş ve keyfi iktidara karşı çıkmıştır ama eşgüdümlü olarak gelişmemiştir ki, bu durum İnsan hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde açıkça görülmektedir. Demokrasiyle eşitlik arasındaki ilişki yeni bir ilişkidir. Antik Yunanda demokrasi kavramı konuşulurken kadınlar ve köleler kapsam dışı tutulmuştur. Nitekim Aristoteles, erkeklerin yaradılıştan gelen bir üstünlükleri olduğunu, kadınların da erkeklere bağımlı olduklarını belirtmiştir. Ataman, (1998:25), kadınsız bir şekilde başlayan demokrasilerden dolayı tüm dünyada kadın hareketlerinin ilk talebinin vatandaşlık hakkı, oy hakkı, parlamentoya seçilme hakkı ve kendi düşüncesini temsil etme hakkı olduğunu ifade etmiştir.

Doğal haklar geleneğinden gelen liberal feminist kuramcılar, kadınların birer vatandaş olarak, erkeklerle aynı temel haklara sahip birer insan olduklarını ileri sürmektedirler. Temel düşünceleri;

- Tıpkı aydınlanma felsefesinde olduğu gibi insan aklına olan büyük inanç ve değer,
- Kadın ve erkeğin ontolojik olarak aynı oldukları,
- Toplumsal değişim ve dönüşümün yegâne yolunun eğitimden geçeceği,
- Bağımsız bir birey olmanın önemi şeklinde özetlenebilir (Donovan, 2005:28).

Liberal feminist kuramcılar; kanunlardaki düzenlemelerle yasal ayrımcılığın, işe alımlarda uygulanan kurumsal ayrımcılığın, son olarak da, kız ve erkek çocuk yetiştirmedeki sosyal ayrımcılığın kaldırılmasıyla kadın erkek eşitsizliğinin çözüleceğine inanmaktadırlar (Demir, 1997:52).

Tekeli (1982:70), Fransız devrimiyle beraber kadınlar da bir hak mücadelesi içerisine girmeye başladığını ifade etmiştir, çünkü devrim sonrası yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kadın ve kadın haklarından bahsetmemekteydi. Eşitlik, adalet, hümanizma kavramları, içerisine sadece erkek cinsini alırken kadın cinsi halen baba ve koca boyunduruğu altındaydı. Fransa’da diğer toplumların aksine kadın hakları mücadelesi toplumsal mücadelelerle, özellikle proletarya hareketiyle beraber gelişmiştir. Devrim sonrası Fransa’da kadınlar yönetimde söz sahibi olmak ve vatandaşlık haklarından eşit yararlanmak için bildiriler yayınlamış, gösterilere katılmış, siyasi kulüpler kurmuşlardır.

Kadın hakları mücadelesi tarihin hiçbir döneminde kolay olmadığı gibi Fransa’da da kolay olmamıştır. Tekeli (1982:71-73), kimi aydınlanmacı düşünürlerin kadın mücadelesine destek verirken, kimilerinin ise buna karşı çıkan bir tavır içerisinde olduğunu belirtmiştir. Nitekim Rousseau⁴, kadınların zayıf ve edilgen yaratıklar olduğunu, yegâne görevlerini boyun eğmek, kocasının ve babasının dediklerinden dışarı çıkmamak, ev işleriyle ilgilenmek ve çocuk doğurmak olarak betimlemiştir. Fransız işçi hareketinin önemli isimlerinden Prudhon ise kadının oy kullanmasının (kocasıyla farklı siyasal görüşe sahip olma olasılığında) kocanın otoritesini sarsacağını, onu aile içinde küçük düşüreceğini, bu durumun aile kurumunu zedeleyeceğini ve boşanmaya kadar giden sorunlara yol açacağını belirterek Fransız solunun feminizme karşı duruşuna yol açmıştır. Prudhon’un aksine Saint Simon, Fourier ve Leroux gibi düşünürler proletaryanın kurtuluşu ile kadınların kurtuluşunu bir arada ele alan düşünürler arasında olmuştur. Bir diğer aydınlanmacı düşünür Cordorcet ise kadınlara oy hakkı verilmemesini eleştirmiş ve bu durumun insan haklarına aykırı oluşunu dile getirmiştir.

Fransa’da bu haksızlığa karşı çıkan tarihin ilk feministlerinden Olympe De Gouges olmuştur. De Gouges, 1791’de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ni model alıp kadınlara uyarlayarak yayınlamıştır. Bildiri, erkeklere tanınmış olan hakların aynısının tüm kadınlar için de tanınmasını, kadınlara meclis kurma ve oy hakkı istemiştir. Yayınladığı bildiri ve broşürlerinden ayrıca kadın haklarıyla ilgili döneme göre radikal sayılan konuşmalarından dolayı 1793’te idam edilmiştir (Donovan, 2005:15).

⁴ Rousseau’nun kadınlar hakkındaki sözleri Mary Wollstonecraft tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Nitekim Vindication of the Rights of Women’in bir bölümü Rousseau eleştirisi üzerinedir.

Sevim'e göre (2005:35) Fransız devrimi, devrim sırasında kadınlara verilen bazı hakların geri alınmasından ve devrim için çalışan kadınların ödüllendirilmemesinden dolayı bazı feminist tarihçiler tarafından yetersiz bulunmuştur. Her ne kadar kadınlara tam anlamıyla haklar verilmemiş olsa da kurulan dernekler, siyasi kulüpler, mitingler, bildiriler, broşürler, kadınları geri dönüşü olmayan bir yola sürüklemeye başlamış ve onları belli bir bilinç düzeyine getirmiştir. Bu tarihten sonra kadının sadece aile içindeki rolü değil, aynı zamanda toplumsal rolü de tartışmaya açılmıştır.

Devrimle beraber başlayan kadın mücadelesi Fransa'yla sınırlı kalmamış tüm Avrupa'yı etkilemiştir. İngiltere'de Mary Wollstonecraft, Harriet Taylor, John Stuart Mill, Emmeline Pankhurst ve kızları, kadın hakları savunucularının önde gelenlerindedir. Wollstonecraft, feminist kuramın önemli belgeleri arasında sayılan *Vindication of the Rights of Women*'ı 1792'de Londra'da yayınlamıştır. Harriet Taylor'ın ve John Stuart Mill'in ortak çalışmaları *The Enfranchisement of Women* ve *The Subjection of Women*, kadın haklarıyla ilgili önemli belgeler arasındadır. Pankhurst ve kızları, Toplumsal ve Siyasal Kadınlar Birliği'ni kurarak kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi için mücadeleler vermişlerdir.

Wollstonecraft (2007), aydınlanma çağında akıl, toplumda bir birey olabilmek, erdem gibi söylemlerin önemi üzerine vurgu yaparken, kadınların insan türünün bir parçası değil, erkeğe tabi olarak görülen varlıklar olarak algılanmasını eleştirmiştir. Erkeklerle kadınların eşit yaratıldığına, doğal olarak da siyasette, sosyal hayatta, ailede ve eğitim hayatında eşit hakların verilmesi gerektiğini savunmuştur. Wollstonecraft, erkeklerin kadınlara göre fiziksel üstünlüğünün akıl üstünlüğünü kapsamadığını belirtmiş ve kadına rasyonellikten uzak bir varlıkmiş gibi bakılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Kadınlarda var olduğu iddia edilen rasyonel düşünce ve akıl eksikliğini, erkeklerle eşit seviyede eğitim verilmemesine, onları eve, ev işlerine, kocaya tabi tutan, kadını ev hizmetinin bir parçası olarak gören zihniyete bağlamıştır. Wollstonecraft'a göre kadınların erdemli olmayı hak edecek zihinsel güce erişmelerine izin verilmemiştir. Kadınlar kendilerine yegane amaç olarak evlilik ve koca bulmayı belirlemiştir. Kız çocukları, anneleri ve dadıları tarafından bu yargılarla kodlanmış ve içi boş beceriler öğretilmiştir. Kadınlar yalnızca tek bir alana sıkışıp kaldıkları için vakitlerinin çoğunu

ayna karşısında giyinip süslenerek geçirmiş, çocuksu tavırlar takınarak erkeklerin bir oyuncağı haline gelmiştir. Wollstonecraft, kadınların bu tavırlarla kendilerini alçalttıklarını, erkeklerin karşısında küçük düştüklerini dalga konusu haline geldiklerini, erdemli, saygın, rasyonel bir birey olmaktan çıktıklarını belirterek çağın hakim değerlerini sorgulamadan, körü körüne benimsemiş kadınları da eleştirmiştir.

Donovan'a göre (2005:59) Mill, 19. yüzyılda İngiltere'de parlamentoya girerek kadınlara eşit oy hakkı tanınması önerisini ortaya atması bakımından feminist kuram içerisinde önemli bir yere sahiptir. Taylor ve Mill, kadın ezilmişliği üzerinde ortak görüşlere sahiptir. Onlara göre bir cinsin yarısının baskı altına alıp geri bırakılması insanlığın önündeki en büyük engeldir. Kadınların eve ve erkeğe bağlı olması erkeklerin onları özellikle orada tutma isteğinden ve bu durumdan hoşlanmalarından kaynaklanmaktadır, çünkü erkekler kamusal alanda eşit bir şekilde kadınlarla yaşama düşüncesine tahammül edememekte, bu sebeple de mevcut durumu korumaya çalışmaktadırlar.

Mill, parlamento içinde kadınlara oy hakkını savunurken Pankhurst ve kızları ise parlamento dışında kadın hakları ve özellikle oy hakkı için mücadeleler vermişlerdir. Kamuoyunu etkilemek ve parlamento üzerinde baskı oluşturmak adına zaman zaman yasalara aykırı eylemlerde de bulunarak kadın haklarına dikkati çekmeye çalışmışlardır. 1903'te kurdukları Toplumsal ve Siyasal Kadınlar Birliği ile Pankhurst ve kızları İngiltere'de, kısıtlı da olsa, 1918'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının kazanılmasında önemli paya sahiptir (Tekeli, 1982:79–80).

Doğal haklar kavramını kadınlara uyarlayan bir diğer hareket ve kadınların örgütlü oy hakkı mücadelesi Amerika'da Seneca Falls'taki kongrede ve düzenlenen mitinglerde de başlamıştır. Elizabeth Cady Stanton, Frederick Douglass, Susan Anthony, Sarah Grimke gibi aktivistler kadınların sivil, toplumsal, dini hak ve konumlarını tartışmak üzere mitingler düzenlemişlerdir.

Elisabeth Cady Stanton tarafından yazılan, kadınların oy hakkı, yönetimde hizmet etme hakkı, eğitim hakkı ve kanunlar karşısında erkeklerle eşit haklara sahip olmasını içeren

Duygular Bildirisi, 1848’de Seneca Falls, New York’taki kongrede sunulmuştur. Donovan’ın ifadesine göre (2005:23–25) Duygular Bildirisi, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nin aynısının kadınlar için söylenmiş şeklidir ve 19. yüzyıl Amerikan kadın hakları hareketinin bir özeti niteliğindedir. Temel argümanı, bir insan olan kadın ve erkeğin eşitliği, kadınların da tıpkı erkekler gibi vatandaşlık haklarına sahip olması ve tüm yasal haklardan eşit bir biçimde yararlanması üzerinedir. Kadın ezilmişliğine tarihsel bir açıdan bakarak insanlık tarihini, erkeklerin kadınlara sürekli zarar vermelerinin ve onların haklarını gasp etmelerinin tarihi olarak belirtmiş, bu sistematik boyun eğdirmenin tarihsel olarak yayıldığını söylemiştir. Duygular Bildirgesi, kadınlara basitçe hak talep eden bir metin olmaktan öte, vatandaşlık haklarından ve kamusal haklardan yoksun olan kadınların bu durumunu geçmişten günümüze erkek egemen yapının onlara uyguladığı mutlak despotizm olduğunu öne sürerek günümüz radikal feminist teoriyle örtüşmesi açısından önemlidir.

Donovan’ın (2005:39) incelediği bir diğer liberal feminist kuramcı Sarah Grimke ise, kadınlara siyasal temsil hakkı tanınmadan vergi mükellefi sayılmalarını tartışmaya açan ilk kişi olmuştur. Grimke, kadınların kamusal meseleler üzerinde söz söyleme hakkı ve görevinin önemini vurgularken öncelikli olarak kadınları aşağılayan Viktoryan değerlerden sıyrılmanın gerekliliğini belirtmiştir. Aydınlanmacı düşünceden gelen gelenekle kadın ve erkeğin ontolojik olarak aynı olduğunu, zihin gücü ve aklın cinsiyetinin olmadığını savunmuş, erkeklerin alanları ve görevleri ile kadınların alanları ve görevleri şeklindeki ayrımın keyfiliği üzerinde durmuştur. Ayrıca Grimke, İncil ve Hıristiyanlığın kadına yönelik bakışını eleştirel tarzda yeniden yorumlayan kişilerin başında gelmektedir.

Firestone’a göre (1993:28) Amerikan kadın hakları hareketi içinde olan siyasal haklar mücadelesi sanayi devrimi sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk başladığı günden itibaren Amerikan kadın hakları hareketi, kurulu düzene ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Çünkü kendisine demokrasi diyen, insan haklarından, eşitlikten bahseden sosyal ve siyasal sistemin açıklarını ortaya dökerek argüman oluşturmıştır. Amerikan kadın hakları hareketi, içerisinde sadece oy hakkını ve diğer siyasal hakları barındırmamış, çalışma yaşamı, evlilik, aile, eğitim, miras gibi konularda var olan

eşitsiz durumları düzeltmek için de mücadele vermiştir. İlk etapta köleliğin kaldırılma hareketiyle birlikte çalışsa da daha sonra ayrılarak kendi mücadelesini vermeye devam etmiştir.

Kadınların uzun zaman alan mücadeleleri ve sivil toplum faaliyetleri sonucunda Amerika'da 1920'de, İngiltere'de 1918'deki kısıtlamalar kaldırılarak 1928'de ve Fransa'da ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Tekeli'ye göre (1982:189) ne Fransız İhtilali ve aydınlanma felsefesi idealini gerçekleştirdiğini söyleyen toplumlar, ne de sosyalizmi gerçekleştirmeye çalışan toplumlarda kadınların yüzlerce yıl süren mücadeleleri onları bağımlı olmaktan kurtaramamış, kadın kendinden sorumlu olan, siyasal bakımdan ergin, reşit, saygın, kendi politik kararlarını kendi alan bir insan olamamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde kadın hareketine bakıldığında, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısının, sosyal ve siyasal hak mücadelesi ile geçtiği görülmektedir. Birinci dalga feminist akım olarak da adlandırılan bu dönemde kadın hareketi, kimi zaman başka toplumsal hareketlerle birleşmiş, ya da bulunduğu ülkenin sosyo-politik durumuna göre hız kazanıp yavaşlamış olsa da kadınlar bu dönemde aktivist mücadele içine girip seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Liberal feminizm, aydınlanma felsefesinin ilkelerinden yola çıkarak kadın ezilmişliğine karşı sosyal siyasal hak eşitliği talep ederken, Marksist feminist kuram ise kadın ezilmişliğini kapitalist üretim ilişkilerinde görmüş ve proletaryanın sorunu ile kadın sorununu bir ele almıştır. Her iki kuramın da ortak noktası, kadın ezilmişliğinde kamusal alanı inceleyip özel alana çok fazla değinmemiş olmasıdır. Bu sebeple kendilerinden sonra gelen feminist akımlar tarafından eleştirilmişlerdir.

Özellikle 1960'lardan sonra ortaya çıkan ikinci dalga feminist akımlar ise daha çok özel alan ve ataerkillik üzerinde durmuştur. En temel argümanları, ataerkil ideolojinin hakim olduğu sürece kamusal alana dair alınacak hakların kadınların tam anlamıyla özgürleşmesini sağlayamayacağı yönündedir. Koray'a göre (1998:209) günümüzde feminist hareket içinde yalnızca teoride değil, sonuçlarda da eşitlik istenmektedir. Bu da eşitlikçi demokrasi diye adlandırılan ve daha az hiyerarşik yapı, daha çok paylaşılmış

iktidar ve daha eşit kullanılan temsili demokrasi anlayışıdır. Her şey siyasaldır diyen feminist hareket, siyasetin konu ve uygulama olarak en üst yapılardan tabana kadar yaygınlaştırılmasını savunmaktadır.

Türkiye’den örnek verilecek olursa, bugün yasalar karşısında kadın ve erkek eşittir fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliği toplumsal ve siyasal alanda halen ciddi bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Oy hakkı ve diğer siyasal hakları kazanabilmek için kadınlar çok uzun süre mücadeleler vermiştir. Bugün, halen, kadınların kazanılmış siyasi hakları ve bu hakları fiili anlamda kullanabilmeleri arasında önemli farklar bulunmaktadır. Buna göre, kadın meselesinin sadece toplumsal ve siyasal hakları elde edebilmekten daha derin problemleri olduğu açıktır.

2.6. Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kadınların Siyasal Eşitlik Mücadelesi

Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin çeşitlilik arz eden yapısından dolayı kadın sorununun da çeşitli yüzleri bulunmaktadır. Toplumsal, kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik durum ve koşullar farklı kadın sorunlarının nedenleri ve sonuçlarını oluşturmaktadır. Ancak değişen tüm sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere karşın değişmeyen bir kadın gerçeği bulunmaktadır (Koray, 1991:100). Bu da toplumun tüm yapılarında kendini gösteren toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kendini göstermektedir. Hemen hemen tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bu eşitsizliğin en yoğun görüldüğü alanlardan biri, siyasal yaşamda kadının temsil sorunu ve karar verme mekanizmalarında yeteri kadar yer almayışıdır.

2.6.1. Osmanlı Dönemi ve yenileşme hareketleri

Kadınların siyasal eşitlik mücadelesi Cumhuriyet Dönemiyle beraber başlamış olsa da sosyal ve toplumsal hak mücadelesinin Osmanlı Dönemine kadar uzandığı görülmektedir. Osmanlı’da kadın hakları meselesi ilk kez 19. yüzyıl batılılaşma hareketleriyle beraber ortaya çıkmaya başlamıştır. Ediz’e göre (1995:83) O yıllarda batılı kadınlar siyasal haklar için mücadele ederken, Osmanlı kadınları için öncelikli sıra, dinsel önyargılardan kaynaklanan kapalı yaşam biçiminden kurtulmak olmuştur.

Talep edilen haklar, Avrupa'dan esinlenecek bir medeni yasanın kabulü, kadının aile içindeki konumunu iyileştirici yasalar, çok karılık ve tek taraflı boşanmanın ortadan kalkması, eş seçme özgürlüğü, özgürce sokağa çıkma hakkı ve eğitim hakkı olarak özetlenebilir. Yenileşme hareketleriyle birlikte, kadınlar ve kız çocukları için eğitim olanakları arttırılmış, sosyal hayat ve aile içerisindeki konumlarında iyileştirme yollarına gidilmiştir.

İlk defa ikinci meşrutiyetle beraber kadının statüsü, Osmanlı aydın kadın⁵ ve erkekler tarafından çıkarılan dergilerde ve gazete yazılarında tartışılmaya başlanmış, kurulan kadın cemiyetleri⁶ ise kadın sorunlarına karşı sivil farkındalık ve kamuoyu oluşturma görevi üstlenmiştir. Muhafazakar tüm tepki ve eylemlere karşın, kadınlar bu dönemde ev dışına çıkarak üretim sürecinde yer almışlardır. Kaplan'a göre (1998:32–35) Osmanlı kadınının toplumsal hayata entegre olmasında Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan dolayı kadınların yoğun bir şekilde sosyal yardım cemiyetleri ve çalışma hayatına yönelerek azalan erkek işgücünü doldurmaya başlaması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra feminist hareketin giderek yaygınlaşması ve ülkenin sosyo-ekonomik koşulları da kadınları toplumsal hayata ve üretim sürecine yönlendiren unsurlardan olmuştur. İkinci meşrutiyet kadın hareketinin bir diğer özelliği de kadınların siyasal hayatın içine yer almaya başlamasıdır. Küçük kitleler halinde ülke sorunları ve meşrutiyet hareketlerinin içinde yer alan kadınlar, toplumsal ve ekonomik alanla beraber siyaset alanı içinde de yer almaya başlamışlardır.

Batının kadın hakları ve kadın özgürlüğü problemi sanayileşme ve kentleşmeyle beraber ortaya çıkmasına karşın, Osmanlı Dönemi kadın hareketi batıdan farklı olarak yönetimde söz sahibi olmak isteyen, batı yanlısı, entelektüel, bürokrat kesimlerin modernleşme çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Kadınların sosyal ve kamusal statülerini

⁵ Özellikle Fatma Aliye ve Emine Semiye'nin makaleleri, İkinci Meşrutiyet Döneminde birçok kadın dergisinin çıkmasına öncülük etmiş, kadınlık bilincinin gelişmesinde ve bu bilincin yeni kuşaklara aktarılmasında önemli roller oynamıştır. Fatma Aliye ve Emine Semiye'den farklı siyasal görüşlere sahip olmalarına rağmen Halide Edip Adivar ve Nezihe Muhiddin de kadın hakları konusunda aynı çizgiyi benimseyerek bu mücadeleyi yeni kuşaklara taşımışlardır (Zihnioğlu, 2003:50-51).

⁶ Kadın cemiyetlerinden, kadın haklarını savunma amacıyla kurulmuş olanların başında; kurucusu Halide Edip Adivar ve kurucu üyeleri arasında Nezihe Muhiddin'in de olduğu Telali Nisvan Cemiyeti bulunmaktadır. Bundan başka, Müdafa-i Hukuk-i Nisvan ve Hizmet-i Nisvan gibi cemiyetler de kadın hakları adına mücadeleler vermiştir (Kaplan, 1998:59). Zihnioğlu (2003:58), Teali Nisvan Cemiyeti'nin, feminist yönelimle kurulmuş ilk kadın derneği olma özelliğine sahip olabileceğini belirtmektedir.

iyileştirici çabalar o dönemin aydınları tarafından batı medeniyetiyle bütünleşmenin sembolik bir göstergesi ve imparatorluğun problemlerini çözmede bir araç olarak görülmüştür (Demiray, 2006:36). Kadının toplumsal statüsünü iyileştirmede önemli işlevlere sahip Osmanlı aydınlarının büyük bir kısmının erkek olduğu düşünüldüğünde, kadının, modernleşmenin sembolik aracı olduğu düşüncesi daha da anlamlı hale gelmektedir. Ortaylı'ya göre (1983:183), Türkiye'de kadınlar, Avrupalı kadınlar gibi özgürlükleri için ağır bedeller ödememişlerdir. Bunun sebebi, yakın tarihteki reformların sanayileşme hareketinden önce özgürlükler için bir zemin oluşturmaya başlamasıdır.

2.6.2. Cumhuriyet Dönemi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti

Kadınların toplumsal ve siyasal alanda eşitlik mücadelesi, Atatürk önderliğinde kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nde de artarak devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlık mücadelesi, sadece erkeklerin katıldığı bir savaş olmamış, kadınların da fiili desteği ve katılımı etkin rol oynamıştır. İstanbul'un ve Anadolu topraklarının işgali üzerine birçok kadın, işgali protesto eden faaliyetlerde ve mitinglerde bulunmuş, cemiyetler vasıtasıyla kitlesel bir biçimde politik mücadelenin içinde yer almışlardır (Tekeli, 1982:203).

Yenileşme hareketleri ve sonrasında savaş dönemi boyunca kadınlarda oluşan ideolojik farkındalık ve politik bilinçlenme, onları kadın hareketi içinde geri dönülmez bir yola sürüklemiştir. Gerek batıdaki kadın hakları adına gelişmeler, gerekse Osmanlı Döneminden itibaren başlayan kadın hareketinden ötürü Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde de kadınlar sosyal ve siyasal hakları için mücadele etmeye devam etmişlerdir. Kadınlar mücadeleye devam ederken, kadın haklarına yönelik ilk önemli gelişme, 1926 yılında medeni kanunun kabulü olmuştur. Bu kanunla, tek eşlilik, miras, boşanma ve velayet konularında kadın erkek eşitliği sağlanmış, kadınların erkeklerle beraber eşit eğitim, toplumsal hayata katılım ve idari görevlerde bulunabilmelerinin önü açılmıştır. Medeni kanunun kabulü ile toplumsal hayatta kadının önünü açmaya yönelik büyük bir adım atılmış olsa da, kadınlar siyasal haklardan yoksun konumda olmaya devam etmişlerdir.

Cumhuriyet Döneminde, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği, Türkiye’de kadınların siyasal hak mücadelesinde önemli rollere sahip kuruluşlar olmuştur.

Bağımsızlık mücadelesinde önemli görevler üstlenmiş Türk kadınının toplumsal ve siyasal hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan Nezihe Muhiddin, Türkiye’de liberal feminizmin ve sufraget⁷ hareketinin en önemli isimlerinden birisidir. Muhiddin, bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere 15 Haziran 1923’te Kadınlar Halk Fırkası’nı kurmuştur. Fırkanın hedefleri arasında kadınların siyasi ve toplumsal haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında meclis kürsüsünden bu hakları savunmak ve kadın statüsünü yükseltmek bulunmaktadır. Fırka tüzüğü de genel olarak kadınların toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatta eşit olmalarını sağlayıcı maddelerden oluşmaktadır. Kadınlar Halk Fırkası, daha kuruluş izni verilmeden birtakım faaliyetler ve toplumsal projeler içinde yer alarak kadın haklarına yönelik kamuoyu oluşturmaya ve hükümete sesini duyurmaya çalışmıştır. Medeni Kanun’un kabulünde Kadınlar Halk Fırkası’nın etkin kamuoyu faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır. Kadınlar Halk Fırkası, kuruluş izni için sekiz ay beklemiş fakat fırka programı onaylanmamış ve gerekli izinler çıkmamıştır (Zihnioğlu, 2003:127–147)

Toprak’a göre (1988:30–31), Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşunun ve yaptığı faaliyetlerin, tüm ulusu kapsama amacını taşıyan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın faaliyetlerini bölen, engelleyen bir unsur olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, isim benzerliğinden ötürü Cumhuriyet Halk Fırkası’yla aynı statüde gözükmelerinden dolayı kuruluşuna izin verilmemiştir. Zihnioğlu’na göre ise (2003), kadın hakları meselesi modernleşmenin bir simgesi konumunda olmuştur. Hükümet, Cumhuriyetin ve çağdaşlığın bir göstergesi olarak kadın haklarını araçsal olarak nitelendirmekteydi. Kadınlar Halk Fırkası’nın, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın faaliyetlerini ve otoritesini sarsacağı düşünülmüş, kadın haklarının kazanımı feministlere değil, Kemalistlere mal edilmek istenmiştir. Bu dayatmayı kabullenen Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Birliği çatısı altında denetimli olarak etkinliklerini sürdürmeye devam etmiştir.

⁷ Kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan kadın hakları aktivistlerine verilen isim.

Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulan Türk Kadınlar Birliği, Kadınlar Halk Fırkası'na göre söylemlerini yumuşatarak faaliyetlerine devam etmiştir. Kuruluş amacı; siyasi etkinlik taşımayan her türlü faaliyeti yapmak, aile ve toplum hayatında, çalışma hayatında ve fikir hayatında kadınların ilerlemesini sağlamak, onları eğitmek, Cumhuriyet rejimini benimsemek, yoksul ve kimsesizlere yardım etmek şeklinde özetlenebilir. Bu amaçlar çerçevesinde Türk Kadınlar Birliği, toplumsal ve siyasi hayatta eşitlik mücadelesi vermiş, buna yönelik kampanyalar ve sivil toplum faaliyetlerinde bulunmuş ve kadın hakları konusunda farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Birliğin en önemli mücadeleleri arasında kadınların siyasi haklarına kavuşabilmesi bulunmaktadır. Tüm olumsuz tepkilere, cemiyet içi fikir ayrılıklarına rağmen Türk Kadınlar Birliği, özellikle siyasi alan olmak üzere kadın hakları mücadelesine devam etmiştir (Kaplan, 1998:141–145).

Türk Kadınlar Birliği'nin özellikle 1927 seçimleri öncesi kadınların siyasi hak meselesini bir kez daha masaya yatırmış, fakat gerek 1927 gerekse 1931 seçimleri, kadınların siyasi haklarını tam anlamıyla elde ettiği dönemler olamamıştır. Tekeli'nin kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi için neden 1930 ve 1934 yıllarının beklendiğine dair görüşleri oldukça önemli gözükmektedir. Tekeli'ye göre (1982:214–215), Atatürk, tek partili rejim yapısından ötürü batı dünyasının kendisine yönelttiği diktatörlük suçlamalarından rahatsızdır. Kadınlara ölçülü ve kontrollü bir şekilde seçme ve seçilme hakkının verilmesi, bu suçlamalara bir cevap niteliği taşımaktadır. Bu sayede kadınlar hem demokratikleşmenin simgesel bir aracı olmuş olacaklar, hem de Türkiye Cumhuriyeti, demokratik bazı toplumlarda bile kadınlara siyasi hakların verilmediği bir tarihte ve diktatör ülkelerden farklı olarak ne kadar demokratik bir ülke olduğunu batı dünyasına göstermiş olacaktır. Siyasi hakların dört yıl ara ile aşamalı verilemesinin nedeni ise, gerekli olan bir başka zamanda yine demokratik bir rejime sahip olunduğunun bir ispatı olarak kullanılabilmesidir. Nitekim ikinci aşama için 1934 yılının seçilmesi, 1933 yılında Hitler'in Almanya'da başa geçmesi ve tek partili faşist rejimi kurması düşünüldüğünde anlamlı gözükmektedir. Nihayet, Türk kadını 1930'da yerel, 1934'te ise genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını elde ederek 1935 seçimlerinde meclise %4,5'lik kadın oranıyla on sekiz kadın milletvekilinin girmesiyle siyasi haklarına yasal anlamda kavuşmuş oldu.

Yaraman’a göre (1999:51–53) yasal eşitlik, ataerkil sistemi aşamamıştır, çünkü kadınların Cumhuriyet Halk Fırkası’na üyeliği iki parti üyesinin önerisiyle mümkün olmakta, adayların belirlenmesi erkek yöneticilerin kararları neticesinde gerçekleşmekte ve kadın milletvekillerinin sayısı önceden belirlenerek bir kısıtlama getirilmektedir. Buna göre meclise giren on sekiz kadın milletvekilinin büyük bir kısmı, Osmanlı Döneminden beri sürdürülen kadın mücadelesinin içinde olmayan isimlerdir. Nitekim bu mücadelenin baş aktörlerinden biri olan Nezihe Muhiddin, bu kişiler arasında bulunmamaktadır. Bu sayede iktidar, kadın haklarının kazanılmasını kendi bağışları olarak tarihe geçirecek, öte taraftan bu duruma minnet duyan, uyumlu, erkek iktidarından ve erkeklerden farklı bir kimlik ortaya koymayan bir kadın kitlesi, meclis çatısı altında olacaktı.

Yaraman (1999:54–55), yasal eşitliğin fiili anlamda yaşama geçirilememesini, diğer birçok ülkede olduğu gibi birinci dalga feminist hareketin, hakları elde ettikten sonra girdiği suskunluğa Türk kadınının da girmesine bağlamıştır. Türk Kadınlar Birliği’nin, Türk kadınının toplumsal ve siyasal tüm haklarına kavuşmasından ötürü varlık nedeninin ortadan kalktığını, birliğin amacına ulaştığını ve artık böyle bir örgütlenmeye ihtiyacın kalmadığına yönelik açıklamaların ardından kendini feshetmesi, kadınların yasal haklara kavuştuktan sonra geri çekilmelerine bir örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple, yasal hakları elde etmiş olsalar bile kadınlar, kamuoyu oluşturamamış ve özgür bir kadın hareketinden uzak kaldıkları için siyasal temsil ve karar verme mekanizmalarında etkin yer alamamış ve nihayetinde erkek iktidarının ve ataerkil değerlerin baskısı altında pasif kalmışlardır. Tekeli’ye göre (1993:31), bu tarihten sonra kendilerini feminizmden ziyade Kemalizmle özdeşleştirmek zorunda bırakılan kadınlar, cumhuriyet rejiminin, onlara eğitim ve çalışma yaşamına yönelme konusunda olanak tanınmasından ötürü feminizme sırt çevirmişlerdir.

Yasalarda elde edilmiş olan siyasal ve toplumsal haklardan ötürü kadınların fiili olarak siyasal eşitlik talebi 1934 ve akabinde gelen çok partili dönem boyunca görülmemiştir. O dönemde, kadın sorunları ve temsil sorunu gerek kadınlar tarafından, gerekse meclis bünyesinde somut olarak dile getirilmemiştir (Talaslı, 1996:85). 1960’ların sonuna kadar kadınlar genellikle hayır kurumları ve sosyal yardım dernekleri bünyesinde

örgütlenmiş ve yayıncılık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemde kadın ve siyaset ilişkisi açısından en somut gelişmelerden biri, CHP tarafından kadının meclisteki düşük temsiline bir önlem olarak 1955 yılında parti bünyesinde kadın kolları örgütlenmesinin oluşturulmaya başlanmasıdır. Kadın kolları örgütlenmesi, CHP'nin ardından 1959'da Demokrat Parti, 1965 yılında ise Adalet Partisi bünyesinde oluşturulmuştur. Ayata (1993:304), kadın kolları örgütlenmelerini, kadınların kurumsal siyasal katılımı için açık olan en önemli kanal olduğunu ifade etmektedir.

1960'ların sonundan 1980 darbesine kadar solun yönlendirdiği bir kadın hareketi görülmektedir. Kadınların, yasalarda var olduğu iddia edilen eşitliğe karşın eşitsiz bir cins olduğu bilinci ilk olarak bu dönemde, “gelir ve fırsat eşitsizliği”, “sömürü” kavramları üzerinden dile getirilmeye başlanmıştır. Kadınlar bu dönemde Marksist feminist bir yaklaşımla sol, sosyalist yayın ve derneklerde faaliyet göstermeye başlamış, toplumsal adaletsizliğe karşı sesini duyurmaya çalışmıştır (Çakır, 1995:751–752). Bu dönemde genel olarak kadın sorunları, sınıf mücadelesiyle bir tutulmuş, tekil olarak kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunları ve temsil sorunu üzerinde durulmamıştır.

2.6.3. 1980 sonrası

Dünyada 1960'lardan sonra ortaya çıkan ikinci dalga feminist hareket, Türkiye'de ancak 1980'lerden sonra görülmeye başlanmıştır. İlk defa bu dönemde kadının, kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olduğu, bunları aşabilmek için var olan siyasi ideolojilerden ayrı, bağımsız bir kadın hareketinin gerekliliği, toplumsal cinsiyete ilişkin varoluş problemleri, farklılıkların ve feminizmin toplumsal bir proje olarak tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Özetle, “kişisel olan politiktir” sloganıyla kadınlar yeni bir hareketin başlangıcını oluşturmaya başlamışlardır (Timisi ve Gevrek, 2009:14).

Arat'ın 1980 sonrası kadın hareketi ve Kemalizmin feminist eleştirisi bu noktada önem taşımaktadır. Arat'a göre (1991:7–19) 1980'ler kadın hareketi, Kemalist reformlarla gerçekleştirilen batılılaşma hareketinin bir uzantısı konumunda olmuştur. Kemalizmin, kadınları eğitim ve çalışma yaşamına yönlendirmesiyle ve batıdaki gelişmelerin takibiyle ekonomik özgürlüğe sahip, eğitim görmüş, batıdaki ve dünyadaki kadın

hareketlerini takip eden, kentli bir kadın kitlesi doğmaya başlamıştır. Yeni oluşan bu kadın hareketi, kadın sorunlarının kökeninin ataerkil toplum yapısından kaynaklandığını savunmakta ve sorunun kadının haklarına kavuşmaktan öte olduğunu düşünmekteydi. 1980 sonrası kadın hareketine göre, kadın ezilmişliğinden kurtulmak için ataerkil düzen ve devlet başta olmak üzere aile, hukuk, eğitim, sağlık, bilim gibi tüm baskı araçlarının sorgulanması ve yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. 1980’ler kadın hareketi, Kemalist reformların yarattığı fırsatlardan kadınların yararlanmasıyla ortaya çıkmış olmasına rağmen onu aşan bir yapıya sahip olmuştur, çünkü Kemalist gelenek içinde kadın konusuna eğilimin yetersizliği sorgulanmaktadır. Bu noktada feminist kadınlar, Kemalist çerçeveden ayrılmaktadır. Feminist kadınlar devlete karşı çıkmışlardır, çünkü onlara göre devlet ataerkil bir şekilde yapılanmıştır ve bu ataerkil yapılanma da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin meşruiyetine yardımcı olmaktadır. Devlet politikaları eşitlikçi de olsa kadın özel hayatta halen ezilmektedir. Bu dönemin kadın hareketi sadece kemalizmi eleştiren kadınları kapsamamakta, aynı zamanda sol hareket içindeki kadınları, Kemalist çerçeve içinde olup da kadın sorunlarına eğilen kadınları ve aynı zamanda yine 1980 sonrası yeni gelişmeye başlayan Müslüman kadın hareketini de kapsamaktadır. Böylece sağ-sol ayrımına dayanmayan, kendi eksenini olan, kadınları politik, eleştirel düşünmeye sevk eden feminist akım, 1980’ler kadın hareketinin yönünü belirlemiştir.

1980’ler döneminde kadınlar, yayıncılık faaliyetlerinde bulunmuş, kadın sorunlarıyla ilgili mitingler, protestolar, kampanyalar, sempozyumlar ve paneller düzenlemiş, kamuoyu ve baskı grubu oluşturulmuştur. Bu sayede kadın hareketi, meşruluğu kabul gören bir hareket haline gelmeye başlamıştır. Ayrıca, kadınlara ait kayıtlı bir literatür, oluşturarak bu bilgileri gelecek nesillere aktarabilmek, kadınların geçmişini iyi tanıyabilmek ve görünmeyen kadını görünür kılmak amacıyla, kadın eserleri kütüphanesi ve bilgi merkezi kurma çalışmalarına başlanmıştır. Bu dönemde kadın hareketlerinin hızlanması ve inisiyatif yaratma çabaları, siyasi partilerin de dikkatinden kaçmamıştır. Toplumsal destek almak adına siyasi partiler de 1980 sonrası dönemde parti programlarında kadın meselesine ağırlık vermeye başlamıştır (Tekeli, 1993:33–35). Bu dönemde kadın haklarıyla ilgili en önemli gelişmelerden biri, CEDAW’ın (Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) 1985 yılında Türkiye

tarafından da imzalanmasıdır. Özetle, 1980 dönemi kadın hareketi içindeki faaliyetler genel olarak dikkatlerin kadın ve kadın sorunları üzerinde yoğunlaşmasına etki etmiş ve kadın konusunun gündemin belli başlı tartışma konuları arasında yer almasını sağlamıştır.

2.6.4. 1990'lar ve günümüz

Bora ve Günel'a göre (2009:8) 1990'lı yıllara, politik muhalefetin biraz durulduğu, sokakların boşaldığı bir siyasal atmosfer hakim olmuştur. Tabi, bu durum doğal olarak kadın hareketlerine de yansımıştır. Militanlıktan ziyade daha aktivist bir duruşa giren kadın hareketleri, bu yıllarda hiç olmadığı kadar çeşitlilik kazanarak yaygınlaşmıştır. İçinde, 1980'lerde yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan Kürt ve Müslüman kadın hareketleri gibi oluşumlar da bu yıllarda hız kazanmıştır. 1980'lerin muhalif yönü biraz törpülenmiş olsa da çeşitli kazanımlar sağlanmıştır. Bu dönemin özelliği, kadın hareketinin kurumsallaşması, üç büyük şehirle sınırlı kalmayıp Türkiye'nin geneline faaliyetler göstermeye başlaması ve proje feminizminin yaygınlaşması olarak özetlenebilir.

Suğur'un ifadesine göre (2006:141–143) 1990'larda üniversitelerde kadın çalışmaları, kadın kürsüleri kurularak feminizme akademik bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca devlet kurumları, bünyelerinde kadın komisyonları, danışma kurulları oluşturmaya başlamış ve Medeni Kanun'da kadınlar lehine iyileştirmelere gidilmiştir. CEDAW'ın 15. ve 16. maddelerine ilişkin çekincelerin kaldırılması, Türkiye'nin hem siyasal düzeyde hem de uluslar arası düzeyde toplumsal cinsiyet ve kadın sorunu ile bütünleşmesi açısından oldukça anlamlı gözükmektedir. Bu dönemde yine, kadın platformları, dernek, vakıf ve kooperatifler kurularak partilerin, yerel yönetimlerin ve meslek örgütlerinin kadın meselesine duyarlılığı arttırılmaya çalışılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında yapılan düzenlemeler de kadın haklarına ivme kazandırmıştır.

Temsil sorunu ve kadın-siyaset ilişkisi düşünüldüğünde Ka-Der (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği), bu konuya dikkati çeken en önemli sivil toplum

kuruluşlarından birisi olmuştur. Ka-Der'e göre (<http://www.ka-der.org.tr> Erişim: Haziran 2010) toplumun yarısı karar alma organlarından dışlanıyorsa, o ülkedeki demokrasi erkek ve eksik bir demokrasidir. Erkekler siyasi karar organlarında kadınları temsil edemez, çünkü sorunları, çıkarları ve öncelikleri farklıdır. Kadınların eşit temsili, kadın sorunlarına karşı kadın bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Bu durum hem kadın sorunlarının çözümü için gereklidir hem de doğru ve sağlıklı politikalar üretebilmeyi sağlamaktadır. Bu sebeple Ka-Der, misyonunu, kadınların seçimle ve atamayla gelinen tüm karar verme mekanizmalarında eşit temsiliyi sağlamak olarak belirlemiştir. Bu misyon doğrultusunda kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal engellerin ortadan kaldırılması için lobi, savunma, kampanya, örgütlenme, eğitim çalışmaları yapmaktadır. Faaliyetler, politik yaşamda yer alan tüm partili ve partisiz kadınları kapsamakta, onların adaylığı teşvik edilmektedir. Ayrıca, siyasi partilerde yer alan kadınlarla kadın sorunları ve politikaları konusunda iş ve güç birliğinin geliştirilmeye çalışılıp onlarında kadın hareketine eklemlenmeleri amaçlanmaktadır.

Özetle, Türkiye'de kadın hareketi, kadınların siyasal ve toplumsal alanda eşit statüye ulaşmaları adına Osmanlı Döneminden günümüze faaliyetlerine devam etmektedir. Hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde siyasi, sivil ve akademik faaliyetlerde bulunan ve toplumun dikkatini kadın ve kadın sorunlarına çekmeye çalışan kadın hareketi sayesinde günümüzde kadın sorunlarını çözmeye yönelik birçok referans noktası aklı gelmektedir.

2.7. Siyasi Partilerin Kadına Yönelik Bakışı

Cumhuriyetin kadınlara getirdiği kazanımla birlikte kadınlar ani bir şekilde eğitim, çalışma yaşamı ve siyasetin içine çekilmeye başlamıştır. Bu dönemle beraber kadınlar için devlet politikasıyla da desteklenen bir varoluş süreci başlamış ve hızlı bir şekilde bu toplumsal dönüşüme ayak uydurmaya çalışmışlardır. 1970, hatta 1980'lere kadar kadınlar kendi adına haklar istemekten çok kazanılan hakları benimseme ve kabul etme eğilimi içerisinde olmuşlardır (Koray, 1998:211).

Kaplan'ın CHP'nin erken dönemine ilişkin ifadelerine göre (1998:197) CHP, kadınlarla ilgili hakların kazanılmasında faaliyet göstermesine karşın kuruluş aşamasında parti hedeflerinin bulunduğu 8 Nisan 1923 tarihli beyannamesinde kadınlara yönelik maddeler bulundurmamıştır. 9 Eylül 1923 tarihli beyannamesinde ise yalnızca parti üyeleri arasında cinsiyet ayrımına gidilmeyeceği yazmaktadır. 1927 tarihindeki hükümet ve parti kurultaylarında da kadın meselesi hakkında bir madde bulunmamaktadır. Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkı elde etmesinden sonra 1931 yılında CHP'de "Fırkamız, vatandaşların siyasi hakları konusunda cinsiyet farkı gözetmez, bilakis Fırkamız kadınlarımızın belediye seçimleri dolayısıyla siyasi haklarını kullanmaları için lazım gelen müsait zemini hazırlamayı bir görev olarak benimser. Fırka, ancak bu takdirde tarihi ve şerefli hayatımızı yeni şartlara uygun yüzüyle ihya etmiş olacağına kanidir." maddesi bulunmaktadır. 1947 yılında parti programında "partimiz kadın ve erkek tüm yurttaşları hak vazifede eşit tutar" denilmektedir. Eğitimle ilgili olarak ise "kadın ve erkeğin eşit olduğu ve her yaştaki yurttaşlara meslek bilgisi vermek ve onların bilgilerini tazelemek ve arttırmak için öğretim kurumlarının kurulmasını görev addeder." ifadesi yer almaktadır.

Görüldüğü gibi CHP, kadın haklarının kabul edilmesinde faaliyet gösterdiği halde, parti programlarından ve yönetmelikte kadına yönelik fazla madde bulundurmamıştır. Var olan ifadeler ise, mevcut kadın sorunlarını çözmeye yönelik hedeflerden uzak kalarak soyut açıklamalar dahilinde kalmıştır.

Talash'ya göre (1996:85) 1946'da çok partili döneme geçişle beraber kadın sorunları ve çözüm yolları parti programlarında bulunmaz olmuştur. CHP'den sonra iktidar olan Demokrat Parti programlarında kadın sorunlarına değinilmemiştir. 1969 yılına kadarki koalisyon hükümetlerinin programlarında da kadın konusuna hiç yer verilmediği görülmektedir. 1969 genel seçimlerinden sonra iktidara gelen Adalet Partisi ve Süleyman Demirel başkanlığında kurulan hükümetlerin programlarında kadın konusu ikinci derecede önem taşıyarak aile içerisindeki görevleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Talash, genel olarak 1960–1980 yıllarında kadına yönelik hedeflerde de bütüncül bir bakışın olmadığını, kadının aile içindeki yeri ve geleneksel kadın kimliğinin yeniden üretildiğini ifade etmiştir.

Koray'a göre (1998:217) 1980 sonrasında, Türkiye'de kadınların kendi kimliklerini sorguladıkları, verilen hakları benimsemekle kalmayıp kendileri için hak mücadelesi içerisine girdikleri görülmektedir. Kadınların siyasette temsil eksikliği, bu dönemden sonra net bir biçimde masaya yatırılmaya başlanmıştır. Bu konu ile ilgili toplantılar, konferanslar, sivil faaliyetler ve farkındalıklar arttıkça kadınların oy potansiyeli partilerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu sebeple gerek sol, gerekse sağ partiler kadınların oy potansiyelini işlerine geldiği biçimde siyasi propaganda aracı olarak kullanmıştır.

1983 genel seçimlerinden itibaren siyasi partiler hem parlamentoda daha fazla kadın milletvekili olmasını talep etmişler hem de kadının seçmen olarak konumu üzerinde durmuşlardır. Temel amaç oydan pay alma isteği olarak özetlenebilir, çünkü partiler iktidar olabilmek için erkek seçmenler kadar kadın seçmenlere de seslenmenin önemini kavramaya başlamışlar ve ona göre siyasi propaganda geliştirmişlerdir (Tokgöz, 1994:57).

Say'ın ifadesine göre (1998: 105–110) kadın konusu 1980'lerden sonra partilerin ilgisini çekmeye başlamıştır. O dönemden sonra gerek sol partiler, gerekse sağ partiler tüzük ve programlarında kadın konusunu ya hiç bulundurmamış, ya da genel geçer ifadelerle kadın erkek eşitliği, kadının aile içindeki rolü ve annelik kimliği üzerinden siyaset yapmışlardır. Veyahut iyimser bir tavır takınarak kadının toplumsal konumunun iyi olduğu, kendi partileriyle beraber daha da iyi olacağı yönünde ifadelerde bulunmuşlardır. Oy toplamak adına kadınlara seçim öncesi vaatlerde bulunan, sonrasında da bunların çoğunu gerçekleştirmeyen bir siyaset yapısı yıllardır görülmektedir. Sadece seçim arifelerinde hatırlanan ve üzerlerinden prim yapılan kadın seçmenler ya da kadın partililer, seçim sona erdikten sonra hiç hatırlanmamakta ya da çok az hatırlanmaktadır. Say, kadın haklarını ihmal etme konusunda sağ ve sol partiler arasında çok fazla fark gözükmemesine karşın, seçim dönemlerinde partilerin mütemadiyen karşı partileri suçlayarak kadınlara en çok önem veren partilerin kendileri olduğunu iddia ederek seçim yarışına katıldıklarını belirtmiştir.

Özetle, 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca hemen hemen tüm siyasi partiler⁸, kadın sorunlarına yönelik somut hedefler vermekten, kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarından ve bunları çözmeye yönelik yaklaşımlardan, ataerkil bakış açısıyla mücadeleden kaçınarak soyut ifadelerle yetinmişlerdir. Bu sebeple söylenen sözler ve savunulan ifadeler kadını destekler gibi gözükmekte fakat pratikte somut bir fayda sağlamamaktadır. Siyasetin ve siyasi partilerin genel olarak kadına olan duyarsızlığından ötürü kadınlar siyasal yaşamda kendilerini gerektiği gibi var edememektedirler.

2002 seçimlerinde %4,4 2007 seçimlerinde ise %9,1 kadın milletvekili meclise girmiştir (KA-DER, 2007:8). 1935’teki %4,5’lik kadın milletvekili oranı ilk defa 2007 genel seçimlerinde aşılabilmiş ve Türkiye, tarihinin en yüksek kadın milletvekili oranına sahip olmuştur. Kadın milletvekili oranı %9,1 olmasına rağmen halen dünya ortalamasının oldukça altında bulunmaktadır. Sadece parlamentoda değil, aynı zamanda yerel yönetimlerde, iş gücüne katılımda ve eğitimde de kadın oranı erkeklere kıyasla oldukça düşük seviyelerdedir. Diğer seçim yıllarındaki oranlarla kıyasla %9,1’lik kadın milletvekili oranı iyimser bir rakam olmakla beraber dünya geneline bakıldığında Türkiye’de kadının temsil edilememe gerçeği daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kadının siyasal yaşamdaki konumunun daha iyi anlaşılması açısından sadece geçmiş dönemdeki partilerin değil, şuanda mecliste bulunan partilerin de programlarının incelenmesi, siyasette kadına bakış açısından faydalı olacaktır. 2002 ve 2007 genel seçimlerinde mecliste çoğunluğu oluşturan partiler siyasal yelpazenin iki ayrı kanadında olup, merkez sağ ve merkez sol olarak nitelendiren AKP ve CHP’dir. 2007 genel seçimlerinde %10 barajını aşarak meclise girmeyi başaran MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ile bağımsız adayların çoğunluğu tarafından desteklenen BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) ile beraber son seçimlerde dört farklı parti, meclisin tamamına yakınına oluşturmaktadır.

⁸ Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 1995’te CHP ile birleşene kadar, kadının siyasal katılımına yönelik en ciddi hedeflere sahip olan, engelleri kaldırma yönünde çaba sarf eden ve destek veren, ayrıca kota uygulamasını somut bir çözüm olarak ortaya koyan, kadın konusuna en duyarlı siyasi parti olmuştur (Talış, 1996:101).

Son iki seçimde de tek başına iktidarda bulunan AKP; milli görüş, İslamcılık ve muhafazakarlık ilkelerini benimseyen Refah Partisi ve Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından kendi içlerinde görece daha yenilikçi olan kadronun kurduğu bir partidir. AKP, kendilerini muhafazakar demokrat, ya da muhafazakar liberal olarak tanımlayan, siyasal yelpazede merkez sağda bulunan, geleneksel değerlere sahip, muhafazakar kesimlere seslenen bir parti konumundadır. Parti programı incelendiğinde kadına yönelik bakışın bundan önceki siyasi partilerin programlarından çok da farklı olmadığı görülmektedir.

Parti programında “Temel Haklar ve Siyasi İlkeler” başlığı altında “Kadın, çocuk ve çalışma hayatına ilişkin hak ve özgürlük alanlarında uluslararası standartlar ülkemizde de eksiksiz uygulanacaktır.” şeklinde genel geçer bir ifadenin ardından kadınla ilgili ifadeler “Kadın” başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında özetle, kadının kamusal ve siyasal yaşama özendirileceği, ekonomik, cinsel istismarın ve aile içi şiddetin önleneyeceği, kadınların eğitime ve işgünüce katılımı için eğitici ve sosyal faaliyetler yapılacağı şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin ardından kadının çocuk yetiştirmede birinci derecede etkin olduğu ve aile içi sorumlulukları belirtilerek kadın aile içinde, anne rolüyle tanımlanmıştır (www.akparti.org.tr/partiprogrami_79.html Erişim: Nisan 2010). Parti programındaki kadına yönelik ifadeler kadının siyasal ve toplumsal statüsünü iyileştirmeye yönelik somut hedefler olmaktan oldukça uzak gözükmemekte ve genel ifadelerle sınırlı kalmaktadır. Sözen'in (2010:320) AKP'nin kadın siyasetinin oldukça batılı ve modern olduğunu, kadın milletvekilleri bağlamında siyasi pratiklerin de modern ve seküler olduğunu ifade etmesine rağmen, parti programında özellikle kadının temsil sorunu üzerinde hiç durulmamış, sadece siyasal yaşamın özendirileceği şeklinde genel bir ifade kullanılmıştır. Kadın erkek eşitsizliğine hiç değinilmemesi ve eşitlik söylemine hiç yer verilmemesi, parti tüzüğünde de kadın sorunlarının yer almaması, kadının toplumsal rolünün geleneksel değerler üzerinden tanımlandığının bir göstergesi olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk partisi olup Atatürk'ün kurduğu CHP, siyasal yelpazenin merkez solunda olup, son iki genel seçimde AKP'den sonra meclisteki ikinci büyük parti konumunda olmuştur. Sosyal demokrasiyi ve Atatürkçülüğü benimseyen parti; genel olarak seküler, batılı, sosyal demokrat, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen

kitlelere seslenmektedir. Toplumsal değişimle beraber değişen kadın algısı ve kadın statüsünden ötürü doğal olarak kuruluş yıllarındaki parti programlarına kıyasla günümüz parti programında kadın konusu daha çok yer tutmaktadır.

Parti programında ilk dikkati çeken unsur, kadın erkek eşitliğinin güvencesi ve tek koşulu olarak laiklik kavramının ön plana çıkarılmasıdır. Atatürk ilkelerine bağlılık esası düşünüldüğünde CHP'nin kadın özgürlüğünü laiklik kavramıyla ilişkilendirmesi anlamlı gözükmemektedir. Kadının özgürleşmesi ve özgür bir birey olmasında demokrasinin önemi vurgulanmıştır. Öncelikler arasında siyasette, eğitimde, çalışma yaşamında baskıdan uzak, kadını özgür kılan pozitif ayrımcı düzenlemelere gidileceğı ifade edilmektedir. Hedefler arasında ise, yine kadınıyla ve erkeğıyle her alanda eşit Türkiye'nin çağdaş, laik cumhuriyetin var olma koşulu olduğu ifade edilerek Atatürk ilkeleriyle kadın özgürlüğü ilişkilendirilmektedir. Kadının statüsünü iyileştirmede eğitimin önemi vurgulanmış ve kadının toplumsal konumunu iyileştirmeye yönelik faaliyetler yapılacağı ifade edilmiştir (www.chp.org.tr/Files/chpprogram.indd.pdf Erişim: Nisan 2010).

CHP tüzüğünde (www.chpistanbul.org.tr/content/Parti/tuzuk/Default.aspx Erişim: Nisan 2010) "Amaçlar" başlığı altında "Toplumsal yaşamın her alanında kadının hakkı olan işlevleri üstlenmesinin önündeki engelleri kaldırmak" şeklinde genel bir ifade yer almaktadır. Bu cümle de tıpkı parti programı gibi kadın sorunlarını çözmeye yönelik somut ifadeler olmaktan uzaktır. Tüzükte ayrıca, il ve ilçe yönetim kurulları üyeliklerinde ve kongre seçimlerinde %25 cinsiyet kotası uygulanacağı ifadesi, temsil sorununu çözmek adına iyi niyetli bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Fakat yeterli kadın üye olmaması durumunda var olan adaylarla seçime katılma ifadesi, kadının siyasette karar verme mekanizmalarında olmasını teşvik edici bir madde olmaktan çıkıp simgesel bir söylem halini almaktadır.

Şuana kadar parti programında ve tüzükte yer alan ifadeler kadın sorununu çözmeye yönelik somut söylemler ve hedefler olmaktan uzak gözükmemektedir. Somut birtakım ifadeler ve hedefler yalnızca kadın istihdamını ve kadınların çalışma yaşamındaki varlığını arttırmaya yönelik ifadelerde, kadına karşı şiddet, töre, namus cinayetleriyle

mücadelede, kadınlar lehine yapılacak birtakım yasal değişikliklerde bulunmaktadır ki, bu kadarı toplumsal ve siyasal alanda var olan kadın sorununu çözmek için yeterli gözükmemektedir. CHP'nin, kadını geleneksel değerler üzerinden ve aile içindeki sorumluluklarıyla tanımlamaması, kadının bir birey olarak eşitliğine ve özgürlüğüne vurgu yapması, onu bu noktada AKP'den ayırmaktadır. Fakat CHP, parti programında kadının temsil sorununa ve siyasal yaşamda kadının konumuna yönelik somut ifadeler ve hedefler bulundurmamış, yalnızca karar verme mekanizmalarında daha çok kadın olması ve kadınların siyasete özendirileceği gibi genel geçer söylemlerde bulunmuştur. Bu yönüyle AKP'den çok da farklı gözükmemektedir. Meclisteki sağ partilere göre kadın konusuna daha çok değinilmiş olsa da, çözüme yönelik olmayan genel ifadeler ve kadın sorunun çözümünün salt laiklik ilkesiyle açıklanması, CHP'nin kadın sorunlarını ihmal ettiğini göstermektedir.

Meclisteki üçüncü büyük parti konumunda olup milliyetçi, muhafazakar, ülkücü değerleriyle ön plana çıkan MHP de kadına yönelik genel geçer ve soyut ifadeler kullanmaktan öteye gidememiştir. Parti programında (www.mhp.org.tr/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf Erişim: Nisan 2010), kadının “Aile, Kadın ve Çocuk” başlığı altında incelenmesi bile MHP'yi kadının bireyliğini yadsıyan, onu aile içinde konumlandıran ve geleneksel değerlerin yeniden üreticiliğini yapan bir parti haline getirmiştir. Parti programında yer alan kadının eğitim düzeyini yükseltmek, iş hayatında ve karar verme mekanizmalarında etkin rol almalarını sağlamak, kadın istihdamını özendirici faaliyetler ve projeler yapmak, şiddetle mücadele etmek şeklindeki ifadeler, kadın sorunlarına gerektiği gibi eğilmekten uzaktır. Parti programında “Çalışmayan ev hanımlarına mesleki beceri kazandırılarak aile bütçesine ve ülke ekonomisine katkıda bulunmaları sağlanacaktır.” ifadesi, kadının aile içinde konumlandırılması, kadın emeğinin ve ekonomisinin “katkı” olarak görülüp edilgenleştirilmesi açısından oldukça çarpıcı gözükmektedir. Kadın erkek eşitliğine ve kadının temsil sorununa hiç vurgu yapılmamış olması, parti tüzüğünde kadın sorunlarına yer verilmemesi, MHP'nin de tıpkı AKP gibi kadına geleneksel bir çerçeveden baktığını göstermektedir.

Bağımsız adaylar vasıtasıyla mecliste bulunan BDP, kendini demokratik, özgürlükçü, eşitlikçi solda tanımlayan, özellikle Kürt sorunlarına vurgu yapan ve Kürt halkının haklarını savunma yönünde politika güden bir azınlık partisidir. BDP, parti programında kadını demokratikleşmenin temel dinamiği olarak görmüş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini öncelikli olarak çözülmesi gereken sorunlardan biri olarak ifade etmiştir. “Toplumsal, siyasal ve ekolojik tüm eşitsizliklerin kaynağı toplumsal cinsiyet eşitsizliğindedir.” ifadesiyle ve ataerkil zihniyetin değişmesi gerektiğine dair bir söyleme sahiptir. Kadının bireysel varlığı ve özgürlüğünün önemini vurgulayarak geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerinin ailenin demokratikleşmesinde bir engel oluşturacağını ifade ederek aile kavramına geleneksel açıdan yaklaşmamıştır. Parti programında yer alan, “Partimiz, toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununu en keskin ve yaygın bir ayrımcılık olarak ele aldığından siyasetin demokratikleşmesinin temel dinamiği olarak kadını görür.” ifadesiyle kadının temsil sorununa vurgu yapmıştır. Temsil sorununu çözmeye yönelik partisinde % 40’lık kota uygulayan ve bunu programında da ifade eden tek partidir. Ayrıca siyasal partiler yasasını yeniden düzenleyerek tüm siyasi partilere % 33’lük kota getirilmek hedeflenmektedir. (www.bdp.org.tr/hakkimizda/program.html Erişim: Nisan 2010). Parti programının yanı sıra, tüzükte de partinin temel amaçları arasında kadın erkek ayrımcılığını ve erkek egemen toplum düzenini reddetme ilkesi yer almaktadır. Parti ilkeleri arasında da pozitif ayrımcı ilkeler uygulanacağı, kadın haklarının önemi, aday ve liste sıralamalarında her durumda kadınlara en az %35 kota uygulanması öngörülmüştür (www.bdp.org.tr/hakkimizda/tuzuk.html Erişim: Nisan 2010).

BDP, tıpkı CHP gibi kadının özgürlüğüne ve bireyselliğine vurgu yapan bir parti olarak kadın konusunda AKP ve MHP’den ayrılmaktadır. Hatta meclisteki partiler içerisinde parti programında ve tüzüğünde kadın sorununu ve ataerkilliği en çok vurgulayan parti konumunda olmuştur. Ancak, BDP’nin etnik bir duruşa sahip olması, bu sebeple kadın sorununa mikro açıdan, bir diğer ifadeyle siyasal-etnik çerçeveden yaklaşmasına, diğer boyutlarına yeteri kadar eğilmemesine ve partinin kadın hareketini bir bütün olarak kucaklayamamasına neden olmaktadır. Bu sebeple BDP’nin kadına yönelik söylemleri de tıpkı CHP’nin söylemleri gibi simgesel olmaktan öteye gidememiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, parlamentonun genelinin kadın konusuna yönelik duyarlılığı, mevcut partilerin yapılarıyla daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kadınların siyasal temsili ile kadınların beklentileri ve istekleri arasındaki fark halen çok büyüktür. Aslında, kadınların temelden gelen toplumsal ve ekonomik bazı eksiklikleri düşünüldüğünde temsil edilememe ve karar mekanizmalarında yeteri kadar yer alamama olgusu daha da anlamlı hale gelmektedir.

Gerek 2002, gerekse 2007 genel seçimleri, AKP’nin ve CHP’nin bir yarışı haline gelerek laiklik ve İslamcılık ekseninde bir mücadele olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu eksen etrafında şekillenen seçim yarışı içerisinde kadın sorunlarının ve kadının durumunun hiçbir partinin propagandasında yer almadığı görülmüştür. Bu durum, kadının siyasetten ne ölçüde dışlandığının anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Yaraman, 2003:126).

2.8. Siyasetin İçyapısı ve Kadın İlişkisi

Öteden beri memleket meseleleriyle ilgilenmek, devlet idaresi, politika gibi konular erkeklerin tekelinde olduğu için, siyasi partiler erkekler tarafından dizayn edilmiş, bu kurumlardaki tüm organizasyonlar, etkinlikler, çalışma saatleri, çalışma yöntemleri, mekanlar, erkeklerin çalışmasına uygun şekilde hazırlanmıştır (Say, 1999:27). Türkiye’de bunun en çarpıcı örneklerinden biri Tansu Çiller’in başbakan olacağı zaman aldığı eleştirilerde ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu eleştirilerin sadece başka parti üyelerinden değil, kendi partisi içerisinde de gelmesi oldukça ilginçtir. Doğru Yol Partisi’nin içinden, “kadından başbakan olmaz, cenaze namazı bile kılamaz, bizim parti kadın başkan kaldırmaz, bizim parti omzuna alacağı başkan ister” gibi eleştiriler yükselmiştir. Muhalefet yapanlar İsmet Sezgin için, “İsmet abi sapına kadar erkek adam, iyi rakı içer” şeklinde tezlerle bir kadının başbakan olmasına karşı çıkmıştır (Koçali ve Gülgün, 1993).

Siyasetin nasıl erkekçe bir tasarıma sahip olduğu, yukarıda verilen örnekten de anlaşılmaktadır. Çünkü parti başkanlarının, başbakanların, kısaca politikacıların olmazsa olmazları arasında temel atma törenleri, cenaze namazları yahut omuzlarda

taşınma gibi eylemlerin gösterilmesi, siyasetin tasarımının ne kadar erkekçe yapıldığının bir göstergesidir. Halbuki bir ekonomi profesörü olan ve iki yabancı dil bilen Tansu Çiller'in parti başkanı, başbakan yahut cumhurbaşkanı olmaması için bir engeli ya da eksigi bulunmamaktadır. Daha sonraları Tansu Çiller'in ne kadar iyi ya da kötü politikacı olduğu, cinsiyetinden ayrı tartışılamamıştır.

Siyasetin içine giren kadınların her zaman kadın çıkarlarını savunmadıkları, mevcut ataerkil siyasal yapının içinde eriyip gittikleri ve bu sistemin yeniden üreticiliğini yaptıkları, bir başka ifadeyle etekli değil, bıyıklı siyaset yaptıkları, düzen değiştiriciliği rolünü üstlenmeleri gerekirken kendilerinin düzene uyum sağladıkları gözlemlenmektedir (Yaraman, 1999:26). Nitekim Alpay (1995:16), Milliyet gazetesindeki köşesinde Türkiye'nin ilk ve tek kadın başbakanı Tansu Çiller'in cumhuriyet tarihinin en kötü yönetimlerinden birinden sorumlu olduğu halde seslendiği kadınların oyları sayesinde ciddi bir çöküşle karşılaşmadığını ifade etmiştir. Tansu Çiller'in en çok eleştirilen yönlerinden biri de bir kadın olarak erkek siyasetinin bir parçası olması, kadınlara ve kadın haklarına yönelik hemen hiç faaliyette bulunmaması ve kadın kitlelerini hayal kırıklığına uğratmasıdır. Zaten siyasetin içinde hep azınlık durumda olan kadınların, siyasete girdiklerinde erkek siyasetinin bir parçası olmaları, kadınların siyasal alanda var olma mücadelesine darbe vurmaktadır. Akal'ın (1994:22), bu konudaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Kadın, kamusal alana girdiğinde, kadınlık durumundan uzaklaşır. Kadınlığın, erkek toplumunun kadına verdiği rol ölçüde... İktidar sahibi kadınları ne tam kadın, ne de tam erkek yapan çelişkin bir ara konum, bir tür siyasi travestizm ya da iktidarlı iktidarsızlık, soyal rollerin yapaylığını ve bu rollerin gerçek cinsel farklılıkları örttüğünü yeterince gösterir.”

Say'a göre (1999:30) kadınları siyasetten uzak tutan bir diğer öge de Türkiye açısından bakıldığında dinin siyasette kullanılmasıdır. Oy kapmak adına geleneksel, muhafazakar, ataerkil söylemleri bulunan aşiret ve tarikat oluşumlarının siyasette söz hakkına izin veren bir siyasi yapının içerisinde kadınların siyaset yapabilmesi oldukça zayıf gözükmektedir. Ayrıca, özellikle Türkiye'de koltuk kaptırmamak adına yıllardır siyaset belli bir çekirdek kadronun elinde bulunmuştur. Eski partililer yeni partililerin katılmasına karşı büyük direnç göstermektedir. Esnekliğe, yeniliğe izin vermeyen böylesi bir siyasi yapıda, kadınların söz sahibi olması daha da zor bir hal almaktadır.

Say (1998:77), ayrıca, Türkiye’de parti içi seçim yapısının da genel olarak anti demokratik olmakla beraber, kadınların daha da aleyhine işleyen bir durumda olduğunu ifade etmiştir. Say’a göre siyasi partilerin il-ilçe örgütleri, merkez yürütme kurulu seçimleri çok dereceli seçim sistemi ve delege sistemiyle olmaktadır. Çok dereceli seçim sisteminde parti üyeleri önce mahalle delegelerini seçmekte, daha sonra bu delegeler ilçe örgütünü seçmektedir. Bu sebepten dolayı kişi, kendi istediği mahalle delegesini seçtirmek adına partiye sahte üyeler kaydedebilmektedir. Bu sayede seçilen mahalle delegeleri, o kişiyi ilçe örgütüne seçebilmektedir. İl yönetiminde ve merkez yürütme kurulu üyelerini de mahalle delegelerinin seçtikleri il delegeleri ve kurultay delegeleri seçmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, parti içi il-ilçe yönetimi ve merkez yürütme kurulu seçimlerinde mahalle delegeleri hayati önem taşımaktadır. Seçilebilmek için girilen delege toplama işlemlerinde ya da istediği delegeyi seçtirmek adına partiye üye kaydettirme işinde akrabalık, sosyal çevre, hemşerilik gibi ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak parti içi seçim sisteminin böylesi karmaşık ve kötüye kullanılmasının mümkün olması, kadınların parti içinde ilerlemesini zorlaştırmaktadır. Sahte üye veya naylon delege gibi yollarla kişiler yıllar boyu yönetimde söz sahibi olabilmektedirler. Bu sebeple zaten siyasette erkekle eşit seviyede olamamış kadın, bu seçim sisteminde de dezavantajlı konumda olmaktadır.

Kadınların dezavantajlı olduğu bir diğer durum da partili kadınların aday olduğu şehirlerde yatmaktadır. Birçok parti, kadın milletvekili veya belediye başkan adaylarını oy alma ihtimali düşük, bir diğer ifadeyle gözden çıkardıkları bölge ve şehirler için kullanmaktadır. Veyahut kadınlar, milletvekili listelerinde çoğunlukla en alt sıralara yerleştirilmektedir. Bu sayede kamuoyunun ve kadın seçmenlerin gözünde parti, kadın adaylar bulundurmakta; hem de, görünüşte kadın adayları desteklemekte ve önemsemektedir. Bu durum da kadının siyasette erkekler gibi önemsenmediğinin, ikinci planda tutulduğunun göstergelerinden biri olarak gözükmektedir.

Siyasal partilerde ve siyasal sistemde böylesi bir içyapı mevcutken, bir kadının yönetim basamaklarını tırmanması ve karar verme mekanizmalarında olması kamusal alanda belli bir çevre ve saygınlığının olmasıyla birebir alakalıdır. Ekonomik olarak da güçlü olmak bir diğer avantajlı faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslantürk, 2010; Tür ve

Çıtak, 2006:264). Daha kadının kamusal alandaki varlığı tartışılırken çevre, saygınlık ve ekonomik güç terimleri, erkeklerle kıyaslandığında oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Zaten kadının toplumsal konumu erkeğe göre daha sorunlu iken siyasi partilerin bunu dikkate almaları ve siyasal yapının her alanını kadınların lehine çevirmeleri gerekmektedir. Siyasette birçok ögenin erkeklerin lehine olduğu bir içyapıyla kadınların siyasette kendilerini var edebilmeleri için iki kat çaba sarf etmeleri gerekecektir. Kısaca özetlemek gerekirse, tıpkı toplumun diğer yapıları gibi siyasetin ve siyasi partilerin içyapısının kadınlar lehine yeniden düzenlenmesi, kadınların siyasal alanda eşit bir şekilde varlık sağlamaları açısından oldukça önemli gözükmektedir.

2.9. Kadın Kolları Örgütlenmesi

Siyasette ve siyasal yaşamda kadını daha aktif kılmak, karar verme mekanizmalarında kadın varlığını arttırarak temsil sorununa çözüm bulma amaçlı ilk siyasal faaliyetler kadın kolları örgütlenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye’de, birçok ülkeye kıyasla kadınlara seçme ve seçilme hakkı, oldukça erken bir tarih olan 1934 yılında verilmiştir. Fakat daha 1940’lı yıllar bitmeden mecliste kadın oranı düşmeye başlamış, 1935 seçimlerinde parlamentodaki kadın oranı %4,5 iken bu oran 1946’da %2’ye, 1950’de ise %0,6’ya kadar düşmüştür (KA-DER, 2007:8). Kadınların temsil eksikliğine bir önlem olarak CHP’de kadın kollarının oluşturulmasına yönelik ilk çalışmalar başlamıştır.

CHP’nin 26 Kasım 1951’de gerçekleştirilen 9. Kurultay’ında gençlik ve kadın kolları kurulmasına karar verilmiştir. 1955 yıllarında başlatılan ilk kadın kolları örgütlenme çalışmaları, 1960’lı yıllarda yasal kuruluş olma özelliğine kavuşmuştur. Bu çalışmaların temel amacı, tabandaki kadınları önce siyasi hayata sonrada parlamentoya taşımaktır (www.kadin.chp.org.tr/kkchptarihce.html Erişim: Haziran 2008). İlki CHP’de olmak üzere kurulan kadın kolları, daha sonra diğer partiler bünyesinde de faaliyet göstermeye başlamıştır.

1980 öncesinde siyasi partilerde kadın kolları bünyesinde örgütlenen kadınlar, askeri darbe sonrasında yürürlüğe giren 1982 anayasasında kadın kollarının yasaklanması

sebebiyle faaliyetlerini durdurmuşlardır. Daha sonraları parti bünyesinde gönüllü olarak çalışan kadın komisyonları oluşturulmuştur. 23 Temmuz 1995'te 4121 sayılı yasa ile kadın ve gençlik kolları yasağının kaldırılmasından sonra kadın kolları tekrar faaliyete geçmiştir (Talaslı, 1996:68).

Günümüzde de kadın kolları hemen her parti bünyesinde olup, çalışmalarına gerek seçim döneminde, gerekse seçim dışında devam etmektedir. Siyasette ve siyasal yaşamda kadının rolünü ve kadına yönelik bakışı anlayabilmek için sadece parti programlarındaki kadın politikalarını değil; kadın kolları tüzüğünü, yetki ve görev tanımlarını da incelemek, siyasette kadının konumlandırıldığı yerin daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Siyasette kadın yoğunluğunun en fazla olduğu alanın kadın kolları olması, bu birimleri kadın ve siyaset konusu içerisinde tartışmaya değer hale getirmektedir.

2007 genel seçimleri itibariyle mecliste çoğunluğu oluşturan partiler AKP ve CHP'dir. Partilerin merkez sağ ve merkez sol görüşe sahip olması, ayrıca iki partinin toplamının meclisin çoğunluğunu oluşturmamasından ötürü, bu partilerin kadın kolu tüzükleri hem meclis genelinin, hem de her iki siyasal düşüncenin kadına bakış açılarını değerlendirebilmeyi sağlayacaktır.

AKP'de kadın kolları yetki ve görev tanımları parti tüzüğü içerisinde kadın kollarına ilişkin maddelerde belirtilmiştir. AKP Tüzüğüne göre (www.akparti.org.tr/parti/tuzugu_80.html Erişim: Nisan 2010) teşkilat kademeleri; belde, ilçe, il ve genel merkez teşkilatlarından, belediye meclisi grupları ve il genel meclisi grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi parti grubundan ibarettir. Kadın ve gençlik kolları ise il ve ilçe teşkilatlarına bağlı yan kolları oluşturmaktadır. Parti üyeliği kazanmış her kadın, aynı zamanda kadın kolları üyeliği de kazanmış olur. Tüzüğe göre, kadın kollarının kurulması zorunlu kılınmamıştır. Kurulması, bir üst düzey yönetim kuruluşunun kararıyla gerçekleşmektedir. Kadın kolları il ve ilçe başkanları, yönetim ve yürütme kurulu, aynı şekilde bir üst düzey yönetim kuruluşunun oluruyla ve ataması şeklinde oluşturulmaktadır. Parti tüzüğüne göre kadın kolları, kongrelerini partiye bağlı merkez yürütme kurulunun oluruyla, onların gözetimi ve denetimi altında ve partinin

kongrelerini engellemeyecek şekilde yapabilir. Kadın kollarının danışma toplantıları da merkez karar ve yönetim kurulunun oluru ve kararıyla yapılmaktadır. Ayrıca delege seçimleri de yine partinin yönetim kurulu gözetiminde gerçekleştirilmektedir. Yetki ve görev tanımı; kadın kollarının bağlı olduğu teşkilat kademesiyle uyum ve eşgüdüm içinde çalışması olarak belirtilmiştir. Ayrıca, kadın kolları başkanları, bağlı bulunduğu yerdeki teşkilatın yönetim ve yürütme kurulunun doğal üyesi sayılmış, ancak oy hakkı verilmemiş, üyeliği yalnızca toplantılara katılıp müzakerelere iştirak etme biçiminde belirtilmiştir. Kadın kolları ile ilgili çalışmalar, parti genel başkan yardımcılığına bağlı olarak yürütülmektedir. Parti merkez yürütme kurulu, kadın kolları merkez organları da dahil olmak üzere her kademedeki yönetim, başkan ve üyelere kısmen veya tamamen el çektirme yetkisine sahip kılınmıştır.

CHP’de parti tüzüğünden ayrı olarak kadın kolları yönetmeliği bulunmaktadır. Bu yönetmeliğe göre (www.kadin.chp.org.tr/kkchpbelgeler.html Erişim: Nisan 2010) kadın kolları, il ve ilçe teşkilatlarına bağlı bir yan kol olarak tanımlanmıştır. Kadın kollarını oluşturma amaçları; partinin yaygın olarak benimsenmesini sağlamak, parti tüzük, program, ilke ve politikalarını kadınlar arasında yaymak, kadınların ailede, toplumsal ve siyasal yaşamda eşit ve özgür bireyler olarak yer almasını sağlamak olarak belirtilmiştir. Kadın kolları il, ilçe kongreleri ve kadın kolları kurultaylarının yeri, günü, saati ve gündemi, bağlı bulunulan bir üst birimin görüşü alınarak belirlenmektedir. Kadın kolları her düzeyde ana örgüt birimine bağlı olarak çalışmaktadır. Partinin il, ilçe ve belde örgütleri merkez yönetim kurulunca atama usulüne göre belirlenmektedir.

İl ve ilçe kadın kollarının görevleri genel olarak;

- İl-ilçe meclisine yardımcı olmak, gerektiği zaman beraber çalışmak,
- Parti propagandası yapmak ve üye toplamak,
- Mahalle bazında kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını saptayıp çözümüne yardımcı olmak olarak belirtilmiştir.

Genel merkez kadın kolunun görevleri ise;

- Parti kurultayı ve parti meclisinin aldığı kararları ve gündemi, il ve ilçe kadın kollarına aktarmak,

- İl ve ilçe kadın kolları faaliyetlerini takip etmek, yönlendirmek,
- Seçim çalışmalarına katılmak, yayınlar hazırlamak,
- Gerek Türkiye’deki, gerekse dünyadaki kadın kuruluşlarıyla ilişki haline olup kadın erkek eşitliğine katkıda bulunmak,
- Toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda kadın erkek eşitliğinin sağlanmasının ön koşulu olarak başta laiklik ilkesi olmak üzere Atatürk ilkelerini ve CHP’nin görüşünü savunmak biçiminde özetlenmiştir.

İl ve ilçe kadın kolu başkanları, ana kademe yönetim kurulu toplantılarına katılma hakkına sahip olmakla birlikte oy kullanamamaktadır. Genel merkez kadın kolu başkanı da aynı şekilde parti meclisi toplantılarına katılabilmekte fakat oy kullanma yetkisi bulunmamaktadır. Görevden alma kararını bir üst kademe kadın kolu doğrudan alabileceği gibi, parti örgüt yönetiminin önerisini de alabilmektedir.

Gerek CHP, gerekse AKP’de kadın kolları, teşkilat şeması içerisinde yardımcı, yan kol olarak belirtilmiştir. Kadınları, gençlik kollarıyla aynı kategoriye koyarak yetişkin sıfatından ve yetişkin işlerinden ayrı tutmak, ayrıca yan ve yardımcı işlerin sorumluluğunu vermek, onları siyasal yaşamda ikinci planda konumlandıran, kadının bireyliğini yadsıyan, edilgenleştiren bir ortam yaratmaktadır. Kadın kolları, kendileriyle ilgili her türlü faaliyet, toplantı, karar ve gündemi bağlı oldukları ana kademeye bildirip, onların onayıyla hareket etmek durumundadır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre de kadın cinsi erkeklerin idaresinde, onlara bağlı olarak görülmektedir. Ana kademelerin erkek egemen yapısı düşünüldüğünde parti teşkilatının işleyişinin toplumsal yapının bir yansıması olduğu düşüncesi daha anlamlı hale gelmektedir. Kadın kolları il, ilçe başkanlarının ve genel başkanının ana kademe ve parti meclisi toplantılarına katılıp oy kullanma yetkisinin olmaması, parti içinde kadın kolları adına bir temsil yetkisinin bulunmaması ve doğal olarak da partiyle ilgili kararlarda kadın kollarının fikirlerinin resmi olarak değerlendirilmeye alınmadığı sonucunu doğurmaktadır. Özetle, her iki partinin de tüzüğünde var olan kadın kolu profili, kadının siyasete aktif katılımını, karar verme mekanizmalarında görev almasını sağlayıcı ve teşvik edici eylemlerden uzak gözükmemektedir.

Tıpkı parti programında olduğu gibi kadın kolları tüzüğünde de CHP ve AKP arasında farklar bulunmaktadır. AKP tüzüğünde, kadın kollarının görevi, ana kademeyle eşgüdümlü çalışmak şeklinde ifade edilip, kesin bir çerçevesi olmayan, ana kademenin kadın kolunu istediği gibi kullanmasına olanak verecek bir söylem oluşturulmuştur. Bu durum kadın kollarının parti içinde meşru ve güçlü bir konum elde etmesini güçleştirmektedir. CHP’de ise il ve ilçe kadın kolları görevleri arasında mahalle bazında kadınların toplumsal, ekonomik, sosyal sorunlarını saptayıp çözüm üretmek, genel merkez kadın kolu görevleri arasında da, ulusal ve uluslar arası platformlarla işbirliği halinde olup kadın erkek eşitliğine katkıda bulunmak sayılmıştır. AKP tüzüğünde kadın kollarına ilişkin maddelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve özellikle de kadının temsil sorununa hiç değinilmemiştir. Bu yönüyle parti programındaki kadın söyleminden farklı bir söylem oluşturulmamıştır. CHP, AKP’den farklı olarak eşitlik ve özgürlük söylemlerine vurgu yapmış ve toplumda kadın erkek eşitliğini sağlama konusunda kadın kollarına yetki vermiştir. CHP bu noktada AKP’den daha duyarlı olmasına karşın, temsil sorununa hiç değinmemiş olması ve genel ifadelerle kadın erkek eşitliğinden bahsetmesinden ötürü gerek parti programında gerekse kadın kolları yönetmeliğinde kadın konusuna simgesel yaklaşımdan öteye gidememiştir.

Türkiye’de siyasal partilerin çoğunun, kadınların siyasetin içinde aktif şekilde görev almalarına ve karar verme mekanizmalarında olmalarına somut bir çaba sarf etmedikleri görülmektedir. Partilerin hiçbirisinde açık bir şekilde kadınlara karşı bir engelleme politikası olmamakla beraber; partilerin kadınları biryandan yüceltip, övmesi, öte taraftan da politik sorumluluk yerine rutin işlerde görevlendirmesi çelişki yaratmaktadır (Tekeli, 1982:159). Bu durum, doğal olarak partilerin kadın söylemlerinde ne derece samimi olduklarını sorgulama ortamı doğurmaktadır.

Genellikle partiler, kadınları siyasal propaganda ve seçim kampanyaları için bir araç olarak görmekte ve çoğunlukla alt kademelerde çalıştırmaktadır⁹. Kadın kolları, partinin genellikle geri hizmetlerinde konumlandırılmakta, çoğunluğu erkek olan adaylara oy

⁹ Türkiye’de özellikle 1980’lerden sonra yükselişe geçen “kadın” ve “İslamcılık” hareketlerinin ortak noktası olan Müslüman kadınların en güçlü örgütlendiği kurumlardan biri Refah Partisi Hanımlar Komisyonu olmuştur. Ancak, 1995 seçimlerinde partinin seçim propagandalarında oldukça önemli işlevler yüklenen kadınlara milletvekili listelerinde hiç yer verilmeyişi tartışmalar doğurmuştur (İlyasoğlu,1995:754).

toplamak için koşuşturmakta, mitinglerde boy göstermekte, partiye para toplamakta ve bir hayır kurumu gibi çalışmaktadır (KA-DER, 2005:49). Kadınların parti yeliği her zaman teşvik edilmekle birlikte, ana kademelerde görev almaları, temsil ve karar verme mekanizmalarında bulunmaları aynı oranda teşvik edilmemektedir. Kadın kolları örgütlenmesinde de siyasetin bu bakışı yatmaktadır.

Siyasi partilerin yalnızca kadın erkek eşitliğinden bahsetmeleri ve kadın cinsini yücelten söylemlerde bulunmaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve temsil sorununu çözmek için yeterli gözükmemektedir. Herkesin üzerinde hemfikir olduğu kadın erkek eşitliğini fiili anlamda sağlamaya yönelik çabalar, siyasal süreçlerde cinsler arası eşit temsili sağlayıcı eylemlerde bulunmaktan geçmektedir. Kadının temsil sorununu çözme amacıyla kurulan kadın kolları, ataerkil siyaset tarafından kullanılmaya devam ettiği sürece, kadınları siyasete yakınlaştıran değil, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine ve erkek egemen siyasetin pekiştirilmesine hizmet etmesi kaçınılmaz gözükmemektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada temel olarak nicel yöntem benimsenmiştir. Araştırma modeli betimleyici araştırmadır. Araştırmada siyasette kadının en yoğun olarak yer aldığı alan olan kadın kolları ele alınmıştır. Bu bağlamda kadın kollarının siyasal yaşam içerisindeki rolü, kadın kollarına üyelerin sosyo-ekonomik özellikleri, toplumsal cinsiyet, Türkiye’de kadının sosyal, siyasal ve ekonomik konumu hakkındaki değerlendirmeleri, kadın ve siyaset ilişkisi hakkındaki görüşleri, son olarak da araştırma problemine yönelik tutumları incelenmiştir. Araştırmada, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve temsil sorunu olduğu varsayımlarından hareketle, kadın ve siyaset ilişkisi herhangi bir müdahale yapılmaksızın kadın kolları çatısı altında incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma, yarı yapılandırılmış görüşme ve derinlemesine görüşme teknikleri ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. Araştırma Alanı ve Katılımcılar

Bu araştırmanın alanını AKP ve CHP kadın kollarına mensup kadınlar oluşturmaktadır. Kadın ve siyaset ilişkisinin incelendiği bu araştırmada siyasette kadınların çoğunlukta olduğu alan olan kadın kolları, araştırmanın kapsamına alınmıştır. AKP ve CHP’nin seçilmesinin sebepleri ise; AKP’nin gerek 2002, gerekse 2007 genel seçimlerinden iktidar partisi olarak çıkması, CHP’nin ise ikinci büyük parti olarak mecliste yer almasıdır. Ayrıca iki partinin toplam oylarının %50’yi geçerek mecliste çoğunluğu oluşturması da bir diğer etmendir. İki partinin oy toplamının %50’yi geçmesi, verilerin çözümü ve yorumlanması sırasında kadın-siyaset ilişkisi ile ilgili genel çıkarımlar yapılabilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca AKP’nin merkez sağ, CHP’nin de merkez sol bir parti olması, her iki siyasal görüşe sahip kadınların görüşlerini ortaya çıkarma, değerlendirme ve karşılaştırma imkanı vermesi bakımından önem taşımaktadır.

Katılımcılar, Bursa merkez ilçeleri olan Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım AKP ve CHP kadın kollarına mensup kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların Bursa’dan

seçilmesinin nedeni, Bursa'nın Türkiye'nin metropol kentlerinden biri olmasından ötürü siyasetin ve siyasal faaliyetlerin aktif bir şekilde yapılması, aynı zamanda göç alan bir endüstri şehri olmasından dolayı da değişik sosyal, kültürel ve ekonomik konumdaki kadınlara ulaşabilme imkanını sağlamasıdır. Bu özellikleriyle Bursa, İstanbul ve Ankara'ya benzemekte, bunun yanı sıra İstanbul ve Ankara'nın nüfus yoğunluğundan az olması sebebiyle de katılımcılara ulaşabilme ve görüşme açısından görece kolaylık sağlamaktadır. Bu özelliklerinden ötürü ellisi AKP, ellisi CHP olmak üzere Bursa merkez ilçeler kadın kollarına mensup toplam yüz üye kadın, araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Görüşmede araştırmanın konusuna ve problemine yönelik kapalı ve açık uçlu olmak üzere seksen altı adet soru olup soruların otuz yedi adedi beşli Likert ölçeğine göre hazırlanmış görüş cümleleridir. Katılımcılardan bu görüşlere ne derece katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Verilerin toplanması aşamasından önce kadın kolları başkanlarıyla telefon görüşmesi yapılarak araştırma hakkında bilgi verilmiş ve randevu talep edilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerin ardından kadın kollarının etkinlik, toplantı gün ve saatleri ile ilgili bilgi alınmıştır. Birden çok katılımcıya kısa sürede ulaşabilme açısından görüşmeler, kadın kollarının etkinlik ve toplantı günlerinde yapılmaya çalışılmıştır.

Daha sağlıklı veriler elde etmek açısından ise bir yıl ve daha fazla süredir üye olan kadınlar tercih edilmiştir. Her görüşmenin tamamlanması açık uçlu sorulara verilen cevapların uzunluğuna bağlı olarak değişmekle birlikte ortalama yirmi dakika sürmüştür. Ayrıca görüşmelere katılan dört kadın ile derinlemesine görüşmeler de yapılmıştır.

3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Elde edilen verilerin çözümünde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılmıştır. Kapalı uçlu soruların yanıtlarına belirli değerler verilmiş, açık uçlu sorular ise belli başlıklar altında gruplanarak o grupların her birine bir değer verilerek programa yüklenmiştir. Çözümlenen veriler; katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri, kadın, siyaset ve kadın kollarına ilişkin ifadeleri son olarak da araştırma problemine yönelik tutumları olmak üzere üç temel başlık altında yorumlanmaya çalışılmıştır.

3.5. Araştırmanın İnanırlığı

Bu Araştırmada,

- Yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme teknikleri beraber kullanılmış, böylece yöntemden kaynaklanabilecek hatalar giderilmeye çalışılmıştır.
- Tüm katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmış, böylece yanlış ya da eksik anlamalarından kaynaklanacak problemler en aza indirilmeye çalışılmıştır.
- Verilerin yorumlanması aşamasında istatistiksel sonuçlar, elde edilen nitel verilerle desteklenmiş, böylece verilerin yorumlanmasında araştırmacının öznelliğinden kaynaklanabilecek hatalar azaltılmaya ve araştırmanın nesnellik düzeyi artırılmaya çalışılmıştır.

3.6. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri

Bugün, en gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde kadınlar fırsatlardan ve kaynaklardan eşitsiz bir biçimde faydalanmaktadır. Kadının içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik eşitsizlik bugün tüm dünyanın üzerinde hemfikir olduğu bir konudur. Kadın konusu; akademik alanda kürsüler kurularak ve bilimsel araştırmalar yapılarak, sosyal alanda sivil toplum örgütleri ve medya vasıtasıyla dile getirilerek, siyasal alanda ise siyasi partiler, meclis grupları ve yerel yönetimler aracılığıyla tartışılıp çözüm yolu üretilmeye çalışılan bir konudur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının temsil sorunu en gelişmiş ülkelerde bile mevcut kadın sorunları

arasında yer almaktadır. Kadın-siyaset ilişkisi ve kadının temsil sorunu gibi kesin bir olgunun araştırmanın konusu olması, araştırmayı da o oranda güçlü kılmaktadır.

Araştırmanın bir diğer güçlü tarafı ise veri toplamada yarı yapılandırılmış görüşme ve derinlemesine görüşme tekniklerinin kullanılmasıdır. Böylelikle görüşmelerde daha derin verilere ulaşmak mümkün olmuştur. Ayrıca görüşme yapılan kişilerle yüz yüze iletişim halinde olunması, onların tepkilerini, duygularını ve geribildirimlerini anında görebilmek açısından önemli bir avantaj sağlamıştır. Yüz yüze iletişim halinde olduğundan ötürü yanlış anlaşılardan kaynaklanan hatalarda anında düzeltme imkanı olmuştur. Ayrıca, katılımcılarla iyi bir iletişim kurarak daha samimi cevaplar ve daha sağlıklı veriler elde etmek mümkün olmuştur. Görüşme sayesinde araştırma, pozitivizmin sınırlılıklarından da kurtarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada merkez sağdan AKP ve merkez soldan CHP olmak üzere sadece birer parti ile görüşülebilmiş, diğer partilerin kadın kolları bu araştırmada temsil edilmemiştir. Ayrıca katılımcıların yalnızca Bursa merkez ilçeleri olan Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım AKP ve CHP kadın kollarına üye kadınlardan oluşması, elde edilen bulguların ve yorumların görüşülen kişiler çerçevesinde olması, araştırmanın sınırlı yönlerini oluşturmaktadır.

4. BULGULAR ve YORUM

4.1. Giriş

Bu bölümde katılımcılara uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının SPSS değerlendirmeleri bulunmaktadır. İlk 21 soru, katılımcıların sosyo-ekonomik özelliklerini saptamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bunların haricinde katılımcıların aile yapısını daha iyi anlamak adına anne, baba ve varsa eşlerinin de eğitim durumları ve meslek bilgileri, soruların içerisinde yer almaktadır. İkinci kısım olarak da nitelendirilebilecek 22–49 arasındaki sorular; katılımcıların siyaset ve siyasal partilerde kadın kolları, toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamda kadının durumu, kadın ve siyaset ilişkisi hakkındaki düşüncelerine yönelik kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Son olarak 50–86 arasındaki sorular ise araştırmanın problemine uygun olarak hazırlanmış ifadelerden oluşmaktadır. Beşli Likert ölçeğine göre hazırlanan ifadeler katılımcıların tutumlarını ölçmeye yöneliktir. Daha sağlıklı bir çözümleme açısından AKP’li ve CHP’li kadınlarla yapılan görüşmelerin SPSS değerleri ayrı ayrı incelenmiştir. Böylece farklı siyasal görüşlere sahip kadınların, sosyo-ekonomik özelliklerini, siyaset, kadın ve kadın kollarına yönelik değerlendirmelerini ve tutumlarını daha net bir şekilde görebilme ve karşılaştırma imkanı sağlanmıştır.

4.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri; yaş, doğum yeri, medeni durum, eğitim, gelir, meslek, varsa eş ve çocuk bilgileri, sosyal ve kültürel faaliyetleri, anne ve babalarının meslek ve eğitim bilgilerini kapsamaktadır.

Katılımcıların genel yaş ortalaması 44,63 olarak belirlenmiştir. Partilere göre ayrıldığında AKP’nin 39,22 CHP’nin ise 50,04 olduğu görülmektedir. Buna göre, AKP’li kadınların CHP’li kadınlara göre daha genç bir kadroya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Yaş Ortalaması

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
	39,22	50,04
Genel Yaş Ortalaması: 44,63 (n=100)		

İki parti arasında yaş ortalamasının bu derece farklı olmasının sebebi katılımcıların meslek bilgilerinde netlik kazanmaktadır. AKP’li kadınların %72’si ev kadını iken CHP’de bu oran %32’dir. Ayrıca, CHP’li kadınların %50’si emekli iken AKP’de emeklilerin oranı yalnızca %2 olarak belirlenmiştir. Buna göre AKP’li kadınların büyük bir kısmının üretim sürecinde yer almadığı, doğal olarak kadın kollarına üyeliğin daha erken yaşlarda başladığı görülmektedir. CHP’li kadınların yarısının emekli olduğu düşünüldüğünde yaş ortalamasının yüksek çıkması anlamlı gözükmemektedir. Emekli olan CHP’li kadınların %60 gibi önemli birçoğunun da öğretmen emeklisi olması ayrıca dikkat çekicidir.

Berktaş’a göre (2003:108), ulus devlet projesi ve Cumhuriyetin resmi ideolojisi, kadınların kamusal alana çıkmalarından ve meslek sahibi olmalarından yanaydı ancak kadınların geleneksel rollerini modern biçimde sürdürmeyi amaçlamaktaydı. Bu sebeple “yeni kadın” için geçerli rol kalıplarını ulus devleti ve Cumhuriyetin “yeni erkek”leri belirlemeye başlamıştır. Kemalist erkeklerin ortaya koyduğu kadın profili hem ailevi hem de milli görevlerini bilen, başkaları için yaşayan, fedakar, şefkatli kadındı. Bu noktada Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kadınları yönlendirdiği yegane meslek grupları tam da kadınlara uygun görülen, ayrıca toplumsal cinsiyet rolleriyle de örtüşen öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerde kendini göstermiştir. Görüşmelere katılan CHP kadın kollarına üyelerinden emekli olanların %60 gibi önemli bir çoğunluğunun öğretmen olması yönündeki araştırma bulgularının Bertay’ın teziyle örtüştüğü görülmektedir.

Tablo 2. Meslek Bilgileri

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Çalışmıyor (ev kadını)	%72	%32
Emekli	%2	%50
Dışarıda ücretli veya serbest meslek	%26	%18

Mesleğini ev kadını olarak belirten AKP’li kadınların %71’i daha önceden bir meslek sahibi olduğunu belirtirken bu oran CHP’de %29 olarak belirlenmiştir. Daha önceden meslek sahibi olan AKP’li kadınların yarısından fazlası, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin nedenlerden ötürü işten ayrıldığını belirtmiştir. Bu gerekçeler; evlilik, çocukların doğumu, kocanın ya da ailenin izin vermemesi olarak açıklanmıştır. CHP’li kadınlarda ise meslek sahibi olmama durumu daha çok ekonomik gerekçeler üzerinden açıklanırken işten çıkarılma, iş yerinin kapanması, iş arama ve işsizlik şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

AKP’li kadınların %80’i, CHP’li kadınların ise %74’ü evlidir. Her iki partide de boşanmış kadın oranı oldukça düşük olmakla birlikte AKP’de bu oran %2, CHP’de ise %4’tür. AKP’li kadınların yaş ortalamasının daha düşük olmasından ötürü bekar kadın oranı AKP’de daha yüksek iken, yine yaş ortalamasına bağlı olarak dul kadın oranı da CHP’de daha yüksektir. Her iki partiye mensup kadınlarda bekar olanlar ebeveyn ile beraber yaşarken, dul ve boşanmış olan kadınların tamamına yakını ebeveyninden ayrı yaşamaktadır.

AKP’li kadınların %84’ünün, CHP’li kadınların ise %88’inin sosyal güvencesi olduğu saptanmıştır. Büyük çoğu ev kadını olan AKP’li kadınların çoğunun sosyal güvencesinin olmasının sebebi, sosyal güvencesi olanların %48’inin baba veya eş üzerinden sigortalı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oran ise CHP’de yalnızca %9’dur. CHP’li kadınların %77’si 10 yıldan fazla bir süredir kendilerine ait sosyal güvenceleri olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların aylık kişisel gelir ortalaması 1037 TL iken bu rakam AKP’li kadınlarda 902 TL, CHP’li kadınlarda ise 1115 TL olarak belirlenmiştir. AKP’li kadınların yarısından çoğu 1000 TL altı maaş alırken CHP’de ise katılımcıların yarısından çoğunun 1000 TL üstü maaş aldığı görülmektedir. Haneye giren toplam gelirin genel ortalaması 2233 TL iken bu rakam AKP’de 1917 TL, CHP’de ise 2531 TL olarak belirlenmiştir. Her iki partide de haneye giren toplam gelirin en yoğun olduğu grup 1500 ile 2500 TL arasında iken 1500 TL altında AKP’nin yoğunluğu, 1500 TL üzerinde ise CHP’nin yoğunluğu artmaktadır.

Tablo 3. Gelir Düzeyi

	AKP (n=50)	CHP (n=50)	Genel Ortalama (n=100)
Kişisel gelir	902 TL	1115 TL	1037 TL
Haneye giren toplam gelir	1917 TL	2531 TL	2233 TL

Katılımcıların doğum yeri incelendiğinde AKP’li kadınların yarısının, CHP’lilerin de yarısına yakınının Bursa doğumlu olduğu görülmüştür. Kalan katılımcıların doğum yerleri çeşitlilik göstermekle birlikte Türkiye’nin tüm coğrafi bölgelerinden örnekler mevcuttur. Ayrıca Bursa’daki göçmen nüfusun yoğunluğundan ötürü yurtdışı, özellikle Bulgaristan doğumlu katılımcılar her iki parti üyelerinde düşük oranda da olsa bulunmaktadır. CHP’li kadınlar doğum yeri açısından AKP’ye göre daha fazla çeşitlilik göstermektedir. CHP’li kadınların büyük çoğunun memur, özellikle de öğretmen olduğu göz önünde bulundurulduğunda atama, tayin gibi sebepler bu çeşitlilik üzerinde etkili olmaktadır. Her iki partiye mensup kadınların yarısından çoğu büyükşehir ve şehir kökenlidir. Özetle, gerek AKP, gerekse CHP’li kadınların çoğu, Türkiye’nin batı illerinden, şehirli ve göç etmemiş Bursalı kadınlardan oluşmaktadır.

Eğitim durumlarına yönelik bulgular incelendiğinde ise, üniversite mezunu kadın sayısı CHP’de %60 iken, AKP’de bu oran %20’de kalmıştır. AKP’li kadınlarda en büyük çoğunluğu %40 ile lise mezunları oluşturmaktadır. Görüşmelere katılan AKP’li kadınlar çoğunlukla ilkokul, ortaokul ve lise mezunlarından oluşmaktadır. CHP’li kadınlarda ise

üniversite mezunlarından sonra en yüksek grubu %26 ile lise mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 4. Eğitim Durumu

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Üniversite	%20	%60
Lise	%40	%26
Ortaokul	%18	%6
İlkokul	%22	%8

Katılımcıların annelerinin eğitim durumunun en yoğun olduğu grup ilkokul olarak belirlenmiştir. AKP’de bu oran %60 iken, CHP’de %46’dır. Okuryazar anne oranı hemen hemen aynı olup AKP’de %14, CHP’de ise %12’dir. Üniversite mezunu anne sayısı CHP’de %6 iken AKP’li kadınların anneleri arasında üniversite mezunu bulunmamaktadır. Eğitim seviyesinde CHP’li kadınlar, AKP’li kadınlardan daha ileri düzeyde olmasına karşın okuryazar olmayan anne sayısı CHP’de %16 iken bu oran AKP’de %8’dir. Yine aynı şekilde lise mezunu anne oranı AKP’de %12 iken bu oran CHP’de %4’tür. Katılımcıların yaş ortalamaları düşünüldüğünde CHP’li kadınların annelerinin AKP’li kadınlara göre daha yaşlı olması, eğitim seviyesinin daha düşük olmasının nedeni olabilmektedir.

Genel olarak bakıldığında katılımcıların annelerinin eğitim durumları ile katılımcıların kendi eğitim durumları arasında pozitif yönde bir fark görülmüştür. Her iki partide de bir sonraki kuşak kadınlar bir önceki kuşak kadınlara göre daha eğitilidir. Partiler bazında incelendiğinde bu farkın CHP’de daha fazla olduğu görülmüştür. CHP’li kadınların anneleri çoğunlukla ilkokul mezunu iken bir sonraki kuşak kadınlar çoğunlukla üniversite mezunudur. AKP’li kadınların anneleri de çoğunlukla ilkokul mezunu iken bir sonraki kuşak kadınlar çoğunlukla lise mezunudur. Bu veriler aynı zamanda CHP’li kadınların ailelerinin AKP’li kadınların ailelerine oranla kız çocukların eğitimine daha çok önem verdiklerini destekler niteliktedir.

Katılımcıların annelerinin meslekleri incelendiğinde her iki partiye mensup kadınların annelerinin büyük çoğunun ev kadını olduğu görülmektedir. Burada kuşaklar arasında kadınların üretim sürecine katılma oranları incelendiğinde her iki partiye mensup kadınlarda da tıpkı eğitim durumu gibi pozitif bir fark görülmüştür. Fakat bu fark AKP’de oldukça düşük, CHP’de ise oldukça yüksektir. AKP’li kadınların annelerinin %86’sı ev kadını iken, AKP’li kadınlarda bu oran %72’dir. CHP’li kadınların annelerine bakıldığında ise %78’i ev kadını iken bu oran CHP’li kadınlarda %32’lere kadar düşmektedir. CHP’li kadınlarda kuşaklar arasında üretim sürecine katılma ve eğitim seviyesi oranlarında büyük farklar varken bu derece bir farklılık AKP’de görülmemiştir. Bu verilere göre, CHP’li kadınların aileleri, AKP’li kadınların ailelerine göre kız çocuklarının gerek üretim sürecine katılmalarına, gerekse eğitim almalarına daha fazla önem vermiştir. Sonuç olarak kadınların sosyal statüsü CHP’li kadınların ailelerinde AKP’ye kıyasla daha hızlı ilerlemektedir.

Katılımcıların babalarının eğitim düzeylerine bakıldığında tıpkı annelerin eğitim düzeyleri gibi ağırlıklı olarak ilkokul mezunu oldukları görülmüştür. CHP’li kadınların babalarının %40’ı, AKP’li kadınların babalarının ise %52’si ilkokul mezunudur. Üniversite mezunu olan baba oranı incelendiğinde CHP’li kadınların babalarının %18’i üniversite mezunu iken AKP’li kadınların babalarının %8’i üniversite mezunudur. Yine annelerde olduğu gibi AKP’li kadınların babaları arasında okuryazar olmayan bulunmamakla birlikte, bu oran CHP’de %6’dır. Bu durum da yine yaş ortalamasıyla ilişkilendirilebilir. CHP’li kadınların babalarının daha yaşlı olmaları, eğitim imkanlarının geçmişte daha kısıtlı olması, sosyal koşullar gibi etmenler hiç okul okumamış kitlenin daha çok CHP’li kadınların anne ve babalarında yoğunlaşmasına sebebiyet verebilmektedir.

Katılımcıların babaları ve anneleri arasında eğitim düzeyi olarak çok büyük bir fark olmamasına karşın babaların hepsi üretim sürecinin içinde bulunmuştur. Kadın ve erkek arasında eşit eğitim düzeyi olmasına karşın ataerkil değerler ve eşit olmayan toplumsal ilişkiler bu verilerde çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. AKP’li kadınların babaları ağırlıklı olarak çiftçi, esnaf ya da serbest meslek erbabı olup kendi hesabına çalışan iken, CHP’li kadınların babaları ise çoğunlukla memur statüsünde olup dışarıda ücretli

Çalışanlardan oluşmaktadır. AKP’li kadınların babalarının %2’si asker kökenli iken bu oran CHP’de %6’dır. Buna göre CHP’li kadınların babalarının AKP’li kadınların babalarına kıyasla daha yüksek statüdeki mesleklerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Katılımcılardan evli olanların eşlerinin eğitim durumu incelendiğinde CHP’li kadınların eşlerinin %62’sinin niversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu oran AKP’li kadınların eşleri arasında %25’tir. AKP’li kadınların eşlerinin eğitim durumu ise %38 ile en çok lise mezunlarından oluşmaktadır. Bu oran CHP’li kadınların eşleri arasında %22’dır. Her iki partiye mensup kadınların eşleri arasında %3 oranında askeri okul mezunu bulunmaktadır. AKP’li kadınların eşlerinin çoğu lise, ortaokul ve ilkokul mezunu iken, CHP’li kadınların eşlerinin yarısından fazlası niversite mezunudur. Verilere göre AKP’li ve CHP’li kadınlar ile eşleri arasında eğitim düzeyi bakımından büyük bir farka rastlanılmamıştır. Tıpkı katılımcı kadınların eğitim düzeyi gibi AKP’li kadınların çoğunlukla lise, CHP’li kadınların ise niversite mezunu eşleri bulunmaktadır.

Hem AKP’li hem de CHP’li kadınların eşlerinin büyük bir kısmı dışarıda ücretli olarak çalışmaktadır. Her iki partiye mensup kadınlarda çalışmayan eş oranı %3’tür ve gerekçe olarak ekonomik kriz sebebiyle işten çıkartılma gösterilmiştir. AKP’li kadınların babaları daha çok esnaf, ifti ve serbest çalışırken bir sonraki kuşak erkeklerde dışarıda ücretli çalışan işçi ve memur pozisyonlarına doğru bir yönelme gözükmektedir. Bu verilere göre AKP’li kadınların eşlerinin babalara göre mesleki statülerini yükselttikleri ortaya çıkmaktadır. CHP’li kadınların eşlerinin ise, kadınların babaları gibi genel olarak dışarıda ücretli işçi ve memur pozisyonlarında çalıştığı gözükmektedir. Tıpkı partili kadınların anne ve babaları arasında eğitim düzeyinin denk olup da üretim sürecine katılmada büyük farkların olması gibi, partili kadınlar –zellikle AKP’li kadınlar– ve eşleri arasında da aynı durum saptanmıştır.

Yukarıdaki verilere göre, ebeveynlerden oluşan birinci kuşakta her iki partide de kadınların büyük çoğu, üretim sürecinin dışında iken erkeklerin tamamı çalışmaktadır. Burada AKP’li ve CHP’li kadınların ebeveynlerinin çalışma durumları arasında ciddi bir fark gözükmemektedir. İkinci kuşakta AKP’li kadının ekonomik statüsünde birinci

kuşağa göre önemli bir fark gözükmezken, CHP'li kadına bakıldığında ise kadının ekonomik statüsünde bir önceki kuşakla kıyasla pozitif yönde büyük bir fark olduğu görülmüştür. Kısaca özetlenecek olursa, AKP'de iki kuşak boyunca kadınların ekonomik statülerinde kayda değer bir ilerleme ve gelişme görülmezken, CHP'li kadınların ekonomik statüsünde olumlu gelişmeler olmuştur.

Katılımcıların çocuklarına yönelik veriler incelendiğinde, sahip olunan genel çocuk ortalamasının 1,8 olduğu görülmektedir. Partiler açısından bakıldığında AKP'li kadınların çocuk ortalaması 2 iken, bu oran CHP'li kadınlarda 1,6'dır. İki çocuk ve altında CHP'li kadınların yoğunluğu dikkat çekerken, 2 çocuk ve üzerinde ise AKP'li kadınların yoğunluğu dikkati çekmektedir. AKP'li kadınların %66'sının, CHP'li kadınların ise %46'sının çocuklarının halihazırda eğitimlerine devam eden öğrenciler olduğu görülmüştür. Yaş ortalamasının daha genç olmasından ötürü AKP'de öğrenci çocuk sayısı daha fazla ve çoğunlukla 18 yaş altı iken, CHP'de ise sayıca daha az ve çoğunlukla 18 yaş üstü üniversite öğrencileri bulunmaktadır. AKP'li kadınların %10'unun ev kadını çocukları olduğu ve tıpkı anneleri gibi toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle çalışmadıkları saptanmıştır. CHP'li kadınların çocukları arasında ev kadını olan çocuk görülmemiş, fakat %6 oranında ekonomik krizden ötürü işsiz olan çocuklar saptanmıştır. AKP'de ise kriz mağduru çocuk bulunmamaktadır. AKP'li kadınların çocukları daha düşük statüdeki meslek gruplarında toplanmış iken CHP'li kadınların çocuklarının mesleki statülerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. AKP grubunda birinci ve ikinci kuşak kadınların ekonomik statülerinin CHP'ye göre daha düşük olması gibi, üçüncü kuşak kadınlarda da AKP grubunun ekonomik statüsü (önceki kuşaklara göre aradaki fark azalmakla birlikte) CHP'ye göre daha geri kalmıştır. Kısaca özetlenecek olursa, AKP'li kadınlarda üç kuşak boyunca kadınların ekonomik ve sosyal statüleri CHP'li kadınlara göre daha yavaş ilerlemektedir.

Katılımcı kadınların, Recep Tayyip Erdoğan'ın en az üç çocuk söylemine ilişkin fikirleri sorulduğunda AKP'li ve CHP'li kadınlar arasında ciddi farklılıkların olduğu görülmüştür. AKP'li kadınların %94'ü Erdoğan'ın bu savını desteklerken, CHP'li kadınların tamamı bu sava karşı çıkmıştır. AKP'li kadınlar arasında bu söyleme karşı

çıkanların oranı ise %6 olarak tespit edilmiştir. Ancak, AKP’li kadınlar Erdoğan’ın söylemini farklı gerekçelerle desteklemişlerdir.

AKP’li kadınların %66’sı Erdoğan’ın savını koşulsuz şartsız destekleyerek, en az üç çocuğa sahip olmanın ve nüfusun artmasının, Türkiye’nin politik gücü, aile birliği ve ekonomi üzerinde olumlu etki yaratacağını düşünmektedir. Bu sayede Türkiye’nin daha güçlü bir ülke olacağı ifade edilmiştir. Bu grupta öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Sayımız azalıyor, genç nüfus düşüyor, ülkenin güçlü olması lazım, ülke için iyidir, nüfus ne kadar artarsa o kadar güçlü oluruz.”

“Çok çocuklu aile iyidir, aile bağları daha kuvvetli olur, hem ilerde birbirlerine destek çıkarlar.”

“Başbakan diyorsa doğrudur...”

AKP’li kadınların %28’i ise ekonomik olarak bakabilenin yapması koşuluyla en az üç çocuk söylemini desteklemektedir.

CHP’li kadınlar ise, Erdoğan’ın söylemini farklı gerekçelerle reddetmişlerdir. Buna göre, CHP’li kadınların %88’i ülkenin ekonomik koşulları elvermediği için söyleme karşı çıkmaktadırlar. Bu oran AKP’li kadınlarda ise %6’dır. CHP’li kadınlar, AKP gibi ailenin değil, ülkenin ekonomik koşullarının en az üç çocuk için yeterli olmadığını ifade ederek bu düşünceye karşı çıkmışlardır. Burada AKP’li kadınların, ekonomik koşulların iyileşmesi kavramına daha çok birey/aile merkezli, CHP’li kadınların ise daha çok toplum merkezli yaklaşımları görülmektedir.

CHP’li kadınların %8’i de nüfus yoğunluğundan ziyade nitelikli insanın önemine vurgu yaparak eğitilmiş ve kültürlü bireylerin, aydın insanların, önemini dile getirmiş, %4’ü ise Erdoğan’ın söylemine feminist eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu yaklaşımda bulunanlar, en az üç çocuğun, kadınları sosyal hayattan ve üretim sürecinden uzaklaştırmaya sebebiyet vereceğini ve onları eve mahkum edeceğini ifade etmişlerdir.

Nitekim feminist literatürde de (Savran, 2008), AKP'nin neo-liberal politikalarla oluşturduğu tüm yasal düzenlemelerin ve söylemlerin, kadın düşmanlığını daha da belirginleştirdiği vurgulanmaktadır. Savran, bu durumu dini muhafazakarlıkla sermaye yandaşlığının bir sentezi olan yeni-muhafazakarlık olarak ifade etmiştir. Kadınları annelik, evlilik ve aile kurumunun içine hapseden, üretim sürecinden ve sosyal hayattan koparan yasal düzenlemeler gibi en az üç çocuk söyleminin de “çok akıllı” bir tasarım olduğunu belirtmiştir. Bu durumu açıklamada ayrımcılık, eşitsizlik, kadını evlilik ve aile içine sıkıştırma gibi kelimelerin yetersiz kalacağını bunun açıkça kadın düşmanlığı olduğunu ifade etmiştir.

Başaran (2010), yazısında, Başkent Üniversitesi Kadın Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin, hazırladığı raporu sunarak Erdoğan'ın söylemine yapılan bilimsel itirazı ortaya koymuştur. Rapora göre, “en az üç çocuk yapın” sözü yerine kadınların, çocukların ve bebeklerin sağlığını koruyucu hizmetlerin önemi dile getirilmiştir. Rapora göre Türkiye’de bebek ve anne ölümleri halen çok yüksek oranlarda seyretmektedir. Ayrıca raporda, Türkiye’nin yaşlı nüfusunun en fazla %5–6 civarında olup bunun halihazırda oldukça az olduğu, Türkiye’de doğurganlık hızının bu şekilde gittiği sürece 30 yıl boyunca oranlarda hiçbir azalma olmayacağı belirtilmektedir.

Kısaca özetlenecek olursa, Erdoğan'ın en az üç çocuk söylemini AKP'li kadınların çoğu koşulsuz şartsız destek verirken CHP'li kadınları çoğu ise ülkenin ekonomik koşullarının çok çocuğa uygun olmadığını ifade ederek söyleme karşı çıkmışlardır. CHP'ye mensup çok az sayıda kadın ise Erdoğan'ın en az üç çocuk söylemini kadın merkezli feminist bir bakış açısıyla eleştirmişlerdir.

Her iki partiye mensup kadınların büyük çoğunun kendilerine ait arabaları bulunmamaktadır. Arabası olan kadınlar AKP’de %18 iken bu oran CHP’de %32’dir. Buna göre partili kadınların büyük bir kısmı kadın kolları faaliyetlerine veya toplantılarına iştirak etmek için genellikle toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınlar, rutin toplantılar dışında yapılan

faaliyetlerde parti tarafından taşıt temininin çok nadir olduğunu, bunun ana kademenin inisiyatifine ve bütçesine bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Hem CHP’li hem de AKP’li kadınların büyük çoğu, her gün düzenli gazete okuduklarını ifade etmişlerdir. CHP’li kadınların gazete okuma oranı %86 iken AKP’de bu oran %76’dır. Okunan gazetelere bakıldığında her iki partiye mensup kadınların da ağırlıklı olarak bağlı oldukları partinin siyasal ideolojisine yakın gazeteleri tercih ettikleri görülmüştür. Buna göre AKP’li kadınların %44’ü ağırlıklı olarak Zaman olmak üzere, Vakit, Yeni Şafak ve Sabah gazetelerini tercih ederken, %26’sı yerel gazeteleri okuduklarını, %10’u ise internetten gazete takip ettiklerini ifade etmişlerdir. CHP’li kadınların da %40’ı Cumhuriyet olmak üzere, sırayla Hürriyet, Milliyet, Habertürk, Sözcü, Birgün gibi gazeteleri takip etmektedir. Yerel gazeteleri takip edenlerin %11, internetten gazete takip edenlerin ise %16 oranında olduğu tespit edilmiştir. Birden fazla gazete okuyanların sayısı AKP’de %16 iken, bu oran CHP’de %52’dir. Buna göre, CHP’li kadınların AKP’li kadınlara göre daha yoğun bir şekilde gazeteleri takip ettiği görülmektedir.

Tıpkı gazete okuma oranları gibi hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğu kitap okuduklarını belirtmiştir. CHP’li kadınlarda kitap okuma oranı %72 iken AKP’de bu oran %66’dır. Her iki partiye mensup kadınlarda da kitap okuma oranları gazete okuma oranlarına göre daha düşüktür. Kitap okuyan katılımcıların tamamı kitaplarını son dönemlerde okuduğunu belirtmektedir. Nitekim en son okunan kitaplar 2008 ve sonraki yıllarda okunmuştur. AKP’li kadınlar arasında %32’lik bir oranla en çok hikaye, roman türü kitapların okunduğu görülürken, bunu %16 ile dini kitaplar, %10 ile kişisel gelişim, %8 ile siyasal kitaplar takip etmektedir. CHP’de ise kitap okuyan kadınların %38’i hikaye, roman türünü tercih ederken, siyasal kitaplar tercih edenlerin oranı %34’tür. CHP’li kadınlar arasında kişisel gelişim kitapları ya da dini kitapları tercih edenler bulunmamaktadır. Elde edilen verilere göre CHP’li kadınların AKP’li kadınlara göre siyasal içerikli kitaplarla daha çok ilgilendikleri görülmüştür. Buna göre CHP’li kadınların siyasal bilgilerini geliştirme yönündeki eğilimlerinin AKP’li kadınlara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Partili kadınların dernek, kulüp üyeliğine ilişkin verileri incelendiğinde AKP'li kadınlar ile CHP'li kadınlar arasında büyük fark olduğu görülmüştür. AKP'li kadınlar arasında herhangi bir dernek ya da kulübe üye olanların oranı %28 iken, bu oran CHP'de %62'dir. AKP'li kadınların çoğunlukla muhafazakar kesimlerin destek gösterdiği Kimse Yok mu?, IHH (İnsani Yardım Vakfı), Deniz Feneri gibi yardım derneklerine üye oldukları görülmüştür. Bunu sırasıyla hobi kulüpleri, kent konseyi kadın meclisi gibi belediyeye bağlı oluşumlar, iş yaşamı ile ilgili dernekler ve diğer sosyal dernekler takip etmektedir. CHP'de ise ağırlıklı olarak seküler, laik kesime hitap eden, Atatürkçü Düşünce Derneği, Cumhuriyet Kadınları Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Lions kulüpleri yer almaktadır. Bunu sırasıyla kent konseyi kadın meclisi gibi belediyeye bağlı oluşumlar, hobi kulüpleri, hemşehri dernekleri ve diğer sosyal dernekler izlemektedir. Partili kadınlar, tıpkı okunan gazeteler gibi ağırlıklı olarak kendi siyasal ideolojilerine uygun dernekleri tercih etmişlerdir. CHP'li kadınlarda daha çok sosyo-politik dernekler ağırlıktayken, AKP'li kadınlar ise hayır ve yardım derneklerini tercih etmişlerdir.

Dernek, kulüp üyeliği ile ilgili elde edile verilerin Millett'in toplumsal cinsiyet ile ilgili söylemleriyle örtüştüğü görülmektedir. Millet (1987:174–175), erkeği yasaların koruyucusu ve kollayıcısı, kadını ise koruyucu, iyilik perisi olarak gören, kadının ev dışındaki tek fırsatı olarak iyilikseverliği, şefkat ve yardımı öğütleyen, özellikle Victoria Döneminde oldukça belirgin olan ataerkil, cinsiyetçi rolleri şiddetle eleştirmiştir. Ona göre kadınlar, ekonomik ve hukuki bağımsızlığa sahip olamadıkları için kendileri gibi muhtaç olanlara gerçek bir yardım yapma olanağından yoksundurlar. Ayrıca, erkek egemen düzenin oluşturduğu yoksulluğu, baskı düzenini kaldırmak yerine yardım ve lütufta bulunarak cinsiyetçi işbölümüyle düzenin meşruiyeti sağlanmaktadır. Çoğu ev kadını olan ve kocaları ya da babaları üzerinden sosyal güvenceye sahip AKP'li kadınların yardım derneklerinde yoğunlaşması, Millett'in teziyle örtüşmektedir.

Tüm sosyo-ekonomik veriler toparlanacak olursa, AKP kadın kollarına üye kadınların daha genç olmasına karşın, CHP kadın kollarına üye kadınlara göre daha geleneksel, muhafazakar ve ataerkil bir profile sahip oldukları görülmektedir. Gerek sosyal, gerekse ekonomik altyapı olarak AKP'li kadınlar kocalarına ya da babalarına görece daha

bağımlı yaşamaktadırlar. CHP’li kadınlar ise, ağırlıklı olarak eğitim düzeyleri daha yüksek olan ve ekonomik açıdan bağımsız veya daha az bağımlı olan kadınlardan oluşmaktadır. Çoğu meslek sahibi, özellikle de öğretmen olan CHP’li kadınların meslekleri itibarıyla AKP’li kadınlara göre kamusal alanla ve sosyal hayatla daha iç içe olmaları, onları daha özgür ve daha az geleneksel kılmaktadır.

4.3. Katılımcıların Araştırma Problemine Yönelik Görüşleri

Bu bölüm kendi içinde üç alt başlığa ayrılmaktadır. Birinci alt başlıkta katılımcıların, mensubu olduğu kadın kolları ile ilgili açıklamaları bulunmaktadır. Ayrıca, kadın kollarının nasıl tanımlandığı, parti içinde ve siyasette nasıl bir role sahip olduğu, elde edilen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci alt başlıkta katılımcıların siyaset, siyasetçiler, aynı zamanda kadın ve siyaset ilişkine yönelik açıklamaları bulunmaktadır. Üçüncü ve son alt başlıkta ise katılımcıların kadın ve kadının toplumsal konumu ile ilgili ifadeleri yer almaktadır.

4.3.1. Katılımcıların kadın kolları ile ilgili değerlendirmeleri

Katılımcıların kaç yıldır kadın kollarında çalıştıklarına yönelik veriler incelendiğinde genel ortalamanın 4,4 yıl olduğu görülmektedir. Partiler bazında incelendiğinde AKP’li kadınlar 3,4 yıldır, CHP’li kadınlar ise ortalama 5,4 yıldır kadın kollarında çalışmaktadır. Günde ortalama çalışma saatine bakılacak olursa, katılımcıların genel ortalaması 2,6 saattir. Partiler bazında değerlendirildiğinde, AKP’li kadınların ortalama 3 saat, CHP’li kadınların ise ortalama 2,3 saat kadın kollarına ilişkin çalıştıkları görülmektedir. Özetle, CHP’li kadınların kadın kolları üyeliği daha uzun iken, AKP’li kadınların kadın kollarında çalışma saatleri daha uzun sürelidir.

Tablo 5. Kadın Kollarına Üyelik Süreleri ve Günlük Ortalama Çalışma Saatleri

	AKP (n=50)	CHP (n=50)	Genel Ortalama (n=100)
Üyelik Süresi(yıl)	3,4 yıl	5,4 yıl	4,4 yıl
Günlük Ortalama Çalışma Süresi (saat)	3 saat	2,3 saat	2,6 saat

Katılımcılardan kadın kollarına neden üye olduklarına ilişkin farklı ve çeşitli cevaplar alınmıştır. Bununla birlikte AKP kadın kollarından görüşmelere katılanlar daha çok parti liderine sempati, fakir ailelere ve muhtaçlara yardım etmek gibi hayır işleri amacıyla kadın kollarına üye olduklarını ifade etmişlerdir. CHP kadın kollarından görüşmelere katılanlar ise daha çok çağdaş ve laik bir toplumun oluşturulmasına ve korunmasına katkıda bulunmak, ülke için bir şeyler yapmak amacıyla kadın kollarına üye olduklarını belirtmişlerdir.

AKP’li kadınların %48’i, partiye ve partinin lideri Erdoğan’a sempati duyduklarını ve çok sevdiklerini, destek verdiklerini ve partinin güçlenmesi için kadın kollarına katıldıklarını ifade etmişlerdir. Tür ve Çıtak’ın “AKP ve kadın” ile ilgili araştırmasında da (2006:266) Erdoğan’ın kadınlar üzerindeki etkisi, kadınlarda derin bir “hayranlık” uyandırdığı açıkça görülmektedir. Bu anlamda elde edilen bulguların Tür ve Çıtak’ın araştırmasıyla örtüştüğü söylenebilir. Bu grupta kadınların ağırlıklı olarak “*çorbada benim de tuzum bulunsun*”, “*bende yardımcı olmak istiyorum*”, “*benim de partiye bir katkım olsun*” şeklinde ifadelerle partinin yanı sıra kadın olarak siyasetin içindeki yerlerini de tanımlamışlardır. Söz konusu bu tanımlama biçiminin parti tüzüğündeki kadın kollarının tanımı ile de uyum halinde olduğu görülmüştür. Nitekim AKP tüzüğünde kadın kolları; yardımcı, yan kol şeklinde tanımlanmış ve ana kademeyle uyumlu çalışmaları esas alınmıştır. Erkek egemen ana kademe yapısı ve siyaset düşünüldüğünde AKP kadın kollarına üye kadınların çoğunlukla ataerkil siyasetle uyumlu bir şekilde hareket ettikleri gözükmektedir.

CHP’li kadınlar arasında da partiye destek vermek için kadın kollarına üye olan %16 oranında bir kesim bulunmaktadır. Ancak CHP’li kadınlar, parti liderinden çok parti

programını, partinin vizyonunu ve misyonunu beğendikleri için CHP kadın kollarına üye olduklarını ifade etmişlerdir.

Öte yandan, AKP’li kadınların %36’sı da sosyalleşmek, aktif olmak ve muhtaç ailelere ve insanlara yardım etmek amacıyla kadın kollarına üye olduklarını ifade etmişlerdir. Bu grupta öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Arkadaşlarım tavsiye etti. Sosyal olmak, faaliyetler yapmak, muhtaçlara yardım etmek için. Belli bir yaştan sonra evde boş boş oturmak sıkıntı veriyor.”

“Faaliyetleri ve dayanışmayı seviyorum. Kendi mahallemdeki eksiklikleri çevremdeki muhtaçları iletmek, sosyal bir ortamda olmak için katıldım. Bir fakire yardım ettiğimde onun bir ‘Allah razı olsun’ demesi beni çok mutlu ediyor.”

“Aktif olmak, sosyal olmak için, fakir fukarayı kollamak gerek.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere AKP’li kadınlar, kadın kollarını boş zamanı değerlendirmek ve hayır içerikli sosyal faaliyetlerde bulunmak için bir araç olarak görmektedirler. CHP’de ise bu oran yalnızca %6 oranında belirlenmiştir. AKP’li kadınların CHP’lilere göre fakirlere yardım kavramını daha çok ön plana çıkarması ayrıca hayır faaliyetleri vasıtası ile kadının sosyalleşmesi olgusu, Millett’in (a.g.e.), yardımsever, şefkatli kadın ile cinsiyetçi ataerkil roller ilişkisini daha da kuvvetlendirmektedir.

CHP’li kadınların %28’i çağdaş, demokratik ve laik bir devletin sürekliliği için ve Atatürk ilke ve inkılaplarını korumak, kollamak adına kadın kollarına üye olduklarını ifade etmiş, %22’si de ülke adına faydalı bir şeyler yapmak, vatan, millet ve çocukların geleceği için kadın kollarına üye olduklarını ifade etmişlerdir. Bu grupta yer alan CHP’li kadınların önemli bir bölümü kendilerini Kemalizmin bir neferi, kadın kollarını da bunun bir aracı olarak gören ifadeler kullanmışlardır. CHP’li kadınların dernek kulüp üyeliğinde ağırlıklı olarak Kemalist yönelimli derneklerin olduğu düşünüldüğünde kadınların bu ifadeleri daha da anlamlı hale gelmektedir. Bu grupta öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Ülkem için bir şeyler yapmak adına, Cumhuriyet ve Atatürk’ün ilkelerini koruma ve kollama adına, ülkenin aydınlık geleceği ve çocuklarımızın geleceği için...”

“Doğuştan sosyal demokratım, ülkemizin karanlığa doğru gidişini fark ettim. Çocuklarımıza aydınlık, çağdaş bir gelenek bırakmak ve Atatürk ilke ve devrimlerine sahip çıkmak için”

“Biz ezelden CHP’liyiz, Atatürk’ün ve onun ilke ve devrimlerinin izinden gitmeliyiz, vatan ve millet için...”

Sancar (2000:209–210), siyasi partilerin merkez sol ve merkez sağ konumlarına göre değişen iki farklı ideolojik bakışın olduğunu ifade etmektedir. Buna göre merkez sağ partiler genellikle birey/aile merkezli bir bakışa sahipken, merkez sol partiler ise toplum merkezli bakış açısının savunucusu konumunda olmuşlardır. Bu noktada araştırmanın bulgularının Sancar’ın teziyle örtüştüğü görülmektedir.

Öte yandan kadın kollarına üye olma nedenlerini Türkiye’de kadın sorununa gönderme yaparak açıklayanların oranının ise, CHP’de daha yüksek olmakla birlikte, her iki partide de genel olarak düşük kalmıştır. Nitekim CHP’lilerin % 18’i, AKP’lilerin ise yalnızca %8’i kadın kollarına üye oluş sebeplerini kadın sorununa gönderme yaparak açıklamışlardır. Kadın kollarına üye olma nedenlerini kadın sorununa gönderme yaparak açıklayan katılımcılar tarafından kullanılan ifadelerin bazıları şu şekildedir:

“Kadınlara katkıda bulunmak, onlara haklarını anlatmak, çağdaş ve medeni yaşamın önemini anlatmak, eşitlik konusunda bilgilendirmek için.”

“Ülke yönetiminde bir kadın olarak var olmak için.”

“Bir kadın gücü oluşturabilsek her şey çok güzel olacak...”

“Kadınların da siyasetin içinde olması gerekir, bu sebeple...”

Sonuç olarak Türkiye’de siyasi partilerin kadın kollarının bir anlamda kadınların temsil ve karar verme mekanizmalarındaki eksikliğine bir önlem olarak kurulmuş olduğu düşünülse de araştırma sonuçları kadının temsil eksikliği başta olmak üzere kadın

sorunlarının ne AKP’li ne de CHP’li kadın kolları üyelerinin öncelikleri arasında olmadığını göstermektedir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılardan birinin, kadın kollarına üye olan kadınlara yönelik değerlendirmesi, kollara üye kadınların temsil eksikliği başta olmak üzere kadın sorunlarının öncelikli sorunları arasında olmadığını gösterir niteliktedir:

“Kadınlar buraya siyasal bir bilinçle gelmiyor, çünkü 80 döneminden kalma siyaset korkusu olduğu için kadınlara ulaşmamız çok zor oluyor. Eşleri izin vermiyor. Bilinçli siyaset yapacak insan sayısı çok az... Kadınların siyasal bilinçleri yok. Hep beraber toplanıp Seda Sayan’a gidelim diyenleri bile duydum! Biz yeri geldi, kadınların yanlarına çocuklarını da getirmelerine izin verdik. Yeter ki gelsin, bir engeli olmasın... Kocalarını da ikna ettik...”

Bunların dışında her iki partiye mensup kadınlar arasında çok az sayıda da olsa iş bulma umuduyla ya da siyasete ilgi duymak, siyaseti öğrenmek ve siyaset hakkında bilgi sahibi olmak için kadın kollarına üye olduğunu ifade edenler de mevcuttur.

Hem AKP’de hem de CHP’de kadın kolları faaliyetlerinin, biçim itibariyle oldukça benzer olduğu görülmüştür. Kadın kolları, devamlı olarak faaliyette olan kurumlar olmasına karşın çalışmalar seçim zamanlarında, politik ortamın veya gündemin hareketli olduğu durumlarda, ya da belirli gün ve haftalarda ağırlık kazanmaktadır. Çeşitli faaliyetler yapılmasına karşın kadın kollarının ana teması, faaliyetler yapılırken parti propagandası veya tanıtımında bulunarak partiye daha çok sempatican ya da üye kazandırmaya çalışmaktır. AKP ve CHP kadın kollarında yapılan faaliyetler aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- Haftalık toplantılar: Bu toplantılarda gündem konuları, yapılacak faaliyetlerle ilgili çalışma planları, partiyle ilgili en son haberler tartışılmakta, aynı zamanda üyelerin sorumlu olduğu ya da ikamet ettiği mahalleyle ilgili sorunlar, o bölgede yaşayan yardıma muhtaç aile veya kişiler dile getirilip çözüm yolu üretilmeye çalışılmaktadır. Kadın kolları başkanları daha sonra kendi toplantılarında dile getirilen konuları ve talepleri ana kademe toplantılarında dile getirmektedir.

- Ziyaretler: Bu faaliyetler içinde özellikle seçim zamanlarında ev gezmeleri yapılmakta, mahalle muhtarları, köyler, kahvehaneler gibi mekanlar ziyaret edilerek hem sorunlar ve muhtaçlar saptanmakta, hem de propaganda faaliyetleri yapılmaktadır. Bunların haricinde belirli günlerde, kimsesiz çocuklar yurdu, huzurevleri, doğumevi, hastane, dernek vakıf ziyaretleri yapılmakta ayrıca başka ilçe veya belde teşkilatlarıyla da iletişime geçilmektedir.
- Yardım faaliyetleri: Muhtaçlar; ev gezmeleri, muhtarlarla iletişime geçişle, o mahallede ikamet eden ya da mahalleden sorumlu olan kadınların araştırmalarıyla belirlenmektedir. Muhtaçlara yardım etme biçimi CHP’de daha çok ilgili birimlere yönlendirme şeklinde iken, AKP’de de ilgili birimlere yönlendirmenin haricinde kömür, giyim ve kırtasiye, ramazanda iftarlık gibi yardımlar da mevcuttur. Kadın kollarının kendilerine ait bütçelerinin olmamasından dolayı yardımların içeriği partilerin il ve ilçe teşkilatlarına ayırdığı bütçeyle direkt olarak alakalıdır.
- Sosyal faaliyetler: Oldukça çeşitli olup ücretsiz olanları olduğu gibi gelir getirici faaliyet kapsamında olup ücretli faaliyetler de mevcuttur. Kadın kolları; sosyal faaliyetlerini kimi zaman bireysel, kimi zaman belediyelerle, kimi zamanda dernek ve vakıflarla işbirliği içerisinde yapmaktadır. Sosyal faaliyetlerden biri seminerler ve panellerdir. Konular genel olarak, ana-çocuk sağlığı, kadın ve çocuk psikolojisi, aile planlaması, aile içi iletişim, kişisel gelişim, ilkyardım, kadın hakları, güncel ve politik konuları kapsamaktadır. Seminer ve panel dışında sağlık taramaları, sosyal içerikli kampanyalar da yapılmaktadır. Bir diğer faaliyet, ise kermes, çaylar veya eğlencelerdir. Belirli gün ve haftalarda düzenlenen bu etkinlikler hem günün anlam ve önemine uygun olarak toplanma imkanı sağlamakta, eğer sosyal bir yarar adına ise de gelir getirici faaliyet görevini üstlenmektedir. Kadın kollarının ücretli düzenlediği her türlü etkinlik, yapılmakta olan sosyal yardım için gelir sağlayacağı gibi, aynı zamanda bütçesi olmayan kadın kolları için başka sosyal faaliyette bulunma imkanı yaratmaktadır. Her iki partinin de kutladığı, kadınlar günü, anneler günü, seçme ve seçilme hakkının verilmesi gibi belirli gün ve haftalar mevcuttur. Bunların

haricinde, AKP kadın kolları, kutlu doğum haftası gibi dini günlerde de etkinliklerde bulunurken CHP kadın kolları ise resmi tören ve prosedürlerin dışında 29 Ekim, 19 Mayıs, 10 Kasım gibi günlerde de etkinlik veya anma faaliyetleri yapmaktadır.

- Basın açıklamaları, yürüyüşler, protestolar: CHP'nin ana muhalefet partisi olmasından ötürü CHP kadın kolları kimi zaman bireysel, kimi zaman sivil toplum kuruluşlarıyla beraber muhalefet çalışmaları, yürüyüşler, protestolar veya basın açıklamaları gibi eylemler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Derinlemesine görüşmeler yapılan katılımcıların ifadelerine göre kadın kollarının mensubu olduğu partinin il, ilçe veya büyükşehir belediyesi ile aynı partiden olması, daha kapsamlı sosyal faaliyetlerin yapılmasına ve bürokratik aşamaların daha hızlı aşılmasına olanak vermektedir. Örneğin, Bursa Nilüfer Belediye Başkanlığı'nın CHP'ye bağlı olmasından ötürü bu ilçede CHP kadın kolları, diğer ilçelere göre daha aktif iken, Bursa Osmangazi Belediye Başkanlığı'nın AKP'ye bağlı olmasından ötürü bu ilçede de AKP kadın kolları daha aktif çalışmaktadır.

Partilerde neden kadın kolları olduğuna ilişkin soruya AKP'li kadınların %52'si kadınların evlere daha kolay girdiğini, daha güvenilir olduğunu, bir kadının kadını görünce kapıyı daha kolay açtığını, kadın kadına iletişimin daha kolay olduğunu, bir kadının en iyi anlayacak kişinin yine bir kadın olduğunu ifade etmişlerdir. CHP'de ise bu oran %26 olarak belirlenmiştir. AKP kadın kolları üyeleri arasında bu grupta öne çıkan ifadelerden bazıları şunlardır:

“Kadının evine girebilmek için en iyi kişi yine kadındır. Bir kadının halinden en iyi yine bir kadın anlar.”

“Siyasi partilerde erkeğin giremediği yere kadın girip çıkıyor, orada siyaset yapabiliyor, kitleleri topluyor.”

“Erkeklerin yapacağı işler farklı, kadınların ki farklı... Mesela ev ziyaretlerinde kadınlar daha rahat. Biz, kadın ve çocuklara daha rahat ulaşıyoruz.”

Yukarıdaki ifadelerde, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre oluşturulan erkek işi, kadın işi şeklindeki bakış açısı, parti içinde oluşturulan cinsiyetçi bir işbölümünün varlığı ile açıkça örtüşmektedir. Ayrıca, katılımcıların kullandıkları ifadelerden kadının özel alanda konumlandırıldığı ve ataerkil durumun normalleştirildiği açıkça görülmektedir. Kadınların neden evde olduklarını sorgulayarak onları kamusal alana ve siyasete eklemlenmeye yönelik bir yöntemden çok, evdeki kadının ayağına gitme yöntemi kullanılmaktadır.

Partilerde neden kadın kolları olduğuna ilişkin soruya CHP kanadından katılan kadınlar arasında öne çıkan ifadelerden bazıları aşağıdaki gibidir. Görüleceği üzere CHP kadın kolları üyelerinin ifadelerinde özel alana hapsolmuş kadını bilinçlendirme yönünde görece kadın sorunu hakkında daha bilinçli bir yaklaşım gözlenmektedir:

“Kadınların açamayacağı ve çalamayacağı kapı yok, kadınlar evlere daha rahat giriyorlar, halka ulaşmak için...”

“Kadınlar her yere daha çabuk ulaşıyor, ev ziyaretinde mesela erkeğe kapı açılmıyor, kadın, daha ılımlı ve güven veren bir hava yaratıyor.”

“Kadınlar daha içine kapanık, evdeler, kadınların kadınlara ulaşması daha kolay, kısaca onları bilgilendirmek için...”

“Türkiye’nin sosyal özelliğinden dolayı, kadın erkek ayrımcılığından dolayı kadına ulaşmak için bir iletişim kolaylığı sağlamaktadır.”

“Kadınlar pek evden çıkmadıkları için, kadınlara ev ev dolaşıp onlara siyasal bilinç hazırlamak, kadınların toplumsal durumundan dolayı vardır.”

CHP’li kadınların %22’si, AKP’li kadınların ise %10’u, kadınların daha çalışkan, daha verimli olduğunu, ortama çeki düzen veren, ortamı güzelleştiren bir yapıya sahip olduklarını, daha ince düşündüklerini ifade etmekte ve bu yüzden siyasi partilerde kadın kollarının olduğunu düşünmektedirler. Burada, kadın kollarının varoluş sebebiyle kadınların sahip olduğu belirtilen özellikleri birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Ne var ki, bu olumlayıcı sözlere rağmen, bu araştırmada Türkiye’de en büyük iki siyasi partinin kadın kollarının siyasette karar verme mekanizmalarında pek etkili olmadıkları ve daha çok mensubu oldukları siyasi partilere bağımlı, onlara oy toplayan yan kollar olarak işlev gördükleri açıkça görülmektedir. Türkiye’de siyasi partilerin çoğunda kadını

yücelten ve kadın sorununa duyarlılık gösteren söylemler olmasına rağmen siyasette kadın erkek eşitliğini sağlayıcı somut eylemler oldukça azdır. Siyasi partilerde kadın kollarının söz konusu bu işlevi Türkiye’de erkek egemen yapı ile paralellik göstermektedir. Nitekim Türkiye’de kadın toplumsal yaşamın hemen her alanında erkeğin yardımcısı konumundadır. Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının yaptığı işler genel olarak “katkı”, “destek”, “yardım” şeklinde tanımlandığı için erkeğe kıyasla daha edilgen ve ikincil konuma sahip olmuştur.

CHP’li kadınların %16’sı, AKP’lilerin ise %10’u kadın kollarının, kadınlara destek olmak, sorunlarını, dertlerini dinlemek, onlara bilgiler aktarmak ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmak amacıyla olduğunu düşünmektedir. Fakat kendine ait bir bütçesi ve bağımsız bir yapısı olmayan kadın kollarının kadın sorunlarını somut anlamda çözecek siyasi gücü, yetkisi ve olanağı bulunmadığı da açıktır. Bu söylem de tıpkı siyasette kadını olumlayan söylemler gibi simgesel kalmaktadır.

Kadın kollarının, kadının siyasetteki varlığını arttırmak için var olduğunu söyleyenlerin sayısı CHP’de %18 iken bu oran AKP’de yalnızca %4’tür. Asıl amacı temsil sorununu çözmek olan ve bu amaçla kurulan kadın kollarında esas amaca vurgu yapanların oranı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Siyasi partilerde kadın kollarının kuruluş yılları ile günümüzde meclisteki kadın temsilci oranına bakıldığında bu amacın gerçekleştirilmesinde kadın kollarının etkisi daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Siyasi partilerde ilk kadın kolları 1950’li yıllarda kurulmasına karşın günümüzde mecliste yer alan kadın milletvekili sayısının %10’u aşamadığı görülmektedir.

AKP’li kadınların %4’ü, CHP’li kadınların ise %2’si kadın kollarının varlığına eleştirel yaklaşmaktadır. Söz konusu bu oran az olmakla birlikte Türkiye’de kadın sorununun siyasi partiler tarafından daha gerçekçi ve samimi bir şekilde sahiplenilmesi ve kadın sorunu hakkında toplumun bilinçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Katılımcıların kadın kollarına yönelik eleştirilerine bakıldığında ise özellikle ayrımcılık ve erkek egemen siyasetin kadınları bir araya toplayıp yönlendirmesi konularında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu hususta öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Çok saçma! Kadınları bir arada tutmak ve onları güdümlmek amacıyla kurulmuştur aslında.”

“Aslında bende anlayabilmiş değilim, kadınları bir yere toplayıp güdüleme amaçlı bence. Ama pozitif anlamda bakarsak insanlarla iletişim kurma durumu... kadın daha güvenilir, evlere girebiliyorlar, ikna etme kabiliyetimiz daha fazla, empati kurabiliyoruz vs. Erkeklerde bizi böyle kullanıyor aslında... Gene değişen bir şey yok, gene kullanılıyor.”

“Kadınları siyasete yönlendirmek onları aktif kılmak deniyor ama aslında olmamalı, ayrımcılık gibi görüyorum.”

Bunun yanı sıra AKP’de %2 oranında katılımcı ise siyasal partilerde neden kadın kolları olduğuna ilişkin bir fikri olmadığını beyan etmiştir.

Partili kadınların kadın kolları haricinde bir diğer yardımcı kol olarak tanımlanan ve çoğunluğu erkeklerin oluşturduğu gençlik kollarını nasıl tanımladıklarını anlamak amacıyla kadın kollarından sonra partilerde neden gençlik kolları olduğuna ilişkin soru sorulmuştur. Buna göre, AKP’li kadınların %54’ü gençlerin sorunlarına eğilmek, onları anlamak, dinlemek, onlarla iletişim kurmak, irtibata geçmek için gençlik kollarının olduğunu ifade ederken, CHP’de bu soruya benzer yönde cevap verenlerin oranı %16’da kalmıştır. CHP’li kadınların %44’ü ise, gençlik kollarının gençleri çekirdekten yetiştirerek onlara siyaset öğretmek için var olduğunu ifade etmişlerdir. AKP’li kadınlar arasında bu oran %18’dir. Buna göre, CHP’li kadınlar çoğunlukla gençlik kollarını siyasetin öğretildiği kurumlar olarak algıırken, AKP’li kadınlar ise gençlik kollarını gençlerin bir araya gelip sosyalleştiği, partilerin gençlerle irtibata geçmek için oluşturduğu sosyal kulüpler olarak algılamaktadır. Her iki partiden katılımcılar arasında gençlik kollarını geleceğin siyasetçileri ile ilişkilendirenlerin oranı, kadın kollarını geleceğin siyasetçileri ile ilişkilendirenlerin oranından daha yüksektir. Burada da, gençlik kollarının çoğunlukla erkeklerden oluştuğu düşünüldüğünde, kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi işbölümü daha da netlik kazanmaktadır.

Siyasi partilerde neden kadın kolları gibi erkek kollarının olmadığı sorusuna AKP’li kadınların %68’i, CHP’lilerin ise %72’si siyasetin zaten erkeklerin tekelinde olduğunu, erkekler tarafından kuşatıldığını, partilerin, ana kademenin ve meclisin çoğunun erkeklerden oluştuğunu, erkek egemen bir siyaset yapısı olduğunu belirtmişlerdir. Her

iki partide de kadınların büyük bir kısmı erkek egemen bir siyaset olduğu için erkek kolları gibi bir kurumun oluşmadığını daha doğrusu böyle bir oluşuma ihtiyaç duyulmadığını ifade etmiştir. Bu verilere göre, her iki partinin kadınlarında da erkek egemen siyaset yapısına yönelik bir farkındalık bulunmaktadır. Tür ve Çıtak'ın araştırmasında (2006:264), gerek AKP'li gerekse farklı görüşten birçok kadına göre siyaset erkek egemen olup, erkek arenada ve erkek kurallarına göre işleyen bir sistemdir. Bu anlamda elde edilen bulguların Tür ve Çıtak'ın araştırmasıyla örtüştüğü görülmektedir. Ne var ki bu durum her iki partiden de görece az sayıda partili kadın tarafından temel bir sorun olarak algılanmış görünmektedir. Nitekim görüşmeler esnasında katılımcılardan zaman zaman Türkiye'de kadın haklarının yeterince uygulanmadığına dair açıklamalar gelmekle birlikte bu sorunu Türkiye'de erkek egemen siyasal yapıyla direkt ilişkilendirerek mensubu oldukları siyasi partideki erkek egemen yapıya eleştirel yaklaşan katılımcıların oranı yok denecek kadar azdır.

Öte yandan AKP'li kadınların %18'i, CHP'lilerin ise %2'si, ana kademeyi ve gençlik kollarını erkek kolu zannederek partilerde zaten erkek kolu olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre partilerin ana kademelerindeki ve gençlik kollarındaki ezici erkek çoğunluğundan¹⁰ ötürü partili kadınların bir kısmının bu durumu içselleştirerek partinin bu bölümlerini erkek kolu olarak adlandırdıkları görülmüştür. Bu durumun AKP'li kadınlarda daha fazla olması, AKP'de erkek egemen siyasal yapılanmanın daha fazla içselleştirildiğini ortaya koymaktadır. CHP'li kadınların %18'i ise erkeklerin kadınlar kadar çok çalışmadığını, tembellik ettiklerini, bu işlere vakit ayır(a)madıklarını, kadınların daha fedakar, özverili ve verimli çalıştığını ifade etmişlerdir.

Tamamlamalı bir cümle olan "...olsaydı, kadın kollarına girmeme gerek kalmazdı." ifadesinde AKP'li kadınların %42'si net bir cevap vermeyerek her koşulda kadın kollarına gireceklerini, yapılan sosyal faaliyetleri, partiyi, kadın kollarını ve ortamı beğendiklerini ifade etmişlerdir. CHP'li kadınlar arasında bu şekilde cevap verenler %20'lik bir kısmı oluşturmaktadır. CHP'li kadınların %42'si, AKP'li kadınların ise

¹⁰ AKP'de 29 yaş altı kadınların genelde gençlik kollarından ziyade kadın kollarını tercih ettikleri, beylerle çalışmayacaklarını ya da kadını muhatap almak istediklerini ifade eden üyeler bulunmaktadır. Bu yönüyle de gençlik kollarının daha çok erkeklerin hakim olduğu bir teşkilat görünümünde olduğu görülmektedir (Tür ve Çıtak, 2006:261).

%24'ü kadın erkek eşitliği olsaydı, kadın hakları yeterince uygulansaydı, kadın sorunları olmasaydı kadın kollarına girmelerine gerek kalmayacağını ifade etmişlerdir. AKP'li kadınların %16'sı memleket iyi yönetilseydi, düzgün, temiz siyaset olsaydı, memlekette istikrar olsaydı kadın kollarına girmelerine gerek kalmayacağını belirtmiştir. CHP'li kadınlar arasında bu ifadeleri kullananlar %30'luk bir kesimi oluşturmaktadır.

Verilerden anlaşılacağı üzere, AKP'li kadınların çoğu, kadın kolları faaliyetlerini ve atmosferini beğendiklerinden dolayı bu kollarda her koşulda kalacaklarını belirtirken, CHP'li kadınların çoğu ise kadın erkek eşitsizliği ve kadının toplumsal sorunlarından ötürü kadın kollarında kaldıkları görülmektedir. Burada yine AKP'li kadının bireysel, CHP'li kadının ise toplumsal yaklaşımı görülmektedir.

Katılımcıların kadın kollarında çalışmalarına karşı çıkan olup olmadığına ilişkin soruya AKP'li kadınların yarısı kadın kollarında çalışmalarına karşı çıkanların olduğunu ifade ederken CHP'de bu oran %12'dir. Her iki partiden de kadınların kadın kollarında çalışmalarına en çok karşı çıkanlar arasında eşler, ebeveynler ve de eşlerin ebeveynleri başta gelmektedir.

Özellikle AKP grubunda bu karşı çıkışların birincil ve en önemli nedeninin, kadının genel olarak toplumda eş ve anne olarak konumlandırılmasından ötürü ortaya çıkan ve eve daha az vakit ayırmaktan kaynaklanan eş ve çocukların sitemlerinden ya da kadınların kamusal alana fazla iştirak etmemeleri gerektiğini savunan katı ataerkil yapıdan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığı görülmüştür. Bu grupta öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Eşimin ailesi ‘kadın fazla dışarıya açılmaz’ mantığı ile karşı çıkıyor.”

“Annem ve babam karşı çıktılar. Kadın olduğum ve erkeklerle iletişime geçtiğim için... ‘Ne o öyle kadınlı, erkekli!’ diyorlar.”

“Annem geç geldiğim için kızıyor, ‘kadın milleti gezer mi’ diyor, geç gelirse eşim de kızıyor, bende ona göre ayarlamaya çalışıyorum.”

“Benim kayınpederim çok geri kafalı bir adam. Ona göre bir kadın bu kadar geç saatte ya kınadan ya da düğünden gelebilir. Bana, ‘erkeklerin içinde ne işin var’ diyor. O sebeple karşı çıkıyor. Bende işimiz geç saate kaldığında eve gizli gizli giriyorum, ya da ona düğün veya kınadan döndüğümü söylüyorum. Aynı apartmanda oturuyoruz çünkü. Bu konuda eşim bana çok yardımcı.”

“Eşim ve annem, çocuklara daha az vakit ayırma ihtimalinden dolayı karşı çıkıyorlar.”

AKP’li kadınların yaş ortalamasının 39 olduğu düşünüldüğünde yetişkin kadınların bireysel haklarına yapılan ataerkil müdahalenin boyutu daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

AKP’li kadınlar yakınlarının kadın kollarında çalışmalarına karşı çıkmalarının ikinci önemli nedeni olarak da bu işten para kazanmamalarını göstermişlerdir. Bu grupta öne çıkan bazı ifadeler şu şekildedir:

“Annem, ‘Çocuklarını niye bırakıyorsun? Para mı veriyorlar sanki! Ne işin var orada!’ diyor.”

“Kızım, boşuna zaman geçirdiğimi düşünüyor, bu işin maddi bir getirisi yok çünkü.”

“Genelde herkes, ‘ne uğraşıp koşturuyorsun ki, hem bir çıkarın da yok para da vermiyorlar’ diyorlar.”

“Çevreden ‘Ne işin var, kesin para veriyorlardır, ay benim kocam hayatta izin vermez! Kesin senin oradan bir çıkarın var...’ diyorlar.”

Bazı kadınlar da AKP’li olmayan akrabalarının AKP kadın kollarında çalışmalarına karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Diğer bir grup kadın ise yakınlarının kadın kolları faaliyetleri ve statüsünü ve kadınların orada yaptığı işi hafife aldıklarından dolayı karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeler esnasında katılımcılardan birinin yakınlarının *“Ne gerek var, sen gidince memleket mi düzelecek! Sen mi çözeceksin sorunları!”* şeklinde ifadeler kullandıklarını belirtmesi bu durumu özetler niteliktedir.

CHP’li kadınlara bakıldığında da aileye ve çocuklara daha az zaman ayırma ihtimalinden dolayı karşı çıkışların olduğu görülmüştür. Burada da yine AKP’li

kadınlarda olduğu gibi kadını eş ve anne olarak konumlandıran toplumsal cinsiyetçi bakışın olduğu görülmektedir. Ancak görüşmelerden elde edilen veriler, AKP’li kadınlara oranla, CHP’li kadınların kadın kollarında çalışıyor olmaktan dolayı yakınlarından ve çevrelerinden daha az tepki gördüklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca AKP’li bazı kadınların belirttiği gibi CHP’li bazı kadınlar da yakınlarının kadın kolları faaliyetlerini hafife aldıklarından dolayı burada çalışmalarını gereksiz ve lüzumsuz gördüklerini ifade etmişlerdir.

Bağlı olunan siyasi partiden maddi bir destek alınıp alınmadığına ilişkin soruya her iki partinin kadınları da para almadıklarını, aksine kadın kolları ile ilgili faaliyetlerde zaman zaman ceplerinden para harcadıklarını ifade ederken her iki partide de kadınların önemli bir bölümü manevi olarak çevreden destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Destek aldıkları kişiler genellikle eş, çocuklar, anne, baba, akraba ve arkadaşlar olarak belirtilmiştir.

Maaş ya da maddi destek almadıklarını ifade eden partili kadınlar aynı zamanda kadın kollarının bir kasası veyahut bütçesinin olmadığını, para aktarımının ana kademenin bütçesi ve inisiyatifıyla doğru orantılı olduğunu ve düzenli bir para akışının olmadığını belirtmişlerdir. Bu sebeple partili kadınlar, gelir getirici faaliyetlerin kendileri ve kadın kolları için oldukça önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Elde edilen verilere göre kadın kollarının ekonomik olarak da ana kademeye tabi olduğu ve ekonomik özgürlüğe sahip birimler olmadığı görülmektedir.

Partili kadınların kadın kollarına üye olurken beklenti ve hedeflerine ilişkin soruyu AKP’li kadınların yarısından çoğu sosyalleşme, muhtaçlara yardım etme, faaliyetlerde bulunma ve verilen görevleri yerine getirme olarak cevaplamıştır. CHP’li kadınlarda bu şekilde cevap verenlerin oranı %8’dir. CHP’li kadınların yarısından çoğu ise beklenti ve hedeflerini ülkeye hizmet etmek, memleket adına bir şeyler yapmak vatanın ve çocukların geleceği için mücadele vermek olarak ifade etmişlerdir. AKP’li kadınların %20’si, CHP’lilerin ise %18’i partiye destek olmayı hedeflerken, kadının toplumsal konumu ve kadın sorunlarının çözülmesini hedefler arasında belirtenler AKP’de %10,

CHP’de ise %14 oranında olmuştur. AKP’li kadınların %2’sinin ise bu konu hakkında bir fikri bulunmamaktadır.

Verilerden görüldüğü üzere, genel olarak AKP’li kadınların kadın kollarından beklentileri, sosyalleşmek ve hayır işlemek iken CHP’de beklentiler memleket hizmeti şeklinde özetlenebilir. Burada yine AKP’li kadınların beklenti ve hedeflerinin daha bireysel ve özel alan ile CHP’li kadınların ise daha toplumsal ve kamusal alan ile ilişkili olduğu görülmektedir. Kadın sorunlarını, özellikle de kadının temsil sorununu çözmeye yönelik hedef ve beklentiler ise her iki partide de oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. AKP’li ve CHP’li kadınların kadın kollarına yönelik hedef ve beklentileri farklı olduğu için hedeflerine ulaşma dereceleri de doğal olarak farklılık göstermektedir. Bu soruya yönelik olarak da AKP’li kadınların çoğu, hedeflerinin çoğuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir. CHP’li kadınların çoğu ise hedeflerinin az kısmına ulaştıklarını belirtmişlerdir.

4.3.2. Katılımcıların siyaset ve kadın-siyaset ilişkisine yönelik değerlendirmeleri

Katılımcılara ilk olarak siyaset ile ilgili bir eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. AKP’li kadınların %44’ü, CHP’li kadınların ise %26’sı eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Siyaset eğitimi alan CHP’li kadınların tamamı, parti üyelerine özel verilen ve “Parti Okulu” olarak adlandırılan ücretsiz parti içi kurslara katıldıklarını ifade etmişlerdir. Siyaset eğitimi alan AKP’li kadınların %82’si ise, AKP’nin ücretli siyaset programı olan ve parti dışından da kişilerin katılabildiği “Siyaset Akademisi” olarak adlandırılan programa katıldıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim alan AKP’li kadınların %9’u Siyaset Akademisi dışında belediyeler ya da sivil toplum kuruluşları bünyesinde açılan siyaset okullarına gittiklerini belirtirken, bir diğer %9’luk kesim ise birden fazla programa katıldığını ifade etmiştir. Her iki partide de eğitim alan kadınların çoğu 2006–2009 yılları arasında siyaset programlarına katıldıklarını belirtmektedir. Verilere göre AKP’nin CHP’ye göre daha kurumsal ve profesyonel bir siyaset eğitimi sağladığı görülmektedir.

Ailede siyasetle ilgilenen kişilerin olup olmadığına ilişkin soruya AKP’li kadınların %26 sı, CHP’li kadınların ise %62’si evet cevabı vermiştir. CHP’nin daha eski bir parti olması ve “aileden gelen CHP geleneği” kavramı, elde edilen verilerle örtüşmektedir. CHP’li kadınların ailelerinin siyasetle daha çok ilgilenmesine karşın katılımcıların kadın kollarına girmelerinde siyasetle ilgilenen ailelerin etkisi AKP’de daha yüksektir. Görüşmelere CHP kanadından katılan kadınlar daha çok bireysel kararlar sonucu kadın kollarına üye olduklarını belirtirken, AKP kanadında kadın kollarına üye olan kadınlar üzerinde siyasetle ilgilenen aile üyeleri veya akrabaların etkisinin daha fazla olduğu görülmüştür. Burada CHP’li kadınların siyasetle ilgili kararlarında AKP’ye göre görece daha bağımsız davrandıkları görülmektedir.

Katılımcıların kendilerine örnek aldığı siyasetçiler partilerine göre çeşitlilik göstermektedir. AKP’li kadınların %76’sı partinin lideri Recep Tayip Erdoğan’ı örnek aldıklarını ifade etmişlerdir. Erdoğan için; iyi hitabetçi, lider ruhlu, karizmatik, dürüst, memleket için çalışan, halkın yanında, adam gibi adam, doğru siyasetçi vb. ifadeler kullanılmıştır. CHP’li kadınların ise %34’ü Deniz Baykal’ı örnek aldığını belirtmiştir. Baykal için; deneyimli, bilinçli, dürüst, tecrübeli, ilkeli, vatansever, lider ruhlu gibi ifadeler kullanılmıştır. Parti liderlerinin örnek alınma oranları karşılaştırıldığında AKP’li kadınlar üzerinde parti liderinin etkisinin çok daha güçlü olduğu görülmektedir.

AKP’li kadınların çoğu, Erdoğan’ı siyasi bir kişilik olarak örnek alırken, CHP’li kadınlar arasında parti liderini örnek alma oranı görece düşük kalmıştır. Bunun yerine CHP’li kadınların %30’u Atatürk’ü örnek aldığını ifade etmiştir. CHP’li kadınlar Atatürk için; cumhuriyeti kuran, ilerici, çağdaş, yoktan var eden, ümmetçilikten ulusçuluk yaratan, ulu önder gibi ifadeler kullanmışlardır. AKP’li kadınlar arasında da %4 gibi az bir oranda da olsa Atatürk’ü örnek aldığını ifade edenler olmuştur. CHP’li kadınların %20’si ise, Kemal Kılıçdaroğlu’nu siyasette örnek aldığını ifade etmiştir. Görüşmelerin yapıldığı tarihlerde Kılıçdaroğlu, parti lideri olmamasına rağmen kadınlar tarafından örnek alınan ve beğenilen siyasetçiler arasına girmiştir.

AKP’li kadınların %18’i, CHP’li kadınların ise %26’sı kendi partilerine ya da görüşlerine mensup bazı kadın siyasetçileri örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Her iki

partide de, görüşmelere katılanların önemli bir bölümü, kadın siyasetçiler için çalışkan, kişilikli, uyumlu, kararlı, dürüst, başarılı, akıllı, ileri görüşlü, çağdaş, modern, bilgili şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Partili kadınlar, örnek kadın siyasetçiler dışında iletişim kurabildikleri il ve ilçe kadın kolu başkanlarını ve ayrıca belediye başkanlarının eşleri ile cumhurbaşkanının eşini de örnek aldıkları kadınlar arasında göstermişlerdir. Görüşmelere katılanlar arasında parlamentodaki kadın siyasetçiler dışında il ve ilçe kadın kolu başkanları ile belediye başkanları ve benzeri üst düzey bürokratların eşlerini örnek alanların oranı AKP kanadında parlamentodaki kadın siyasetçileri örnek alanların oranından bile çok olup %22 iken, CHP’de bu oran %2’dir. Parlamentoda olmaması nedeniyle siyasal olarak yetkisi, otoritesi ve gücü görece sınırlı olan kadın kolları başkanlarının ya da siyasetin içinde olmadığı halde belediye başkanı ve benzeri bürokratların eşlerinin siyasetçi olarak algılanıp örnek alınması, kadının siyasette konumlandırıldığı yer açısından çarpıcı bir veridir. Bu grupta AKP’li kadınların rol model olarak aldıkları kadın siyasetçiler için kullandıkları anlayışlı, sempatik, güler yüzlü, dert dinleyen, sabırlı, candan, eşine destek çıkan, eşinin arkasında duran gibi ifadeler, toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde kadın için uygun görülen sıfatlarla örtüşmektedir. Bu veriler görüşmelere özellikle AKP kanadından katılan kadın kolları üyelerinin siyaset içinde kadının yeri ve konumunu daha çok geleneksel ve ataerkil değerler üzerinden tanımladıklarını göstermektedir. Bu gruptaki CHP’li kadınlar ise rol model olarak aldıkları kadın siyasetçiler için ilkeli, dürüst, paylaşımcı, toparlayıcı, örgütleyici şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Katılımcıların bir bakanlık seçme şansı olsaydı hangi bakanlığı seçeceğine ilişkin soruya AKP’li kadınların çoğu sırasıyla Milli Eğitim Bakanlığı’nı, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nı ve Sağlık Bakanlığı’nı tercih etmişlerdir. AKP’li kadınlar en çok, eğitim, kadın sorunları, ekonomik sorunlar ve sağlık sistemiyle ilgili meseleleri dile getirip bunları çözüme ulaştırmak için bu bakanlıkları seçtiklerini belirtmişlerdir. Buna göre AKP’li kadınların önemsendiği konular; eğitim, kadın sorunları, ekonomik sorunlar ve sağlık sorunları olarak sıralanmaktadır. AKP’li kadınların %6’sının bu soruya yönelik bir fikri

bulunmamaktadır. CHP’li kadınlara bakılacak olursa, katılımcıların yarısı Milli Eğitim Bakanlığı’nı seçerken bunu sırasıyla, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı takip etmiştir. CHP’li kadınların Maliye Bakanlığı’nı seçmesindeki sebeplerle AKP’li kadınların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nı seçmesindeki sebeplerin aynı olduğu görülmektedir. Her iki partide de kadınlar; ekonomik yetersizlikler, işsizlik gibi konulara değinerek bu bakanlıkları seçmişlerdir. Tıpkı AKP’li kadınlar gibi CHP’li kadınlar da en çok eğitim ve kadın sorunlarını önemsedikleri için bu bakanlıkları seçtiklerini ifade etmişlerdir. Eğitimle ilgili ifadelerinde CHP’li kadınların AKP’li kadınlardan farklı olarak çağdaş ve laik eğitim kavramlarına özellikle vurgu yaptıkları dikkat çekmiştir. Buna göre CHP’li kadınların önemseydiği konuların eğitim, kadın ve ekonomi olduğu görülmektedir. AKP’li kadınların %6’sı, CHP’lilerin ise %4’ü bilgi birikimlerinin bakan olmak için uygun olmadığını veya bu sorumluluğu almak istemedikleri için “bakan olmayı istemezdim” ifadesini kullanmışlardır.

Başbakan olsaydınız ilk yapacağınız faaliyet ne olurdu? Sorusuna ilişkin partili kadınlar çeşitli ancak çok defa benzer cevaplar vermişlerdir. Her iki partiye mensup kadınların öncelikli olarak yapılması gerektiğini düşündükleri faaliyetler ile katılım oranları aşağıdaki şekildedir:

- Ekonomi ile ilgili faaliyetler: AKP’li kadınların %24’ü, CHP’li kadınların ise %22’si işsizlik, ekonomik yetersizlikler ve fakirlikten dolayı ilk olarak ekonomik meselelerle ilgileneceklerini ifade etmişlerdir.
- Eğitimle ilgili faaliyetler: AKP’li kadınların %16’sı CHP’li kadınların ise %38’i ilk iş olarak eğitime al atılması gerektiğini düşünmektedirler.
- Kadın ve kadın sorunları ile ilgili faaliyetler: İlk yapılacak faaliyet olarak kadın ve kadın sorunlarıyla ilgileneceğini söyleyenler AKP’de %4, CHP’de ise %2 oranındadır.

- Başbakan olmak istemezdim: Bu ifadeyi kullanan kadınlar ise AKP’de %8, CHP’de ise %4’tür. Katılımcılar, başbakanlığın sorumluluğu çok ağır ve zor bir makam olduğunu, bu sorumluluğu kaldıramayacaklarını ifade etmişlerdir.

AKP’li ve CHP’li kadınlar yukarıda verilen benzer ifadeler dışında farklı ifadeler de kullanmışlardır. AKP’li kadınların %20’si memleketin huzuru ve barışı için demokratik açılım faaliyetleri yapacağını ifade ederken, %8’i “başbakan ne yapıyorsa aynısını yaparım, onun izinden giderdim” ifadesini kullanmış, %4’lük bir kesim ise, inanç hürriyeti ve türban serbestisi konularına vurgu yapmıştır.

CHP’li kadınların %10’u AKP’den ayrı olarak ilk yapılacak faaliyeti yasalarda düzenleme, demokrasi, adalet ve dürüst siyaset olarak ifade etmişlerdir. Bunu %8 oranında yabancılara satılan kaynakları geri alma ve özelleştirmeye mücadele takip ederken, %4 oranında ise yapacakları ilk faaliyeti irtica ile mücadele, Atatürk ilke ve devrimlerini koruma ve onun izinden gitme olarak ifade etmişlerdir.

Her ne kadar partili kadınların bakanlık tercihlerinde Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ikinci sırada yer almışsa da, başbakan olunması durumunda kadın ve aile ile ilgili sorunlara el atmak ilk yapılacak faaliyetler arasında oldukça düşük oranlarda kalmıştır. Verilere göre AKP’li kadınların çoğunun öncelikli konusu işsizlik, fakirlik iken, CHP’li kadınların çoğunun öncelikli konusunun eğitim olduğu görülmüştür. Buna göre AKP ve CHP kadın kollarına üye kadınlar arasında kadın ve kadın sorunlarının önemsendiği fakat en öncelikli sorunlar arasında görülmediği gözlemlenmiştir.

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın yaptığı faaliyetlerden memnun olup olmadıklarına ilişkin soruya CHP’li kadınların %94’ü, memnun olmadıklarını belirtmiştir. Memnun olmama gerekçeleri ise vatandaşlara yapılanlar konusunda yeterince bilgilendirme yapılmaması, kadının sosyal statüsünü arttırıcı faaliyetlerin yeterince yapılmaması, kadın sorunlarına eğilimin yeterli olmaması, bakanlığın pasif hareket ederek işini iyi yapmaması ve Türkiye’de kadının statüsünün gerilemesi olarak özetlenebilir. CHP’li kadınlar genel olarak bakanlığın kadın sığınma evlerine yönelik politikalarını, Çalışma Bakanlığı tarafından çıkarılan ve kadınların aleyhine olduğu

düşünülen yasalara müdahale edilmemesini, çıkan yasaların kadınları çalışma hayatından uzaklaştırmasını, töre cinayetleri ve kadına yönelik şiddetle ilgili somut mücadeleler yapılmamasını eleştirmişlerdir. CHP'li kadınların %6'sı ise faaliyetler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını o sebeple konu hakkında bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Memnun olmayan CHP'li kadınların %13'ü ise, bakanlığın yaptığı veya yapmadığı herhangi bir faaliyete gönderme yapmadan memnun olmadığını ifade etmiştir.

CHP'de kadınların tamamına yakını memnuniyetsiz iken, AKP'li kadınlarda memnuniyet oranı yüksektir. AKP'li kadınların %52'si bakanlık faaliyetlerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Fakat memnun olanların yarısı, bakanlığın yapmış olduğu spesifik bir faaliyete gönderme yaparak memnuniyetini belirtirken, geri kalanlar bakanlığın yapmış olduğu herhangi bir faaliyete gönderme yapmadan sadece genel olarak memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Memnun olma gerekçeleri; özürlü çocukların ailelerine maaş bağlanması, kadın sığınma evlerinin açılması, aile içi şiddet ve töre cinayetlerini önlemede ilerlemeler sağlanması, kadın lehine yasalar çıkması olarak ifade edilmiştir. AKP'li kadınların çoğu, kadınların konumunda ilerlemeler sağlandığını daha da iyi olacağını ifade ederek Türkiye'de kadın gerçeğine oldukça iyimser bir bakış getirmişlerdir. AKP kanadında kadınların yalnızca %10'u faaliyetlerden habersiz olmaktan ya da bakanlığın yeterli çalışmamasından dolayı memnuniyetsizliklerini ifade etmiştir. Kadınların %26'sı ise bakanlık ve faaliyetler hakkında pek bilgi sahibi olmadıklarını o yüzden fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. AKP'li kadınların %8'i ise, öyle bir bakanlıktan haberdar olmadığını, ilk defa duyduklarını ifade etmiştir. Genel olarak memnun olduklarını ifade edip yapılan faaliyetlere örnek gösteremeyenler, fikri olmayanlar ve bakanlıktan haberdar olmayanlar ele alındığında AKP kadın kollarının yarısından çoğunun Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığına ve faaliyetlerine vakıf olmadıkları görülmektedir.

Elde edilen verilere göre gerek AKP'den, gerekse CHP'den bazı katılımcılar Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın belirli bir faaliyete gönderme yapmadan bakanlıktan memnun olduklarını veya olmadıklarını dile getirmişlerdir. AKP'li kadınların iktidarda olan partilerinin kadın politikasına hiçbir noktada eleştirel

bakmayıp yapılanları yeterli görmeleri, CHP’li kadınların ise AKP iktidarı döneminde kadınlar lehine yapılan iyileştirmeler konusunda hiçbir yorum yapmamaları, her iki partiden kadınların, kadın sorununa daha çok üyesi oldukları partinin penceresinden baktıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, AKP’li ve CHP’li kadınların, Türkiye’de kadın sorununa ve bu soruna yönelik yapılan olumlu ve olumsuz gelişmeleri görmezden gelmelerine neden olabilmekte ve parti ideolojisinden ayrı olarak objektif bir yaklaşımda bulunmalarını engelleyebilmektedir.

Görüşmeler esnasında katılımcılara Türkiye’de başbakan kadın olsaydı ne değiştirdi sorusu da yöneltilmiştir. Buna göre, AKP’li kadınların %80’i hiçbir şeyin değişmeyeceğini ifade etmiştir. AKP’li kadınların %12’si kadınların durumunun daha kötü olacağını söylerken, %8’i ise kadınların durumunun daha iyi olacağını ifade etmiştir. CHP’li kadınların yarısı hiçbir şeyin değişmeyeceğini ifade ederken kalan yarısı ise kadınların durumunun daha iyi olacağını ifade etmiştir. Kadınların durumunun daha kötü olacağını ifade eden hiç bir CHP’li katılımcı olmamıştır.

Benzer şekilde Türkiye’de cumhurbaşkanı kadın olsaydı ne değiştirdi sorusuna verilen cevapların oranları başbakan için verilen cevapların oranlarına yakın olmuştur. AKP’li kadınların %72’si hiçbir şeyin değişmeyeceğini belirtirken kadınların durumu daha iyi olacak diyenlerin oranı ile daha kötü olacak diyenlerin oranı her iki grupta da %14 oranındadır. CHP’de de kadınların %54’ü Türkiye’de cumhurbaşkanının kadın olması durumunda hiçbir şeyin değişmeyeceğini ifade ederken %46’sı da kadınların durumunun daha iyi olacağını belirtmiştir. Bu soruda da kadınların durumunun daha kötü olacağını ifade eden hiç bir CHP’li katılımcı olmamıştır.

Verilere göre AKP’li kadınlar kendileri gibi kadınların başbakanlık veya cumhurbaşkanlığı gibi karar verme mekanizmalarında olmalarının kadınlar lehine bir fark yaratacağına CHP’li kadınlara oranla daha az inanmaktadırlar. Her iki soruyla ilgili olarak AKP kanadında, kadınların durumunda bir değişiklik olmayacağını düşünen ve kadınların durumunun daha kötü olacağını düşünen katılımcıların ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir. İfadelerden, bazı AKP’li kadınların, sırf kadın oldukları için

kadınların önemli mevkilere gelmeleri durumunda anlamlı bir fark yaratamayacaklarına inandıkları açıkça görülmektedir:

“Kadın başbakan olur ama erkek, adam gibi başbakan olsun.”

“Ay istemem kadın cumhurbaşkanı!”

“Tansu Çiller’den gördük göreceğimizi! Erkek siyaseti yapıyor.”

“Gül ve Erdoğan zaten işini iyi yapıyor.”

“Doğal olarak bu işe yatkın değiller. Kadınlar ev işlerinde daha kabiliyetli.”

“Belli noktada kadın içgüdüğü girer, profesyonel olamaz.”

“Kadın başbakan ve cumhurbaşkanıyla dalga geçilir. Biz kadınlar çok duygusalız, o yüzden siyaseti hep erkekler yapıyor. Biz siyasetin içinde olsak komşumuza bile siyasi gücümüzü göstermeye çalışırız. Profesyonel davranamıyoruz. Başbakan olacaksa Tayyip gibi olsun.”

Yukarıda verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere AKP kadın kolları üyeleri kadının siyasette karar verme mekanizmalarında olmasını ataerkil bir yaklaşımla değerlendirmekte ve kadınların kadın olmaları nedeniyle bu makamlarda bir fark yaratamayacaklarına inanmaktadırlar. AKP kanadından daha az sayıdaki bazı katılımcılar ise kadınların, siyasette karar verme mekanizmalarında olsalar da erkek egemen siyaset yapısından ötürü bir fark yaratamayacaklarına, bu sebeple de kadınlar adına bir şeyin değişmeyeceğine yönelik ifadelerde bulunmuşlardır.

“Yine arkasında erkek egemen kitle olur ne fark eder ki...”

“Bir şey değişmezdi, Yönetimde erkekler söz sahibi çünkü...”

Kadınların karar verme mekanizmalarında olmasının kadınlar lehine bir fark yaratmayacağını savunan CHP’li kadınların çoğu, Türkiye’nin ilk ve tek başbakanı Tansu Çiller’in siyasetine yönelik memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Başbakan

veya cumhurbaşkanının kadın olmasının kadınlar adına bir şey değiştirmeyeceğine yönelik ifadelerde bulunan CHP’li kadınların genel olarak Tansu Çiller’in siyasetini eleştirdikleri görülmektedir. Öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Tansu Çiller’i gördük işte...”

“Bu ülkeye bir Çiller yeter.”

“Tansu Çiller de kadındı ama ne yaptı? Hiç...”

“Tansu Çiller de kadındı ama ülkeyi karanlığa götürdü.”

Başbakan veya cumhurbaşkanının kadın olması durumunda kadınların durumunun daha iyi olacağını savunan bazı CHP’li katılımcılar, bu durumun kadının çağdaş, modern, Atatürkçü ve laik olması şartıyla gerçekleşeceğini düşünmektedir. Öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Kadın, ileri görüşlü ve Atatürkçü olursa eğer, kadınların durumu iyi olur.”

“Hangi kadın olduğu ve hangi partili olduğu önemli... Eğer Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, modern düşünceli, laik çağdaş bir kadın olursa her şey çok güzel olur.”

“AKP zihniyetinde olmazsa sorun yok.”

Katılımcıların kadın siyasetçiler hakkında bilgilerini ve kadın siyasetçileri ne derece takip ettiklerini anlamak amacıyla Bursa’dan şimdiye dek kadın milletvekili seçilip seçilmediği, seçildiyse kim ya da kimler olduklarına ilişkin bir soru daha yöneltilmiştir. Bu soruya AKP’li kadınların %2’si doğru cevap verirken, CHP’li kadınların ise %16’sı doğru cevap vermiştir. Her iki partide de kadınların Bursa’dan seçilen kadın milletvekillerine olan ilgilerinin ve bilgi düzeylerinin oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Kadının siyasetteki temsilinin oldukça düşük seviyelerde olması, erkek egemen siyasal yapının kadının temsil eksikliğini çözmeye yönelik yeterli faaliyetlerde bulunmaması, medyanın kadının temsil sorununa ve kadın milletvekillerine yeterince

ilgi göstermemesi gibi etmenler, soruyu doğru cevaplayanların az sayıda olmasında etkilidir. Kadınların eksik temsili sadece Bursa'dan çıkan kadın milletvekili sayısından bile anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye'nin dördüncü büyük şehri ve endüstri merkezlerinden biri olan Bursa bile tarihinde yalnızca üç kadın milletvekili çıkarabilmiştir. Bunlardan birincisi, 1935 yılında meclise giren ilk kadın milletvekillerinden Şekibe İnel, ikincisi, 13. Dönem Adalet Partisi Bursa milletvekilliği yapmış olan Nilüfer Gürsoy ve son olarak da şuan AKP Bursa Milletvekili olan Canan Candemir'dir. Sadece Candemir'i bilenlerin oranının dahi AKP'de ve CHP'de yarıdan az olduğu görülmektedir.

Görüşmeler esnasında katılımcıların kadın siyasetçiler hakkındaki bilgilerini ölçmek amacıyla şundaki hükümet üyeleri ve eski başbakan Tansu Çiller dışında, mecliste milletvekili veya bakan olmuş/olan üç kadın ismi verip veremeyecekleri de sorulmuştur. CHP'lilerin yarısından çoğu bu soruya tam yanıt verirken AKP'lilerin yarısından çoğu ise bu soruya hiç yanıt verememiştir. Öte yandan bu soruya cevap veren CHP'li kadınların daha çok kendi partilerine mensup kadın milletvekillerinin isimlerini verdikleri görülmüştür. Soruya cevap veren AKP'li kadınlar ise daha çok televizyondan isimlerini sıkça duyduklarını belirttikleri ve aralarında Kürt kökenli bazı kadın milletvekillerinin isimlerinin de olduğu çeşitli partilerden kadın milletvekillerinin isimlerini vermişlerdir.

4.3.3. Katılımcıların kadın ve kadının toplumsal konumu ile ilgili değerlendirmeleri

Katılımcılara Türkiye'de kadının toplumsal konumu hakkında ne düşündüklerine ilişkin soruya AKP'li kadınların %74'ü, CHP'li kadınların ise %98'i olumsuz cevaplar verirken her iki partiden geriye kalan bölümde yer alanlar ise Türkiye'de kadının toplumsal konumunun iyi olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal konumun olumsuzluğunu vurgulayan AKP'li kadınların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Yöresine göre değişiyor. Bazı yerlerde çok kötü, bazı yerlerde fevkalade, mesela bizler şanslıyız¹¹. Bazı yerler çok kötü, biz müslümanız, herkesin eşit olması lazım, ayırım olmaması lazım.”

“İyisi de var kötüsü de var, eğitimi iyi olan bayanların durumu daha iyi. Çok kötü şartlarda olanlar da var.”

“Kadınların durumu çok kötü... Ben istiyorum özgürlük olsun, erkek kadın eşit olsun, siyasette de bir yerde olsun, erkekler kadınlara kötü bakmasın artık!”

“Kadınlar kendilerini pasif duruma düşürüyorlar, mesela komşum dayak yiyor. ‘Niye dayak yiyorsun kendini korusana’ dedim. Kadınlar eşlerinden ve çevrelerinden çok korkuyorlar, kadınlara baskı var. Kadınlar kendilerini kapalı kutuda hissediyor. Bak ben aştım, boşandım.”

“Kadına hizmetçi gözüyle bakılıyor, çocuk büyütecek, temizlik yapacak vs. halbuki o erkeği bir kadın yetiştiriyor, bunu unutuyorlar.”

“Kadınlar hiç sayılmıyor, çok aşağıdalar, dedikleri sayılmıyor, söz hakkı yok. Berbat, her alanda kötü...”

Bu gruptaki CHP’li kadınların ifadeleri ise aşağıdaki gibidir:

“Genel olarak batıda daha iyi, yöresel etki çok fark ediyor. Erkek baskısının olduğu mekanlarda feodal yapının olduğu yerlerde toplumsal konumu daha kötü, daha dindar yörelerde de daha kötü.”

“Erkek hegemonyası çok fazla. Toplumsal, siyasal alanda erkek çokluğundan kadınlara hiç fırsat verilmiyor.”

“Mevcut durumdan daha da geriye çekiliyor. Giyim, kuşam, eve bağlılık, muhafazakarlaşma...”

“Kadınlar kendi değerlerinin, durumlarının farkında değil, karar mekanizmalarında yoklar, kaderci zihniyet var.”

“Ekonomiyle ilgili. İyiyse iyi, kötüyse kötü...”

“Sosyal, kültürel ve eğitim açısından her alanda geri planda ve gerilemekte.”

¹¹ Katılımcı, kadın kollarındaki üyelere atıfta bulunuyor.

“İşler acısı durumda... Koca, baba baskısı, eğitim hakları kısıtlı, kadınların beyinleri uyuşmuş durumda, kaderci, şükürcü, sorgulamadan uzak durumdalar.”

İfadelerden de görüldüğü üzere partili kadınların çoğunda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ekonomik, bölgesel ve dini eksenden yaklaşma eğilimi bulunmaktadır. Türkiye’de kadının toplumsal konumu hakkında olumlu düşünen AKP’li katılımcıların bazı ifadeleri ise şu şekildedir:

“Çok iyi durumda, olabileceğinin en iyi durumunda, kadını her yerde görebiliyoruz artık, eskiye göre daha iyi.”

“Kendini iyi etmek de kötü etmek de kadının elinde. Kadın, kadın olduğunda istediğini yaptırıyor. Otobüste yer verilir, iş başvurusunda kadın olduğu için bir yardım eden, bir destek çıkan her zaman oluyor. Kadınlar daha rahat iş buluyor. Aşçı, muhasebeci, sekreter vs. çünkü kadınlar işlerini daha güzel yapıyorlar.”

“Kadınları çok daha iyi görüyorum, çok iyiyiz, çünkü kadınlar güçlüdür.”

“Kadınların çoğu artık kendini geliştirdi. Pek sorunları yok, kendi ayakları üzerinde duruyorlar.”

“Geçmişe göre kadınlar daha aktif, becerikli ve bilgili. Eskiden kadınlar daha çekingendi, her yere girip çıkıyorlar artık. İyi durumdalar.”

Türkiye’de kadının toplumsal konumu hakkında olumsuz düşünen kadınlara bu olumsuz toplumsal konumu iyileştirmenin en iyi yolunun ne olduğu sorulduğunda her iki partide de kadınların çoğu eğitim ve ekonomik özgürlük olduğunu söylemişlerdir. Kadınların kötü durumda olan toplumsal konumlarını iyi etmenin yolunu sivil toplum örgütleri bünyesinde örgütlü mücadele ve kadın dayanışması olarak ifade eden kadınlar AKP’de %3 iken, CHP’de %8 oranındadır. Politik platformda mücadelenin gerekliliği ve siyasal katılım konularına vurgu yapan kadınlar ise AKP’de %5 iken CHP’de %14 oranındadır. Elde edilen verilere göre, her iki partiye mensup kadınların çoğu, kadının ezilmişliğinden kurtulmasının yolunu ekonomi ve eğitim merkezli bir bakışla dile getirmişlerdir. Kadının sivil veya politik mücadelede bulunması gerektiğine veya kadın dayanışmasına gönderme yapanlar ise CHP’de daha fazla olmasına rağmen yinede her iki partide de yetersiz düzeyde kalmıştır.

Genel olarak bakıldığında, her iki partide de kadınların çoğu, kadının toplumsal konumunun kötü olmasını eğitimsizlik ve ekonomik özgürlüğünün olmaması ile ilişkilendirmiştir. Bu nedenle kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmede en iyi yolun eğitim ve ekonomik özgürlük olduğunu ifade etmiş ve Türkiye’de kadının en önemli problemleri arasında yine eğitimsizliğini ve ekonomik özgürlüğe sahip olmamasını göstermişlerdir. AKP’li kadınların %42’si ise kadınların problemleri arasında kadına yönelik geleneksel bakış açısı ile koca, baba ve aile baskısını göstererek ataerkilliğe atıfta bulunurken, CHP’li kadınlarda bu oran %54’tür. AKP’li kadınların %10’u problemler arasında kamusal alanda başörtüsü yasağını sayarken, %4’ünün Türkiye’deki kadınların en önemli problemleri hakkında bir fikri bulunmadığı görülmüştür.

Tüm bunların dışında AKP’li kadınlar arasında az da olsa, kadınların problemlerinin sebebini yine kadında gören veyahut cinsiyetçi söylemi meşrulaştıran ifadeler de bulunmaktadır. Öne çıkan ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Eşlerimizin güzel bir işi olsa problem kalmayacak.”

“Kadınlar kanaat göstermiyorlar.”

“...kadınların da suçu var biraz, %70 kadının suçu, %30 erkeğin suçu, çoğu kadın böyle, 2. planda kalmayı hak ediyor.”

Kadının sosyo-ekonomik statüsünün artmasında oldukça önemli yere sahip olmasına rağmen örgütlü kadın hareketine ve siyasette kadının temsil eksikliğine direkt vurgu yapanlar, CHP’li kadınlar arasında %2 oranında kalarak kadının en önemli problemleri arasında sayılmamıştır. AKP’li kadınlar arasında ise örgütlü kadın hareketine ve kadının temsil eksikliği sorununa direkt gönderme yapana rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın teorik tartışmalar bölümünde belirtildiği gibi kadının, tarihsel süreç içerisinde hak ettiği sosyo-ekonomik ve politik statüye gelebilmesinde şüphesiz kadın hareketinin önemli bir payı bulunmaktadır. Günümüzde de kadının toplumun tüm alanlarında erkeklerle eşit statüde olabilmesi için sivil ve politik örgütlenmeler ve

faaliyetler devam etmektedir. Bir kadın hareketi olan feminizm de, kadının ezilmişliğine ve kadının toplumsal yaşamda ikincil konuma itilerek ayrımcılığa tabi tutulmasına karşı mücadele veren ve bir anlamda kadın hakları savunuculuğu anlamına gelen bir akımdır (Demir, 1997:9). Bu bağlamda görüşmelere katılan kadın kolları üyelerine feminizmin ne olduğu ve feminizm hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. AKP’li kadınların %62’sinin, CHP’li kadınların ise %52’sinin feminizm hakkında oldukça olumsuz denilebilecek bir kanaate sahip oldukları görülmüştür. AKP kadın kolları üyeleri arasında öne çıkan bazı ifadeler şu şekildedir:

“Kadınların üstünlüğü, erkek düşmanlığı, tasvip etmiyorum.”

“Boş konuşuyorlar, olumsuz düşünüyorum, çığırtkanlık.”

“İnandığım bir kavram değil, kadınların öyle aşırı söz sahibi olmasını istemiyorum, her şeyin bir derecesi var, öyle eşitlik meşitlikten de yana değilim!”

“Hanımlara erkeksiz bir şekilde güçlü yaşamayı aşıyor. Hiç tasvip etmiyorum. Bir kadınla erkeğin beraber yaşamasının nesi kötü ki? Ortak yaşam, ortak paylaşım her zaman iyidir. Biz, birbirimiz olmadan yaşayamayız. Benim birçok feminist arkadaşım var ama erkek arkadaşları da var. Eee nasıl oluyor o zaman bu? Kendi içlerinde çelişiyorlar.”

“Kadınların daha fazla hak elde etmek için yaptıkları faaliyetler. Çok da üstüne gitmedim aslında bu konunun, çok da savunulması gereken bir şey gibi gelmiyor bana... Boşluktan bence...”

“Feministler kendilerinin ne olduğunu bilmiyorlar, Allah bana o hakkı vermiş zaten, neyi savunuyor ki? Birisi erkeklere karşı, birisi yok kendim yaşarım kendim kalkarım diyor.”

“Pozitif ayrımcılık... Tasvip etmiyorum.”

“Erkek erkek, kadın kadın olmalı. Hiçbir kadın erkek değildir, hiçbir erkek kadın değildir, savunmuyorum, biz hem erkeğiz, hem kadınız diyorlar.”

CHP kadın kolları üyeleri arasında ise öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Kadın erkek eşitliğine karşı duran düşünce...”

“Kadın baskısı olarak görüyorum, tamamen karşıyım, kadın üstün olmamalı. Biz kadın olarak baskıcı olursak erkek baskıcılığından ne farkımız kalır!”

“Sol görüşlü kadın feminist değildir, biz eşitlikçiyiz, bizde kadın erkek eşittir. Feminizm aslen bir sağ görüştür. Sol; kadın, erkek diye ayırmaz, tüm insanlar eşittir, bizim vizyonumuzda feminizm yoktur, bizim işimiz erkeklere tu kaka değildir.”

“Savunmuyorum, erkeksiz bir hayat olmaz.”

“Erkek düşmanı...”

“Kadın haklarını savunmaktır, ama bence çok bencilce bir düşüncedir.”

“Kadınların kendini ayrı görmesi, çok anlamlı bulmuyorum, ayrımcılığın her türüsüne karşıyım.”

Yukarıda verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere her iki partinin kadın kolları üyeleri feminizm hakkında oldukça sınırlı ve eksik bir bilgi düzeyine sahip olmakla birlikte ona karşı oldukça eleştirel bir tutum sergilemişlerdir. Örneğin, katılımcılardan birinin aşağıda verilen ifadesinden açıkça görüleceği gibi feminizm hakkındaki sınırlı ve eksik bilgi kimi durumlarda feminizmin kamusal alanda başörtüsüne karşı çıkan Atatürkçü Düşünce Derneği yandaşlarının düşünceleri olarak algılanmasına yol açabilmektedir:

“Hiç tasvip etmiyorum, konuya bile girmek istemiyorum aslında... Ayrımcılık yapıyorlar. Ben Anavatan Partisi kadın kollarındayken kermes yapıyorduk bir gün... Yan tarafta Atatürkçü Düşünce Derneği'nin de standı vardı. Oradan bir kadın yanıma yaklaştı ve başörtümden tutarak ‘bu örtü çıkacak!’ dedi. Ben yaşlı bir kadını çok gururuma dokundu. Bu tarz ayrımcı hareketlere karşıyım.”

Feminizmin bir kadın hareketi olmasına rağmen katılımcıların feminizm hakkında bu kadar olumsuz düşüncelere sahip olmalarında ataerkil kurumlarının veya kamu önderlerinin direkt olarak “feminizm” kelimesini kullanarak kadın hareketini olumsuzlayan veya hedef alan bazı ifadeleri (Diyanet İşleri Başkanlığı, 1998:324; Eygi, 2009; Ferşadoğlu, 2010, 2009; Otyakmaz, 1999; Selim, 2008) etkili olabilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de belirli çevrelerden kadınların feminizme yönelik bu denli

eleştirel düşüncelere sahip olmaları Türkiye’de feminizm üzerine çalışmalar yapan çevrelerce araştırılmaya değer bir sorun olarak görülmelidir.

Görüşmelere katılan AKP’li kadınların %18’inin, CHP’li kadınların ise %40’ının feminizm hakkında görece olumlu düşüncelere sahip oldukları görülürken, AKP’lilerin %20’si, CHP’lilerin ise %8’i, konu hakkında bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Görüşmelere katılanlara ayrıca kadın hareketi hakkındaki bilgileri ve düşünceleri de sorulmuştur. Feminizm hakkında oldukça olumsuz düşüncelere sahip olmalarına karşın AKP’li kadınların %66’sının, CHP’li kadınların ise %90’ının, kadın hareketi hakkında olumlu düşüncelere sahip olduklarını açıklamaları ise dikkat çekici bir veri olarak bulunmuştur. Aşağıda verilen ifadelerde görüleceği gibi görüşmelere katılan kadınların önemli bir bölümü kadın hareketini feminizmden ayrı ve bağımsız bir hareket olarak değerlendirmiştir. Bu soruyla ilgili olarak AKP’li kadınlar arasında öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Kadının toplumda bir yerlere gelmesi, kadının birlik olması, egemenliği vs.”

“Bilinçli kadın, okuyan kadın.”

“Kadınların ön plana çıkması, topluca hareket etmesi, tüm zorlukları aşabileceğini, elinden her işin gelebileceğini anlatması, kendini ifade etmesi...”

“Kadınlar bir hareketin içine girseler bir şeyler yaparlar. Kadın hareketi, organize olmuş, birlik olmuş bir gruptur.”

“Kadının kendisini ifade etmesi, kadın nesil yetiştiriyor, yapamayacağı hiçbir şey yok, yeter ki eğitilsin.”

“Bizde bir yerde varız demek, sesini çıkarabilmek, söz sahibi olabilmek.”

“Kadınların kendi haklarını araması, bunların bilincinde olması, yeri geldiğinde hayır diyebilir ve başkaldırabilir. Hem İslamiyet’te de bu var.”

“Kadınların içinde bulundukları sorunları dile getirmek için kurulmuştur, bazılarını absürt bulsam da faydalı görüyorum, sesini duyurma açısından...”

Kadın hareketi kavramına olumlu yaklaşan CHP’li kadınların ifadeleri ise aşağıdaki gibidir:

“Kadınların kendini göstermesidir, onlarında erkekler kadar başarılı olabileceğini ortaya koyması.”

“Topluma öncü olabilecek vasfa sahip kadınların yaptıkları hareketlerdir, diğer ezilen kadınlar için yaptıkları hareketlerdir.”

“Kadınların bir şeyler yapması, kabuğunu kırması, aktif bir şeyler yapmak, üretken olmak...”

“Kadınların organize olup aktif bir şekilde STK’larla baskı unsuru oluşturup kendi hak ve isteklerini duyurması.”

“Çok güzel bir şey, bir karşı çıkış, kendini gösterme, tepki koyma, çok olumlu bakıyorum.”

“Tahsil, dürüstlük, vatana millete hayırlı olmak.”

“Kadınların kendini ifade etmesi...”

“Kadınların kendine olan güvenini ifade eder.”

Feminizmin aksine kadın hareketine olumsuz yaklaşanlar daha düşük oranda olup AKP’de %8, CHP’de ise %4 oranındadır. Öte yandan olumlu düşüncelere sahip olduklarını beyan eden bazı katılımcıların kadın hareketini kadınların oturuşu kalkışı, fiziği, hal ve hareketleri ve hanım hanımcık olmaları gibi özelliklerle ilişkilendirerek tanımladıkları görülmüştür. Kadın hareketi hakkında bir fikri olmayanlar ise AKP’li kadınların %26’sını oluştururken CHP’lilerin %6’sını oluşturmaktadır.

4.4. Katılımcıların Araştırma Problemine Yönelik Tutumları

Bu bölümde katılımcılara araştırma problemiyle ilgili yargılar ve ifadeler yöneltmiştir. Katılımcılardan Beşli Likert ölçeğine göre hazırlanmış bu ifade ve yargılara katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Bu sayede, AKP ve CHP kadın kollarına üye kadınların; kadının siyasal yaşamdaki konumu, kadın-siyaset ilişkisi ve kadın kollarına yönelik tutumları ve eğilimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Katılımcıların tutum ve eğilimleri kendi içinde iki alt başlığa ayrılmıştır. İlk bölümde katılımcıların kadın ve siyaset ilişkisine yönelik genel tutumları yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların genel anlamda siyasi partilerde kadın kollarına ve bağlı oldukları siyasi partiye ilişkin tutumları bulunmaktadır.

4.4.1. Katılımcıların kadın ve siyaset ilişkisine yönelik genel tutumları

Katılımcıların “Kadınlar için siyaset yapmak erkeklere göre daha zordur.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında hem AKP hem de CHP kadın kolları üyelerinin büyük birçoğunun kadınlar için siyaset yapmanın erkeklere göre daha zor olduğu yönünde bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Daha önceki verilerde katılımcılar, siyasetin erkek işi olarak algılandığını ve erkek egemen bir yapı olduğunu belirtmiştir. Çoğunluğu erkeklerden oluşan siyasi yapı, doğal olarak kadınların erkeklere göre daha fazla zorluk çekmesine ve rekabet için daha fazla çaba sarf etmesine neden olmaktadır. Bu noktada katılımcıların ifadeleri ve tutumları paralellik göstermektedir.

Tablo 6. Kadınlar İçin Siyaset Yapmak Erkeklere Göre Daha Zordur

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	--
Katılmıyorum	%16	%14
Fikrim yok	--	--
Katılıyorum	%54	%60
Kesinlikle katılıyorum	%30	%26

“Kadınlar, siyasal/politik meseleleri çözmede erkeklere göre daha zayıftır.” ifadesiyle ilgili olarak katılımcıların çoğu, kadınların siyasal/politik meseleleri çözmede erkeklere göre zayıf olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte AKP’li kadınlar arasında bu ifadeye katılan önemli bir kesim de bulunmaktadır. Başka bir deyişle, AKP’li katılımcılar arasında kadının siyasi meseleleri çözmede erkeklere göre daha zayıf olduğunu düşünenlerin oranı CHP’li kadınlara göre daha yüksektir. Hemen hemen tüm verilerde CHP’ye göre daha muhafazakar, geleneksel ve ataerkil bir profil çizen AKP’li kadınların yine bu ifadede daha geleneksel bir tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 7. Kadınlar, Siyasal/Politik Meseleleri Çözmede Erkeklere Göre Daha Zayıftır

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%10	%26
Katılmıyorum	%56	%60
Fikrim yok	%2	%2
Katılıyorum	%32	%12
Kesinlikle katılıyorum	--	--

Katılımcıların “Siyaset dünyasında erkek egemenliği vardır.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında CHP’li kadınların, AKP’li kadınlara göre daha kesin bir tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Bununla beraber hem AKP’li hem de CHP’li katılımcıların çoğu, “Siyasette erkek olmak avantajlı bir durumdur.” ifadesine katıldıklarını belirterek siyasal yaşamda erkek olmanın avantajını dile getirmişlerdir. Partili kadınlar daha önceki verilerde de erkek egemen bir siyaset yapısının olduğuna gönderme yapmışlardı.

Tablo 8. Siyaset Dünyasında Erkek Egemenliği Vardır

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	--
Katılmıyorum	%18	%2
Fikrim yok	%2	--
Katılıyorum	%52	%50
Kesinlikle katılıyorum	%28	%48

Derinlemesine görüşme esnasında bir katılımcının, siyasette erkek olmanın avantajına yönelik şu ifadesi dikkat çekicidir:

“Yeri geliyor bir bakan gece 1’de toplantıya çağırıyor. Kaç kadın kalkar gider? Sosyal çevre ve para, kadının siyaset basamaklarında yükselmesinde çok önemli faktörler... Siyasette erkekler çoğunlukta olduğu için kadının adının çıkması çok muhtemel oluyor, bu yüzden siyasetle uğraşan kadının ilişkilerine dikkat etmesi gerekiyor. Ben böyle toplantıya gideceksem yanıma bir başka kadın daha almayı tercih ediyorum. Çünkü aksi takdirde hemen bu yönde bir yıpratma politikası geliştiriyorlar. Siyasette kadın olmak zor iş...”

Katılımcıların “Evli ve çocuklu olmak kadının siyasetle uğraşmasına engeldir.” ifadesine yönelik tutumları tek bir görüşte yoğunlaşmamıştır. Hem AKP’li hem de CHP’li kadınlar, evli ve çocuklu olmanın kadının siyasetle uğraşmasına engel olacağı ifadesine yarı yarıya katılırken kalan yarısı da bu ifadeye katılmamaktadır.

Tablo 9. Evli ve Çocuklu olmak Kadının Siyasetle Uğraşmasına Engeldir

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%4	%6
Katılmıyorum	%46	%44
Fikrim yok	%2	%2
Katılıyorum	%42	%44
Kesinlikle katılıyorum	%6	%4

Burada katılımcıların “evli ve çocuklu olup siyasetle uğraşan kadın” kavramına farklı açılardan yaklaştıkları görülmektedir. Bu ifadeye katılmayanlar “kadın, evli ve çocuklu olsa da siyaset dahil her işi başarır, kadın her şeyin üstesinden gelir” iyimserliği ile ifadeye katılmama yönünde bir tutum sergilemişlerdir. Katılanlar ise, kadının aile içinde konumlandırılması ve anne olarak tanımlanması gerçeğinden yola çıkarak ev ve çocuk sorumluluğunun annede olduğu bir toplumsal düzende kadının siyasetle uğraşmasının zor olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların “Erkek siyasetçiler kadınlara göre daha hırslı ve kendini kanıtama peşindedir.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde, hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğunun bu ifadeye katıldıkları görülmüştür. Katılımcıların çoğu, erkeklerin daha hırslı ve kendini öne çıkaran tavırlarının zaten erkek egemen siyaset yapısı içinde kadınların daha dezavantajlı konumda olmasına sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Her iki partide de katılımcıların, erkek hakimiyetinin ve erkek kurallarının hüküm sürdüğü siyasi yapıda kadının daha geri planda kaldığı düşüncesine sahip oldukları görülmüştür.

Katılımcılar, erkek siyasetçilerin daha hırslı ve kendini kanıtama peşinde olduğunu düşünmelerine karşın, erkeklerin daha atak olduğu için siyasette daha başarılı olduğu yönündeki ifadeye katılmadıkları görülmüştür. CHP’li kadınların %88’i, AKP’li kadınların ise %62’si erkeklerin siyasetteki başarılarının onların daha atak olmasından kaynaklanmadığını düşünmektedirler. Kadınların karar verme mekanizmalarında eksik temsili düşünüldüğünde erkeklerin siyasetin birçok yapısında olduğu ve doğal olarak da başarı oranlarının kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Partili kadınların bu ifadeye yönelik tutumları bu başarının erkeklerin ataklığından değil, siyasetin erkekler tarafından kuşatılmış olmasından ve kadınlara daha az başarı şansı verilmesinden kaynaklandığını göstermektedir. Bu ifadeye, AKP’li kadınların %36’sının CHP’li kadınların ise %10’unun katıldığı görülmektedir. Bu da, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının AKP’li kadınlar arasında daha çok kabul gördüğü anlamına gelmektedir.

“Kadınlar siyasette daha özenli ve titizdir.” ifadesine yönelik tutumlar incelendiğinde, hem AKP’li, hem de CHP’li kadınların tamamına yakınının kadınların siyasette daha özenli ve titiz oldukları yönünde bir tutuma sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların bu tutumları, erkek egemen siyasetin kadınları yücelten, öven, ancak kadınların temsil

eksikliğini ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik somut girişimlerde bulunmayan yapısıyla benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların “Siyasetle uğraşan kadın ev işlerini aksatır.” ifadesine yönelik tutumları şu şekildedir:

Tablo 10. Siyasetle Uğraşan Kadın Ev İşlerini Aksatır

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%10	%20
Katılmıyorum	%34	%52
Fikrim yok	%2	%4
Katılıyorum	%50	%22
Kesinlikle katılıyorum	%4	%2

Katılımcıların bu ifadeye yönelik tutumları tek bir görüş etrafında toplanmamıştır. AKP’li kadınların yarısından çoğu bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. AKP’li kadınlar “ev işi = kadın işi” şeklinde ataerkil ve toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısıyla siyasetle uğraşan kadının doğal olarak eve yeteri kadar vakit ayıramayacağını, bu sebeple de ev işlerinin aksayacağını ifade etmişlerdir. CHP’li kadınların ise yarısından çoğu bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir. Ne var ki, CHP’li kadınlar da, siyasetle uğraşan kadının ekonomik durumunun ev işleri için yardım edecek başka bir kadın tutmaya elverişli olacağını bu yüzden ev işlerinin aksamayacağını ifade ederek özünde onlarda AKP’li kadınlar gibi olaya ataerkil ve toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır.

Orta sınıf ailelerde kadının, çalışma yaşamına veyahut kamusal alana çıkmasıyla daha az ev işi yaptığı görülmektedir, ancak bu durum ev işlerinin erkeklerle paylaşılmasından değil, yine işleri yapacak başka bir eleman kiralandığı için azalmaktadır. Burada kadın, çalışma yaşamına ya da kamusal alana çıktığında ataerkil yapı çok da dönüşmeyip, bir şekilde devam etmektedir. Zira ev işlerini yapmak için kiralanan yardımcı da

çoğunlukla başka bir kadın olmaktadır. Bu noktada gerek AKP’li gerekse CHP’li kadınların söylemlerinin ataerkil yapının çok da dışında olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların “Siyasetle uğraşan kadın eşini ve çocuklarını ihmal eder.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında hem AKP’li hem de CHP’li kadınların yarısından çoğunun bu ifadeye katılmama yönünde bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Görüşmelere katılanların önemli birçoğu, eşle ve çocuklarla ilgilenmeyi tıpkı ev işleri gibi salt kadına ait sorumluluklarmış gibi algıladıklarını gösteren ifadeler kullanmışlardır. Bununla birlikte her iki partiden kadınların önemli birçoğu siyasetle ilgilenmelerine rağmen eşlerini ve çocuklarını ihmal etmediklerini ve genel olarak bir kadının istedikten sonra eş ve çocuklarının bakımını ihmal etmeden de siyasetle ilgilenebileceğine inandıklarını ifade etmişlerdir.

Hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğu, “Toplumdaki statümün eşimin statüsünden daha yüksek olması beni huzursuz eder.” ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. İfadelerinde, evliliğin ve hayatı paylaşmanın müşterek bir olgu olduğunu, statülerinin eşlerinden daha yüksek olmasının onlar için bir problem olmayacağını ifade ederek eşitlikçi bir yaklaşım içerisinde olmuşlardır.

Katılımcıların “Çocuklarımın siyasetle uğraşmalarını istemem.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında ise her iki partide de %70’in üzerinde bir çoğunluk bu ifadeye katılmadıklarını ve çocuklarının siyasetle uğraşmalarında bir sakınca görmediklerini belirtmiştir.

Katılımcıların “Kadınlar, siyasetle erkekler kadar iyi baş edemezler.” ifadesine yönelik tutumları şu şekildedir:

Tablo 11. Kadınlar, Siyasetle Erkekler Kadar İyi Baş Edemezler

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%6	%34
Katılmıyorum	%68	%60
Fikrim yok	--	%2
Katılıyorum	%26	%4
Kesinlikle katılıyorum	--	--

Hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğu, bu ifadeye katılmadıklarını belirterek kadınların da erkekler kadar iyi siyaset yapabileceği yönünde bir tutum sergilemişlerdir. Ne var ki, AKP’li katılımcılar arasında kadınların siyasetle erkekler kadar iyi baş edemeyeceğini düşünen %26 oranında önemli bir kesim de görülmektedir. Özetle bu ifadede de AKP’li kadınlar CHP’li kadınlara göre toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla daha uyumlu hareket etme eğilimi göstermişlerdir.

Katılımcıların “Tüm kadınlar ev dışında ücretli bir işte çalışmalıdır.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında AKP’li kadınların çoğu, CHP’li kadınların ise tamamına yakını tüm kadınların ev dışında ücretli bir işte çalışması gerektiğini düşünmektedir. Ancak, AKP’li kadınlarda bu ifadeye katılmayanların ve fikri olmayanların oranının CHP’li kadınlara göre daha çok olduğu görülmektedir. Bu konuda da AKP’li kadınların CHP’li kadınlara göre daha ataerkil bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 12. Tüm Kadınlar Ev Dışında Ücretli Bir İşte Çalışmalıdır

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%2	--
Katılmıyorum	%14	%2
Fikrim yok	%4	--
Katılıyorum	%62	%58
Kesinlikle katılıyorum	%18	%40

Katılımcıların, “Kadınların öncelikli olarak anne ve eş rollerini yerine getirmeleri gerektiği için siyasete katılımlarının sınırlı olması hoş görülmelidir.” ifadesine yönelik tutumları şu şekildedir:

Tablo 13. Kadınların Öncelikli Olarak Anne ve Eş Rollerini Yerine Getirmeleri Gerektiği İçin Siyasete Katılımlarının Sınırlı Olması Hoş Görülmelidir

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	%10
Katılmıyorum	%16	%52
Fikrim yok	--	%2
Katılıyorum	%84	%34
Kesinlikle katılıyorum	--	%2

AKP’li kadınların büyük çoğunluğu, kadınların öncelikli olarak anne ve eş rollerini yerine getirmeleri gerektiğini düşündükleri için siyasete katılımlarının sınırlı olmasını hoş karşıladıklarını belirtmişlerdir. CHP’li kadınların ise yarısından fazlası bu ifadeye katılmamaktadır. Burada da AKP’li kadınların CHP’li kadınlara göre kadının toplumsal konumunu eş ve anne rolleri üzerinden tanımlayan geleneksel ataerkil değerlere daha yakın duran bir yaklaşım içinde oldukları görülmektedir.

Araştırmada aynı zamanda katılımcılara siyasal yaşamda kota olarak bilinen uygulama hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. En genel anlamda kota, seçim veya atamayla gelinen karar verme mekanizmalarına eksik temsil edilen grubun (şu durumda kadınların) eşit temsilini sağlamaya yönelik geçici bir özel önlem politikası olarak tanımlanmakta ve dünyada kota uygulamasını zorunlu hale getiren ülkelerde kadınların parlamentoda en az %30–40 oranında temsil edildikleri savunulmaktadır (KA-DER, 2005:18). Bu açıdan görüşmelerde katılımcıların kotaya ilişkin tutumlarını anlamak amacıyla, “Bir cinsin en az %30, en çok %70 oranında temsili anlamına gelen kotanın, siyasette kadınlar için kullanılmasını destekliyorum.” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Tablo 14. Bir Cinsin En Az %30, En Çok %70 Oranında Temsil Edilmesi Anlamına Gelen Kotanın, Siyasette Kadınlar İçin Kullanılmasını Destekliyorum

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	%10
Katılmıyorum	%12	%22
Fikrim yok	%24	%6
Katılıyorum	%58	%48
Kesinlikle katılıyorum	%6	%14

Araştırma sonuçları hem AKP’li, hem de CHP’li kadınların çoğunun, kotanın siyasette kadınlar için kullanılmasını desteklediklerini göstermektedir. Öte yandan görüşmelere AKP kadın kollarından katılanların önemli bir bölümünün, kadınların temsil sorununu çözmeye yönelik bu uygulama gibi görünen söz konusu kota hakkında bilgi sahibi olmaması, CHP kadın kollarından katılanların ise önemli bir bölümünün kotayı desteklememesi dikkat çekici bir veri olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların, Türkiye’de kadın sorununa yönelik tutumlarını anlamak amacıyla “AKP’li, CHP’li, MHP’li ya da DSP’li kadınların sorunları birbirine benzemez.” ile “Üye oldukları ya da oy verdikleri siyasi parti fark etmeksizin bütün kadınların sorunları aynıdır.” ifadelerine katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Birinci ifadeye her iki partiden de katılımcıların yarısından çoğunun katılmadığı, ikinci ifadeye ise katılımcıların yarısından çoğunun katıldıkları görülmüştür. Özetle, hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğu, hangi partiden oldursa olsun kadınların benzer sorunlara sahip olduklarını düşünmektedir.

4.4.2. Katılımcıların siyasi partilerde kadın kollarına yönelik tutumları

Katılımcıların, kadın kolları ve bağlı oldukları siyasi partiye yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla bu bölümde ilk olarak partili kadınlara “Tüm kadınlar kadın kollarına üye olmalıdır.” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğu, kadınların kadın kollarına üye olmaları gerektiğine katılmaktadır. Bu ifadeye AKP’li kadınların %40’ı gibi önemli bir bölümünün katılmaması dikkat çekici bir veri olarak görülmektedir. Buna göre AKP’li kadınların kamusal alanla ilgili olup bir sosyo-politik faaliyet olan kadın kollarına katılım konusunda daha geleneksel ve muhafazakar bir eğilime sahip oldukları görülmektedir.

Katılımcıların “Partimin çıkarları kadın çıkarlarından daha önemlidir.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde AKP’li kadınların yarısının, CHP’li kadınların ise yarısından biraz fazlasının kadın çıkarlarını partiden üstün tuttıkları görülmektedir. Partili kadınların yarıya yakını ise ifadeye katılarak parti çıkarlarını kadın çıkarlarından üstün tuttıklarını ifade etmişlerdir. Bir başka deyişle, her iki partide de kadın çıkarlarının parti çıkarlarından daha üstün tutulduğu yönünde bir eğilim görülmektedir. Öte yandan görüşmelere katılan kadınların önemli bir bölümü tarafından “kadın çıkarları” kavramının kadınlara yardım etmek şeklinde algılandığının ayrıca belirtilmesi önemlidir.

Tablo 15. Partimin Çıkarları Kadın Çıkarlarından Daha Önemlidir

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%2	%6
Katılmıyorum	%48	%52
Fikrim yok	%10	%4
Katılıyorum	%38	%28
Kesinlikle katılıyorum	%2	%10

Katılımcıların, kadın kollarının sivil ve siyasal işbirliğine yönelik tutumlarını incelemek amacıyla “Benim partimin kadın kolları, başka partinin kadın kollarına üye olan kadınlarla ortak çalışma, proje yapmamalıdır.” ifadesi ile “Benim partimin kadın kolları, başka kadın derneklerine üye olan kadınlarla ortak çalışma, proje yapmamalıdır.” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Hem AKP’li hem de CHP’li kadınların çoğunun birinci ifadeye katılmayarak başka kadın kollarıyla işbirliği içerisinde olma fikrine sıcak baktıkları görülmüştür. İkinci ifadede de AKP’li ve CHP’li kadınların yine büyük birçoğunun ifadeye katılmayarak başka kadın derneklerine üye kadınlarla ortak çalışma, proje yapmaya sıcak baktıkları görülmüştür. Bir önceki ifadeyle karşılaştırılacak olursa partili kadınların, başka partili kadınlardan ziyade başka kadın dernekleriyle iletişim halinde olmaya daha sıcak baktıkları görülmüştür. Kadınların temsil eksikliğine karşı siyasal platformda kadın dayanışmasının önemine rağmen katılımcıların siyasal işbirliği konusunda daha çekinceli olduğu dikkat çekmektedir.

Katılımcıların “Kendi partimin kadınlara yönelik bakışını olumlu buluyorum.” ifadesi ile “Kendi partimin kadınlara yönelik bakışını olumsuz buluyorum.” ifadesine yönelik tutumları şu şekildedir:

Tablo 16. Kendi Partimin Kadınlara Yönelik Bakışını Olumlu Buluyorum

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	--
Katılmıyorum	--	%10
Fikrim yok	--	--
Katılıyorum	%82	%76
Kesinlikle katılıyorum	%18	%14

Tablo 17. Kendi Partimin Kadınlara Yönelik Bakışını Olumsuz Buluyorum

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	%22	%16
Katılmıyorum	%78	%72
Fikrim yok	--	%2
Katılıyorum	--	%10
Kesinlikle katılıyorum	--	--

Birbirinin sağlaması niteliğindeki bu iki ifadeye göre AKP’li kadınların tamamının, CHP’li kadınların ise büyük çoğunun kendi partilerinin kadın politikası hakkında bir problemi bulunmamaktadır. Sadece CHP’li kadınlar arasında %10’luk bir kesim, partisinin kadın politikasından memnun olmadığını ifade ederek AKP’li kadınlara göre partilerine daha eleştirel yaklaşmışlardır. Erkek egemen siyaset yapısı ve kadınların hala çözülmeyi bekleyen temsil sorununun varlığına rağmen AKP’li kadınların tamamının, CHP’li kadınların ise çoğunun erkek egemen siyaset yapısıyla uyumlu ve kendi partilerine yönelik eleştiriden uzak oldukları görülmektedir.

Katılımcıların, “Tek başına kadın kolları, kadın sorunlarının çözümünde yeterlidir.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde, hem AKP’li hem de CHP’li kadınların büyük bir kısmı, tek başına kadın kollarının kadın sorunlarının çözümünde yeterli olmadığını düşünerek bu ifadeye katılmama yönünde bir eğilim göstermişlerdir. Katılımcıların, “Siyasetle ilgilenmek isteyen bir kadın için kadın kollarına üye olmak yeterlidir.” ifadesine yönelik tutumlarına bakıldığında ise, AKP’li kadınların yarısının, CHP’li kadınların ise %20 gibi önemli bir kısmının bu ifadeye katıldığını belirtmesi dikkat çekici bir veri olarak değerlendirilmiştir. Her iki partide de katılımcıların çoğunun kadın sorunlarını çözmeye kadın kollarını yeterli görmeyip, buna karşın siyasetle ilgilenmek isteyen kadına kadın kollarını yeterli görme eğilimlerinin daha fazla olması, kadının siyasette konumlandırıldığı yer açısından önem taşımaktadır.

Katılımcıların, “Kadın kollarına üye olmak, çocuğumun toplumdaki statüsünü arttıracaktır.” ifadesi ile “Kadın kollarına kendimden çok, çocuklarımla geleceği için üye oldum.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde her iki partide de kadınların bu ifadelerle az oranda katılmalarının siyaseti, çocukları açısından bir gelecek olarak görmediklerini göstermektedir.

Katılımcıların, “Kadın kollarına kendimden çok toplumda zor durumda olan diğer kadınlar için üye oldum.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde hem AKP’li hem de CHP’li kadınların tamamına yakınının kadın kollarına, toplumda zor durumda olan diğer kadınlar için üye olduğu görülmektedir. Elde edilen verilerden sosyal yardım

eksenli çalıştığı anlaşılan kadın kollarında üyelerin kendilerinden ziyade zor durumda olan kadınlar için bulunmaları anlamlı gözükmektedir.

Katılımcılara, “Kadın kollarına üye olmak, yaşadığım yerde, mahallemde bana duyulan saygıyı arttırdı.” ifadesi ile “Kadın kollarına üye olmadan önce yaşadığım yerdeki, mahallemdeki insanlar üzerinde şimdiki kadar etkim yoktu.” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Her iki ifadede de AKP’li kadınlar CHP’li kadınlara göre toplumsal saygınlığın ve çevre üzerinde etkilerinin daha fazla arttığı yönünde ifadelerde bulunmuşlardır.

Sevindi (1998:151-153), Refahlı kadınların “hanımlar komisyonu”na üye olduktan sonra kendilerini dönüştürdüklerini, kişilik kazandıklarını çevrelerini etkileyip saygı gördüklerini ifade etmektedir. Her ne kadar Refah Partisi ile AKP tamamen aynı politik çizgilere sahip partiler olmasa da, her iki partinin de geleneksel, muhafazakar ve ataerkil siyasal yapıya ve tabana sahip olması, Sevindi’nin Refahlı kadınlara yönelik ortaya koyduğu tezin AKP’li kadınlar için de geçerli olabileceğini göstermektedir.

Katılımcıların, “Kadın kolları uygulaması ayrımcılıktır, feshedilmesi gerekir.” ifadesine yönelik tutumları incelendiğinde AKP’li kadınların tamamına yakınının, CHP’li kadınların ise büyük bir kısmının kadın kollarına ilişkin olumsuz bir tutum içerisinde olmadıkları, bu sebeple de kadın kollarının feshedilmesi gerektiği veya kadın kollarının ayrımcılık olduğu yönündeki ifadeye katılmadıkları görülmektedir.

Katılımcıların, “Bağlı oldukları siyasi parti fark etmeksizin bütün kadın kollarının hedefleri aynıdır.” ifadesine yönelik tutumları şu şekildedir:

Tablo 18. Bağlı Oldukları Siyasi Parti Fark Etmeksizin Bütün Kadın Kollarının Hedefleri Aynıdır

	AKP (n=50)	CHP (n=50)
Kesinlikle katılmıyorum	--	%6
Katılmıyorum	%32	%46
Fikrim yok	%4	%4
Katılıyorum	%62	%40
Kesinlikle katılıyorum	%2	%4

AKP’li kadınların yarısından çoğu, parti fark etmeksizin tüm kadın kollarının hedeflerinin aynı olduğunu düşünmektedir. AKP’li katılımcılar tüm partilerin kadın kollarının özünde parti için hizmet verip, partiyi iktidara taşımaya ve taban kazanmaya çalıştıklarını o sebeple hedeflerinin aynı olduğunu ifade etmişlerdir. CHP’li kadınların yarısından çoğu ise bu ifadeye katılmadıklarını ifade etmiştir. CHP’li kadınların bazıları özellikle AKP’li kadınlara atıfta bulunarak AKP kadın kollarının “karanlık” ve “gerici” hedefleri olduğunu, CHP kadın kollarının ise daha farklı ve çağdaş hedeflere sahip olduğunu belirterek bu düşünceye katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Kısaca özetlemek gerekirse AKP’li kadınların hem tutumlarında, hem de ifadelerinde CHP’li kadınlara göre kadını toplumsal ve siyasal yapılar içerisinde daha geleneksel değerler üzerinden tanımladıkları görülmektedir. Bununla beraber gerek AKP’li gerekse CHP’li kadınlar, siyaset dünyasında erkek egemen bir yapı olduğunu bu sebeple de erkek olmanın siyasette daha avantajlı olduğunu gerek tutumlarında, gerekse ifadelerinde belirtmişlerdir. Partili kadınlar ayrıca, kadınların toplumsal konumunun erkeklere göre daha olumsuz olduğunu ve ikinci planda konumlandırıldığını ifade etmişlerdir. Zira bu sebeple de kadınlar için siyaset yapmanın hem erkek egemen siyasal yapıdan, hem de kadınların toplumsal konumundan ötürü zor olduğu yönünde bir tutum içerisinde olmuşlardır.

Bununla beraber hem AKP’li hem de CHP’li kadınların gerek kadın kollarına, gerekse partilerinin kadın politikalarına eleştirel yaklaşmadıkları, kadın ve siyaset ilişkisine

genellikle mensubu oldukları siyasal partinin penceresinden bakma eğilimi içerisinde oldukları görülmüştür. Kadın kollarının erkek egemen siyaset yapısıyla uyumlu bir örgütsel yapıya sahip olması ve toplumsal cinsiyet rollerini meşrulaştıran faaliyetler gerçekleştirmesi, Türkiye’de kadının siyasal yapıda mevcut olan konumunu iyileştirici ve daha etkin bir role sahip olmasını engellemektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışma siyasi partilerde kadın kollarını konu edinmiştir. Çalışma Türkiye'nin en büyük iki siyasi partisi olan AKP ile CHP'nin kadın kolları üzerinde yapılan uygulamalı bir araştırmaya dayanmaktadır. Çalışmanın amacı kadınların siyasal yaşama daha aktif katılımlarının giderek önem kazandığı günümüzde kadın kollarının etkinliğini Bursa ili merkez ilçelerine bağlı AKP ve CHP kadın kolları örneğinden yola çıkarak irdelemektir. Kadın ve siyaset ilişkisi çerçevesinde kadın kollarının incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Öncelikli olarak Bursa'da kadın kolları üyelerinin sosyo-ekonomik özellikleri saptanmaya ve her iki partiye mensup kadınların özellikleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır. AKP ve CHP kadın kolları üyelerinin önemli bir bölümünün Türkiye'nin batısında yer alan coğrafi bölgelerden geldikleri ve kent doğumlu oldukları görülmüştür. Öte yandan, yaş, eğitim, meslek ve çalışma yaşamı gibi özellikler açısından AKP ve CHP kadın kolları üyelerinin farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip oldukları görülmüştür.

Buna göre, AKP'li kadınların yaş ortalamasının CHP'li kadınlara oranla daha genç olmasına karşın eğitim düzeylerinin daha düşük olduğu ve önemli bir bölümünün çalışma yaşamında yer almayan, ekonomik olarak da daha çok kocaya veya babaya bağımlı olan kadınlardan oluştuğu görülmüştür. CHP'li kadınlara oranla AKP'li kadınların çalışma yaşamına daha az katılmalarında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin nedenlerin önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir. CHP'li kadınlara göre AKP'li kadınların eğitim düzeylerinin daha düşük olması ve çalışma yaşamına daha az oranda katılmalarına bağlı olarak, mesleki statüleri, gelirleri, kitap ve gazete okuma oranları ile dernek, kulüp ve benzeri kuruluşlara üyelik oranlarının da daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca, AKP'li kadınlar CHP'li kadınlara göre daha düşük gelirli olmakla birlikte daha çok sayıda çocuk sahibidirler. Bu veriye paralel olarak AKP'li kadınlar parti liderlerinin üç çocuk söylemini de CHP'li kadınlara oranla çok daha yüksek bir

orana desteklemişlerdir. CHP’li kadınlara oranla AKP’li kadınların anne-baba ve eşlerinin eğitim düzeyi (özellikle yüksek öğretimde) ile üretim sürecine katılma oranları ve mesleki statüleri de görece daha düşük olarak tespit edilmiştir.

Kısaca özetlenecek olursa AKP’li kadınların CHP’li kadınlara oranla görece daha düşük sosyo-ekonomik statüde ve ayrıca daha ataerkil, muhafazakar, geleneksel yapıda ailelerden geldikleri söylenebilir Bu sebeple, AKP’li katılımcıların genel olarak kadının sosyal, siyasal ve ekonomik konumuna, mevcut kadın sorunlarına, kadın kollarına ve kadın-siyaset ilişkisine CHP’li kadınlara oranla daha geleneksel ve muhafazakar bakış açısıyla yaklaştıkları görülmüştür.

Katılımcıların kadın kollarına üye oluş nedenlerine bakıldığında ise, AKP’li kadınların çoğunlukla partiye destek olmak, yardımcı olmak, sosyalleşmek, aktif olmak, fakirlere yardım etmek ve parti liderine duyulan sempati gibi nedenlerle üye oldukları görülmüştür. CHP’li kadınların ise, çoğunluklu olarak Atatürk ilke ve inkılaplarını korumak, kollamak, partiye destek olmak, yardım etmek ve vatana hizmet etmek gibi nedenlerle kadın kollarına katıldıkları görülmüştür. Her iki partiye mensup kadınların beklentilerinin ve hedeflerinin de kadın kollarına katılma gerekçeleriyle uyumlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca, her iki partide de katılımcıların çoğunun, partilerde neden kadın kolları olduğuna ilişkin ifadelerinde tıpkı üye oluş gerekçeleri ve hedefleri gibi hizmet ve destek temalarının hakim olduğu görülmüştür.

Katılımcıların, “yardım etmek”, “destek vermek” şeklinde sözlerle kendilerini siyasetin içinde edilgen bir konumda tanımladıkları, bunun ise kadınların siyasal yapıdaki temsil sorunlarının çözümünde pek etkili olmadığı görülmüştür. Daha açık bir ifadeyle, gerek AKP gerekse CHP’den görüşmelere katılan kadınların kadın kollarına öncelikle mevcut kadın sorunlarını, özellikle de kadının temsil sorununu çözme amaçlı katılmadıkları ve üye oldukları kadın kollarındaki çalışmalarının da kadını siyasal yaşamda daha aktif kılmadığı sonucuna varılmıştır.

Hem AKP, hem de CHP kadın kollarında yapılan faaliyetlerin sosyal yardım derneği modelinden öteye gidemediği ve kadınların gönüllü sosyal faaliyet mantığı ile

çalıştıkları, diğer partilerin kadın kolları veya kadın dernekleriyle işbirliğine olumlu bakıldığı halde, iletişimin yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Kadınların yaptıkları faaliyetler yararlı olmakla birlikte mevcut kadın sorunlarını gerçek anlamda çözmediği, kadının temsil sorununa eğilmediği, karar verme mekanizmalarında kadınların varlığını arttırıcı olmadığı, kadın kollarının siyaset içinde geri hizmetlerde konumlandırıldığı ve pasif bir role sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Her iki partide de katılımcıların çoğu, siyasette var olan erkek egemen yapıya ve toplumda siyasetin erkek işi olarak algılandığına vurgu yapmışlardır. Ayrıca katılımcılar, kadının toplumda ikincil bir konuma sahip olduğunu ve erkek egemen toplumsal yapının her alanda var olduğunu genel olarak ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların Türkiye’de kadın sorununun çözümüne siyasi partilerdeki kadın kollarından yaklaştıkları, feminizmden ve feminist mücadeleden ise özellikle uzak durdukları, feminizm ve kadın hareketi konusunda sınırlı bir bilgiye sahip olmakla birlikte oldukça olumsuz bir kanaate sahip oldukları tespit edilmiştir.

Her iki partinin kadın kollarından görüşmelere katılan kadınlar genel olarak siyasi partilerde kadının temsil sorununu öncelikli sorun olarak görmemektedirler. Nitekim görüşmelere katılan kadınların önemli bir çoğunluğu karar verme mekanizmalarında olmaları durumunda kadınların siyasi partilerde temsil sorununa el atmayı yapılacak ilk faaliyetler arasında sıralamamıştır. Üstelik katılımcılar, kadınların karar verme mekanizmalarında olmaları durumunda neler başarabilecekleri konusuna da çoğunluklu olarak olumsuz veya umutsuz yaklaşmışlardır. Partili kadınların ayrıca Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na ve faaliyetlerine vakıf olmadıkları ve kadın milletvekilleri hakkında sınırlı bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Bütün bunlara rağmen partili kadınlar, Türkiye’de kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesinde eğitimin ve ekonomik özgürlüğün önemine vurgu yapmışlardır.

Sonuç olarak, Türkiye’de kadın kollarının kadın hareketinin bir parçası ol(a)madığı, erkek egemen siyasal yapıya eleştirel yaklaşmadığı, bu nedenle mevcut kadın sorununa gerçekçi çözümler üretilmediği, erkek egemen siyasal yapı içinde kadınların sahip olduğu edilgen ve pasif rolü devam ettirerek mevcut siyasal yapının yeniden üretimine

katkıda bulunduğu söylenebilir. Siyasi partilerin ise somut anlamda kadın politikalarının olmadığı, söylemlerinin toplumsal cinsiyet rollerini meşrulaştırıcı, geleneksel veyahut simgesel söylemler olmaktan öteye gidemediği görülmüştür. Kadın ve kadın kolları birimleri; kadın-siyaset ilişkisi, kadın sorunları ve özellikle de temsil sorunu kapsamında amaç olmaktan çıkıp siyasi partilerin ve siyasetin bir aracı konumunda olmuştur. Bu bakımdan siyasi partilerde kadın kollarının, kadının siyasal katılımı için bir altyapı olduğu düşüncesinin (Okuducu, 1998:143) bu araştırma çerçevesinde geçerli olmadığı görülmüştür.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bulgularına ve sonuçlarına dayalı olarak kadın kollarına şu öneriler geliştirilmiştir:

- Kadın kolları, kadın hareketinin bir parçası olmalıdır.

Siyasi partilerin kadın kolları gerek ulusal, gerekse uluslar arası anlamda kadın hareketinin içine eklenmelidir. Kadın kolları, siyasi partilerin bir birimi olduğu için kadın sorunlarına, özellikle de kadının temsil sorununa kadın dernekleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde eğilmelidir. Bu sayede kadın hareketine eklenmiş kadın kollarının yapacağı her bir faaliyet, çalışma ve proje, sembolik ve soyut faaliyetler olmaktan çıkıp daha gerçekçi, yaygın ve etkili hale gelecektir.

- Kadın kolları, diğer kadın kolları ve kadın milletvekilleri ile iletişim halinde olmalıdır.

Erkek egemen siyaset yapısına karşı siyasal anlamda bir kadın gücü oluşturmak adına kadın kolları, parti ve siyasi ideoloji ayrımı gözetmeksizin diğer partilerin kadın kolları ile ve meclisteki kadın milletvekilleri ile işbirliği içerisinde olmalıdır. Kadın milletvekilleri sayesinde tüm kadın kolları, mecliste de sesini duyurma ve varlığını hissettirme imkanı sağlayacaktır. Bu sayede kadın kolları, kadının temsil eksikliğinin çözülmesi adına gerekli yasaların çıkarılması, partilerin kadın politikalarını iyileştirip

geliştirmesi, geliştirilen politikaların ise sembolik düzeyde kalmaması adına mecliste baskı unsuru oluşturabilecektir. Özetle, hem sivil hem de siyasal işbirliği içerisinde olan kadın kolları, kadın konusunda bir köprü vazifesi görerek konumunu önemli ve saygın bir hale getirecektir.

- Kadın kollarının yetki, görev tanımlarının ve içyapısının değişmesi gereklidir.

Yukarıda belirtilen önerilerin gerçekleştirilmesi için kadın kollarının parti tüzük ve yönetmeliklerince belirlenmiş yetki ve görev tanımlarında, ayrıca içyapısında değişikliklere ve iyileştirmelere gidilmesi gerekmektedir.

Kadın kollarının öncelikli olarak sosyal yardım derneği tipi örgütlenme yapısını bırakıp asli görevi olan meclisteki kadın milletvekili sayısının artırılması, kadınların siyasette karar verme mekanizmalarında yer alması ve eşit temsil için mücadele etmesi gerekmektedir. Bu hususta kadın kolları, kadınlara siyaseti öğreten, siyasetçi yetiştiren ve kadın sorunlarına fiili anlamda eğilen kurumlar olmalıdır. Siyasete atılmak isteyen kadın milletvekili adayları ise kadın kolları tarafından teşvik edilmeli, partiye tanıtılmalı ve aday listesine girmeleri hususunda baskı unsuru oluşturulmalıdır. Kadın kolları bünyesinde verilecek; kadın hareketi, feminizm, kadının sosyal, siyasal ve ekonomik konumu ile ilgili eğitimler ve bilgilendirme faaliyetleri yapılarak üyeler arasında ve parti tabanında farkındalık düzeyi artırılmalıdır. Eğitimler hususunda sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin kadın kürsüleri ile işbirliği içerisinde olunmalıdır.

Kadın kollarının parti tüzüklerinde yardımcı, yan kol şeklinde tanımlanması değiştirilerek ana kademenin bir birimi haline getirilmesi gerekmektedir. Böylece, kadınların da tıpkı ana kademedeki teşkilat üyeleri gibi etken bir konuma sahip olması, kadın kolları yönetim ve yürütme kurulunun ana kademe yönetim ve yürütme kurulu ile aynı hiyerarşik konuma ve yetki düzeyine gelmesi sağlanacaktır.

Kadın kollarına, kendi partisi de dahil olmak üzere tüm partilerin kadın politikalarını takip etme ve gerektiği yerde eleştirme, ayrıca farklı kadın kolları, meclisteki kadın milletvekilleri ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde olması hususunda yetki

verilmelidir. Bu sayede kadın kollarının kadın sorunlarıyla mücadele adına yaptığı faaliyetlerin tüzük ve yönetmelikte tanımlanıp güvence altına alınması sağlanacaktır.

- Kadına yönelik pozitif ayrımcı ilkeler kapsamında kadın kollarına parti tarafından yeterli miktarda fon aktarımı sağlanmalıdır.

Kadın kolları, kendine ait bütçesinin olmaması ve gelirin ana kademenin bütçesine ve inisiyatifine bağlı olmasından ötürü düzenli gelire sahip birimler değildir. Bu durum, kadın kollarını, ekonomik özgürlüğü olmayan, planladıkları faaliyet ve projelerde yetersiz ve bağımlı kalabilen birimler haline getirmektedir. Aktarılan fon ile kendine ait bütçesi olacak olan kadın kolları, ekonomik anlamda partinin il, ilçe örgütlerinin inisiyatifine bağlı olmaktan ziyade, ekonomik özgürlüğe sahip olan bir birim haline gelecektir. Mevcut bütçe, daha sık ve etkili faaliyetler yapılmasına imkan sağlayacak, üyeleri daha bağımsız ve bireysel kılacaktır.

- Kadın kolları, yazılı ve görsel medyayı kullanarak etki alanını genişletmelidir.

Medyanın etkin kullanımı sayesinde kadının temsil sorunu başta olmak üzere kadın sorunları kitlesel bir biçimde duyulacak, bu sayede medyada yeteri kadar yer almayan kadın sorunları ve temsil eksikliği, kadın kolları sayesinde görünür hale gelip kitlesel farkındalık ve etki alanı artacaktır.

Kısaca özetlemek gerekirse, yukarıdaki önerilerin gerçekleşmesi dahilinde kadın kolları, kadın hareketi içerisinde oldukça önemli bir referans noktası haline gelecek ve başta siyasal yaşamda kadının temsil eksikliği olmak üzere kadın sorunlarının çözümünde birincil derecede etkili birimlerden biri olacaktır.

EK 1

GÖRÜŞME FORMU

1. Yaşınız?.....
2. Doğum Yeriniz? Şehir adı:.....
[] Büyükşehir [] Şehir [] İlçe [] Bucak [] Köy
3. Medeni haliniz? [] Evli [] Bekar [] Boşanmış [] Dul
4. Evli değilseniz, ailenizle birlikte mi yaşıyorsunuz? [] Evet [] Hayır
5. Eğitim durumunuz
[] Okur-yazar değil [] Okur-yazar
[] İlkokul mezunu [] Ortaokul mezunu
[] Lise mezunu [] Meslek lisesi/teknik lise mezunu
[] İki yıllık Yüksekokul/ön lisans mezunu [] Üniversite mezunu
[] Diğer (Lütfen belirtiniz).....
6. SSK/ Emekli Sandığı/Bağ-Kur'a bağlı mısınız? [] Evet [] Hayır
Evetse, ne kadar süredir bağlısınız?.....
7. Mesleğiniz nedir?.....
Eğer ev kadını iseniz daha önceden çalıştığınız bir mesleğiniz var mıydı, Neden bıraktınız?
.....
.....
.....
.....
8. Aylık kişisel geliriniz ne kadar?.....
9. Hanenize giren aylık toplam gelir ne kadar?.....

10. Annenizin eğitim durumu nedir?

- ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar
☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu ☐ Meslek lisesi/teknik lise mezunu
☐ İki yıllık Yüksekokul/ön lisans mezunu ☐ Üniversite mezunu
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

11. Annenizin mesleği nedir?

- ☐ Kendi hesabına (Lütfen belirtiniz).....
☐ Dışarıda ücretli (Lütfen belirtiniz).....
☐ Çalışmıyor
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

12. Babanızın eğitim durumu nedir?

- ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar
☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu ☐ Meslek lisesi/teknik lise mezunu
☐ İki yıllık Yüksekokul/ön lisans mezunu ☐ Üniversite mezunu
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

13. Babanızın mesleği nedir?

- ☐ Kendi hesabına (Lütfen belirtiniz).....
☐ Dışarıda ücretli (Lütfen belirtiniz).....
☐ Çalışmıyor
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

14. Eşinizin eğitim durumu nedir?

- ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar
☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu ☐ Meslek lisesi/teknik lise mezunu
☐ İki yıllık Yüksekokul/ön lisans mezunu ☐ Üniversite mezunu
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

15. Eşinizin mesleği nedir?

☐ Kendi hesabına (Lütfen belirtiniz).....

☐ Dışarıda ücretli (Lütfen belirtiniz).....

☐ Çalışmıyor

☐ Diğer (Lütfen belirtiniz).....

16. Çocuğunuz var mı, varsa kaç tane? Yaşları ve meslekleri nedir?.....

.....

.....

.....

.....

17. Recep Tayyip Erdoğan'ın “en az üç çocuk” söylemine katılıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

Neden?.....

.....

.....

.....

18. Kendinize ait arabanız var mı? ☐ Evet ☐ Hayır

19. Her gün, düzenli okuduğunuz bir gazete var mı? ☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, hangi gazete veya gazeteler?.....

20. Kitap okuma alışkanlığınız var mı? ☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, en son okuduğunuz kitap nedir ve ne zaman okudunuz?.....

.....

21. Kadın kolları dışında üye olduğunuz herhangi bir dernek/kulüp var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, hangi dernek/kulüp?.....

22. Kaç yıldır kadın kollarında çalışıyorsunuz?.....

23. Kadın kollarında günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?.....

24. Neden kadın kollarına üye olmak istediniz?

.....

.....

.....

.....

25. Bağlı olduğunuz partinin kadın kolları ne gibi etkinlikler/faaliyetler/projeler yapmakta?

.....

.....

.....

.....

26. Sizce, partilerin neden kadın kolları vardır?

.....

.....

.....

.....

27. Sizce, partilerin neden gençlik kolları vardır?

.....

.....

.....

.....

28. Sizce, partilerin neden kadın kolları gibi erkek kolları yoktur?

.....

.....

.....

.....

29. Siyasetle ilgili bir eğitim aldınız mı? [] Evet [] Hayır

Evetse, nereden ve ne zaman aldınız?.....

.....

.....

.....

.....

30. Ailenizde siyasetle ilgilenen var mı? ☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, kadın kollarına girmenize onların etkisi oldu mu?.....

31. Siyasette kendinize kimleri örnek alıyorsunuz, neden?

.....
.....
.....
.....

32. Bir bakanlık seçme şansınız olsaydı hangi bakanlığı seçerdiniz, neden?

.....
.....
.....
.....

33. Başbakan olsaydınız ilk yapacağınız faaliyet ne olurdu, neden?

.....
.....
.....
.....

34. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın faaliyetlerinden memnun musunuz?

Hangi faaliyetlerden memnunsunuz, hangi faaliyetlerden memnun değildiniz?

.....
.....
.....
.....

35. Sizce Türkiye'de başbakan kadın olsaydı...

☐ Kadınların durumu daha iyi olurdu ☐ Kadınların durumu daha kötü olurdu

☐ Hiçbir şey değişmezdi

36. Sizce Türkiye'de cumhurbaşkanı kadın olsaydı...

☐ Kadınların durumu daha iyi olurdu ☐ Kadınların durumu daha kötü olurdu

☐ Hiçbir şey değişmezdi

37. Bu cümleyi tamamlar mısınız?

.....olsaydı, kadın kollarına girmeme gerek kalmazdı.

38. Bağlı olduğunuz siyasi partiden herhangi bir destek alıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, ne tür destekler alıyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

.....

39. Aileniz/eşiniz vb. kadın kollarında çalışmanıza karşı çıkan oldu mu?

☐ Evet ☐ Hayır

Evetse, neden?

.....

.....

.....

.....

.....

40. Kadın kollarına üye olurken, kadın kollarında çalışmanız konusunda sizi maddi manevi açılardan kimler destekledi?

.....

.....

.....

.....

.....

41. Kadın kollarına üye olurken beklentileriniz/hedefleriniz nelerdi?

.....

.....

.....

.....

.....

42. Bu hedeflere ulaşabildiniz mi?

[] Evet, hepsine ulaştım

[] Evet, çoğuna ulaştım

[] Az kısmına ulaştım

[] Hayır, hiçbirine ulaşamadım

43. Türkiye’de kadınların toplumsal konumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

.....

44. Düşünceniz olumsuz ise, toplumsal konumlarını iyileştirmenin en iyi yolu nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

45. Türkiye’deki kadınların en önemli problemleri sizce nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

46. Feminizm nedir, sizin için ne ifade etmektedir?

.....

.....

.....

.....

.....

47. Kadın hareketi nedir, sizin için ne ifade etmektedir?

.....

.....

.....

.....

.....

48. Şimdiye dek Bursa'dan seçilen kadın milletvekili var mıdır? Varsa, kim/kimlerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

49. Şu andaki hükümet üyeleri ve eski başbakan Tansu Çiller dışında mecliste milletvekili ya da bakan olarak çalışmış/çalışan üç kadın sayabilir misiniz?

.....

.....

.....

.....

.....

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
50. Kadınlar için siyaset yapmak erkeklere göre daha zordur.					
51. Kadınlar, siyasal/politik meseleleri çözmede erkeklere göre daha zayıftır.					
52. Siyaset dünyasında erkek egemenliği vardır.					
53. Siyasette erkek olmak daha avantajlı bir durumdur.					
54. Evli ve çocuklu olmak kadının siyasetle uğraşmasına engeldir.					
55. Erkek siyasetçiler kadınlara göre daha hırslı ve kendini kanıtlama peşindedir.					
56. Erkekler daha atak oldukları için siyasette daha başarılıdır.					
57. Kadınlar siyasette daha özenli ve titizdirler.					
58. Siyasetle uğraşan kadın toplumda saygınlık kazanır.					
59. Siyasetle uğraşan kadın ev işlerini aksatır.					
60. Siyaset yapan kadına iyi gözle bakılmaz.					

61. Siyasetle uğraşan kadın eşini ve çocuklarını ihmal eder.					
62. Toplumdaki statümün eşimin statüsünden daha yüksek olması beni huzursuz eder.					
63. Çocuklarımla siyasetle uğraşmalarını istemem.					
64. Kadınlar siyasetle erkekler kadar iyi baş edemezler.					
65. Tüm kadınlar ev dışında ücretli bir işte çalışmalıdır.					
66. Tüm kadınlar kadın kollarına üye olmalıdır					
67. Partimin çıkarları kadın çıkarlarından daha önemlidir					
68. Benim partimin kadın kolları başka partinin kadın kollarına üye olan kadınlarla ortak çalışma, proje yapmamalıdır.					
69. Benim partimin kadın kolları başka kadın derneklerine üye olan kadınlarla ortak çalışma, proje yapmamalıdır.					
70. Kendi partimin kadınlara yönelik bakışını olumlu buluyorum					
71. Kendi partimin kadınlara yönelik bakışını olumsuz buluyorum					
72. Kadın kollarının erkeklerle ortak çalışma, proje yapması uygun değildir/ gereksizdir.					
73. Bir cinsin en az %30 en çok %70 oranında temsil edilmesi anlamına gelen kotanın, siyasette kadınlar için kullanılmasını destekliyorum.					

74. Tek başına kadın kolları, kadın sorunlarının çözümünde yeterlidir.					
75. Siyasetle ilgilenmek isteyen bir kadın için kadın kollarına üye olmak yeterlidir.					
76. Kadın kollarına üye olmak, çocuğumun toplumdaki statüsünü artıracaktır.					
77. Kadın kollarına kendimden çok çocuklarımın geleceği için üye oldum.					
78. Kadın kollarına kendimden çok toplumda zor durumda olan diğer kadınlar için üye oldum.					
79. Kadın kollarına üye olmak, yaşadığım yerde (mahallemde) bana duyulan saygıyı artırdı.					
80. Kadın kollarına üye olmadan önce yaşadığım yerdeki (mahallemdeki) insanlar üzerinde şimdiki kadar etkim yoktu.					
81. Kadınların öncelikli olarak anne ve eş rollerini yerine getirmeleri gerektiği için siyasete katılımlarının sınırlı olması hoş görülmelidir.					
82. AKP'li, CHP'li, MHP'li ya da DSP'li kadınların sorunları birbirine benzemez.					
83. Kadın kolları uygulaması ayrımcılıktır, feshedilmesi gerekir.					
84. Üye oldukları ya da oy verdikleri siyasi parti fark etmeksizin bütün kadınların sorunları aynıdır.					
85. Bağlı oldukları siyasi parti fark etmeksizin bütün kadın kollarının hedefleri aynıdır.					
86. Bağlı oldukları siyasi parti fark etmeksizin bütün kadın kollarının hedefleri aynı olmalıdır.					

KAYNAKÇA

- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti*. (Fransızcadan çev: İ. Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi.
- Akal, C. B. (1994). *Siyasi iktidarın cinsiyeti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Alpay, Ş. (26 Aralık 1995). Çıkar yol, anayol. *Milliyet*, 16.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev: Y. Alp, M. Özışık). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslantürk, S. (Sunucu). (2010, 2 Mart). Yaşadıkça. [Televizyon Yayını]. Bursa: Olay TV.
- Ataman, N. (1998). Kadınsız demokrasi, demokrasi değildir. Der: Z. Göğüş, *Kadınlar olmadan asla*. (s.23-34). İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Ayata, A. G. (1993). Türkiye’de kadının siyasete katılımı. Yayına hazırlayan: Ş. Tekeli, *Kadın bakış açısından kadınlar*. (2. baskı). (s.293-312). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın, ikinci cins 1. Genç kızlık çağı*. (Fransızcadan çev: B. Onaran). (7. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın, ikinci cins 2. Evlilik çağı*. (Fransızcadan çev: B. Onaran). (7. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bebel, A. (1978). *Kadın ve sosyalizm*. (Çev: S. Z. Sertel). Ankara: Toplum Yayınevi.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Best D. ve Williams, J. E. (1993), A cross-cultural viewpoint in A.E. Eds: B. ve R.J. Stenberg. *The psychology of gender*. New York: Guildford Press.
- Bora A. ve Günel A. (2009). Önsöz. Der: A. Bora ve A. Günel, *90’larda Türkiye’de feminizm*. (3. baskı). (s.7-11). İstanbul: İletişim Yayınları
- Council of Europe. (1986). *Proceedings of the Ministerial Conference on Equality Between Women and Men*. Strasbourg.
- Çakır, S. (1995). Türkiye’de feminizmin dünü ve bugünü. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 13. (s.750-756). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve postmodern feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demiray, E. (2006). Kadın ve kadının statüsü. Ed: G. Y. Oğuz, *Toplumsal yaşamda kadın*. (s.25-46). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Donovan, J. (2005). *Feminist teori: Amerikan feminizminin entelektüel gelenekleri*. (Çev: A. Bora, M. A. Gevrek, F. Sayılan). (3. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. (2006). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. (2. baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ediz, Z. (1995). *Kadınların tarihine giriş "Hititlerden günümüze"*. İstanbul: Adım Yayıncılık.
- Engels, F. (2002). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Çev: K. Somer). (12. baskı). Ankara: Sol Yayınları.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*. (Çev: Y. Salman). (2. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fisher, E. (1979). *Women's creation*, New York: Anchor Press, Doubleday, Garden City.
- Halman, T. S. (1996). *Eski Anadolu ve Ortadoğu'dan şiirler*, İstanbul: Akbank
- Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik, 1928–1995*. İstanbul: Kaynak Yayınları
- İlyasoğlu, A. (1995). İslamcı kadın kimliğinin oluşumu. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cilt: 13*. (s.754-755). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KA-DER. (2005). *Eşit temsil için cinsiyet kotası, erkek demokrasiden gerçek demokrasiye*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- KA-DER. (2007). *Kota el kitabı "Geçici özel önlem politikası: Kota"*. Yayına Hazırlayan: A. Sayın. Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*, (Çev: A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve siyasi teşkilatlarda Türk kadını, (1908-1960)*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kızılkaya, H. (2004). *Anasoyluluktan günümüze kadın*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Koray, M. (1991). Günümüzdeki yaklaşımlar ışığında kadın ve siyaset, *Devlet-kadın-siyaset*. İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Koray, M. (1998). Türkiye'nin siyasetinde ve geleceğinde "kadın damgası" olabilir mi?. Der: Z. Göğüş. *Kadınlar Olmadan Asla*. (s.209-221). İstanbul: Sabah Kitapçılık.

- Mies, M. (2008). Cinsiyete dayalı işbölümünün toplumsal kökenleri. *Son sömürge: Kadınlar*. (Çev: Y. Temurtürkan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millett, K. (1987). *Cinsel politika*. (Çev: S. Selvi). (2. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Okuducu, G. (1998). Kadınlar, demokrasi, siyaset ve sosyal demokrasi. Der: Z. Göğüş, *Kadınlar olmadan asla*. (s.135-149). İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Ortaylı, İ. (1983). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin cinsiyeti*, (Çev: A. Türker). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2000). Siyasal süreçlere katılımı kadın-erkek eşitliği. *Kadın-erkek eşitliğine doğru yürüyüş: Eğitim, çalışma yaşamı ve siyaset*. TÜSİAD-T/2000–12/290.
- Say, G. (1998). *Siyasal değişimde kadın boyutu*. (2. baskı). İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Say, G. (1999). *Görünmeyen kırmızı ışık*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sevindi, N. (1998). Refahlı kadınlar. Der: Z. Göğüş, *Kadınlar olmadan asla*. (s.150-168). İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Sözen, E. (2010), Ak Parti'nin kadın siyaseti ve Ak Partili kadın kimlikleri. Ed: H. Yavuz, *Ak Parti, toplumsal değişimin yeni aktörleri*. (s.309-332). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Suğur, S. (2006). Kadın haklarında temel yaklaşımlar. Ed: G. Y. Oğuz, *Toplumsal yaşamda kadın*. (s.133-148). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Talası, G. (1996). *Siyaset çıkmazında kadın*. Ankara : Ümit Yayıncılık.
- Tan, M. (2000). Eğitimde kadın erkek eşitliği ve Türkiye gerçeği. *Kadın-erkek eşitliğine doğru yürüyüş: Eğitim, çalışma yaşamı ve siyaset*. TÜSİAD-T/2000–12/290.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve siyasal toplumsal hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1993). 1980'ler Türkiye'sinde kadınlar. Yayına Hazırlayan: Ş. Tekeli, *Kadın bakış açısından kadınlar*. (2. Baskı). (s.15-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1995). Kadın. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: 5. (s.1190-1204). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timisi N. ve Gevrek, M. A. (2009). 1980'ler Türkiye'sinde feminist hareket: Ankara Çevresi, Der: A. Bora ve A. Günel, *90'larda Türkiye'de feminizm*, (3. baskı). (s.13-39). İstanbul: İletişim Yayınları

- Tokgöz, O. (1994). Siyasal reklamlarda kadın söylemi ve kadın imgeleri örnek olay olarak 1987 ve 1991 genel seçimleri. Yayına Hazırlayan: N. Arat, *Türkiye’de kadın olmak*. (s.55-72). İstanbul: Say Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*. (Çev: D. Hakyemez). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaraman, A. (1999). *Bir demokrasi tartışması, Türkiye’de kadınların siyasal temsili (1935-1999)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yaraman, A. (2003). Kadınlar vitrinde bile yok: 2002 genel seçimlerinde kadınların siyasal temsili açısından basın gündemi. Yayına Hazırlayan: A. Yaraman. *Kadın yaşantıları*. (s.123-138). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap*. İstanbul: Metis Yayınları

Sürelî Yayınlar

- Arat, Y. (1991). 1980’ler Türkiye’si’nde kadın hareketi: Liberal kemalizmin radikal uzantısı. *Toplum ve Bilim, 53-Bahar*. (s.7-19).
- Dönmez A. ve Demirel, O. N. (1990). Kadınlar kadınlara karşı önyargılı mı?, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 33/1-2*. (s.103-122).
- Gelegen, G. D. (2001). Çalışma yaşamında kadın olmak, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. (s.27-30).
- Koca, F. (2009). İslama göre aile fertleri arasındaki karşılıklı hak ve sorumluluklar *Diyanet Aylık Dergi*. Sayı: 227, Kasım 2009. (s.32-35).
- Koçali F. ve Gülgün S. (1993). Binaenleyn Tansu Çiller, *Kim*, 15 Temmuz 1993.
- Okumuş, E. (2009). İslam ve kadın, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 225, Eylül 2009. (s.34-36).
- Savran, G. (1985). Feminizmler. *Yapıt*, Sayı 9, Şubat–Mart 1985. (s.5-25).
- Selek, P. (2008). Politika Hayatta!. *Amargi*, Sayı 11, Kış 2008–2009. (s.5-7).
- Toprak, Z. (1988). Halk fırkasından önce kurulan parti: Kadınlar Halk Fırkası, *Tarih ve Toplum, 9:51*. (s.30-31).
- Tür, Ö. ve Çıtak, Z. (2006). AKP ve kadın: teşkilatlanma, muhafazakarlık ve türban. *Mülkiye, Cilt:30, Sayı:252*. (s.259-274).

E-kaynaklar

- Başaran, R. (18 Mayıs 2010). En az üç çocuğa bilimsel itiraz var. *Radikal*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=997428&Date=16.07.2010&CategoryID=77
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (1998). *İlmihal II, İslam ve toplum*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.diyanet.gov.tr/turkish/basiliyayin/ilmihal.pdf
- Eygi, M. Ş. (20 Temmuz 2009). Bir çınar devrildi. *Milli Gazete*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.habervaktim.com/yazaryazdir.php?id=16003
- Ferşadoğlu, A. (22 Ağustos 2009). Ahlak ve namus yapısını bilmediklerinizle evlenirseniz.... *Yeni Asya*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.habervaktim.com/yazaryazdir.php?id=16849
- Ferşadoğlu, A. (28 Temmuz 2010). Deccalizm cereyanı. *Yeni Asya*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.habervaktim.com/yazar/26186/deccalizm_cereyani.html
- Marx, Engels, Lenin (2006). *Kadın ve aile*. (Çev: Ö. Ünalın). Eriş Yayınları. Aralık 2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.kurtuluscephesi.org/orjinal/melaile.pdf
- Otyakmaz, H. (1999). İslamda kadın. *Diyanet Avrupa Dergisi*, 15 Mayıs- 15 Haziran 1999, Sayı:2. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.diyanet.gov.tr/turkish/DIYANET/avrupa/hazavr99/haz99.htm
- Savran G. (16 Mart 2008). Kadın düşmanlığının yeni yüzü. *Radikal İki*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=876048&Date=16.07.2010&CategoryID=42
- Selim, A. (4 Aralık 2008). Önce insan değil miyiz?. *Zaman*. Temmuz 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir: www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=767020&keyfield=66656D696E697374
- www.akparti.org.tr/parti-programi_79.html Erişim: Nisan 2010
- www.akparti.org.tr/parti-tuzugu_80.html Erişim: Nisan 2010
- www.bdp.org.tr/hakkimizda/program.html Erişim: Nisan 2010
- www.bdp.org.tr/hakkimizda/tuzuk.html Erişim: Nisan 2010

www.chp.org.tr/Files/chpprogram.indd.pdf Erişim: Nisan 2010
www.chpistanbul.org.tr/content/Parti/tuzuk/Default.aspx Erişim: Nisan 2010
www.ka-der.org.tr Erişim: Haziran 2010
www.kadin.chp.org.tr/kkchpbelgeler.html Erişim: Nisan 2010
www.kadin.chp.org.tr/kkchptarihce.html Erişim: Haziran 2008
www.mhp.org.tr/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf Erişim: Nisan 2010